

СТЕПОВИЙ ВЕЛЕТЕНЬ

НАРИС

I

Лохвицька цукроварня ім. Сталіна високою сірою фортецею стоїть серед степу в кілометрі від Сули, в двох кілометрах від вузлової річки Артополоха — такою несподіваною серед сільської тиші. На Сулі вгору костричається очеретяні стріхи села Брис, за Сулою село Скоробагатки, за Скоробагатками в десяти кілометрах районне місто Лохвиця, поруч з заводом на Артополосі село Токарі. Над заводом блакитним океаном розіспалося широке степове небо. Летить тугий весінний вітер, пливуть димові смуги в дощових розчесах хмари. Цукроварня постала тут всього два роки тому. Виросла вона серед пустельного поля з нечуваною швидкістю і править нині в Союзі за найбільшого виробника цукрового піску. Новизною й удосконаленням устаткування, — механізацією виробничого процесу, своїми розмірами, потужністю вона посідає одне з найвизначніших місць не тільки в Європі, а й у цілому світі.

Як виникають у степових просторах цукроварні там, де безконечними століттями йшло темне й забарливе селянське господарство? Як певно стає на цій неосяжній землі перша героїчна п'ятирічка?

Одинадцять тисяч гектарів цукрового буряку засівалося в районі останніми роками, а цукроварень не було поблизу жодної: до Радянської — п'ятдесят кілометрів, до Парасфівської — сімдесят, до Чупахівської — сімдесят п'ять. Думка побудови цукроварні набивалася сама. Культура цукрового буряку була лише селянська, стихійна, безпільнова. Цукровий буряк ішов у Курський, Харківський та частково Київський відділи Цукротресту. Саме туди, де відчувався брак сировини. Тим то утворено особливу комісію, щоб підібрати найзручніше місце до всіх вимог широко поставленого цукрового виробництва. Комісія подала чотири варіанти. Чотири різних пункти в околиці всебічно обговорено. Місце, де вирішили будувати цукроварню та де її справді збудовано, обрала комісія як пункт схрещення залізниць: Гадяче - Лохвиця, Ромни - Лохвиця і Ромодан - Лохвиця. Коли прокладеться передбачену за пляном вітку на Прилуки, цукроварня буде в усіх боків у центрі культури цукрового буряку і зручний підвіз його цим цілком забезпечиться.

Спершу ніж будувати, наші видатні фахівці цукроварства об'їздили Європу й Америку, вивчаючи новітні технічні досягнення. Будувати треба було фундаментально, міцно, незламно, з широкою перспективою в майбутнє. Треба було створити найкращу модель сучасної європейсько - американської цукроварні з усіма удосконаленнями, що відомі світовій техніці цукроварства. І дійсно, все найновітніше було вивчене, зважене. Цукроварню збудовано з найкращого імпортного устаткування, обладнання її було замовлено відомій Чехо - Словацькій фірмі. Щоб виконати спеціальні роботи, чехи запросили німців, і такі, всесвітньо - відомі фірми, як Вагнер - Біро, Сіменс - Шуккерт, Сіменс - Гальске, Бамаг Бітнер, Гелінськ, Олівер і Вейзе - Зоне, не тільки зобов'язалися дати апарати, машини, прилади та знаряддя, але й прислати працівників для устаткування, своїх висококваліфікованих інженерів і monterів, що мають великий практичний стаж.

Четвертого вересня 1928 року на голому степу між Сулою й Артополохом, на високій жердині виставлено радянський прапор. Прапор знявся, як стяг нового життя, розрізу-

чи тремтливим крилом тишу. Над ним незримо розсипалися дзвінки кришталі жайворонків, на горбу зі сходу золотилися хліба і низькими, присадкуватими рядками йшли допи снопи. Внизу в долині куйовдилися під прапором люди. З цього дня почалося розчіщення дільниць, планування місця, побудова тимчасових бараків, копання для фундаментів копанів, прокладання під'їзних шляхів. З Роменського, Гадяцького й Лохвицького цегельних заводів кіними та волами потягнулись валки цегли. З різних міст Союзу, на відкритих платформах у вагонах застукали, пішли будівельні матеріали, цемент, ліс, уа, азбест, клінгерит, тектура, карбід, сталь, сортове залізо, прогоничі, нюті.

В лютому 1929 року почало надходити устаткування з - закордону. Вісімдесят вагонів різних машин та матеріалів прийшло протягом кількох місяців. В березні приїхали єські та німецькі спеціалісти. Саму побудову з одночасним устаткуванням машин можливо було здійснити тільки системою залізних будівельних конструкцій. На жаль, ефективність чорних металів на внутрішньому ринку примусила передати це замовлення в Німеччину. До приїзду чужоземних інженерів і monterів все було вже на місці, із ставленим розміщенням окремих частин, з докладною нумерацією найдрібніших деталей, — для попередня підготовленість значно полегшила роботу. Робота пішла гарячими строками темпами. Спеціальну частину робіт виконували чужоземці, загальну — наші робітники й інженери. Чехи й німці поставили залізні будівельні конструкції головного корпусу, турбінні, паровичні, жмакосушарки, пакувальні, поставили силову та електричну устави, всі механізми, апаратуру, транспортні обладнання, контрольні прилади, в'язицю, спорудили механічну майстерню, лабораторію й станцію ксию, що потребували для автогенного зварювання. Вони зробили весь монтаж будівельних конструкцій всього обладнання швидко й акуратно, що відповідає, по - правді, високому мистецтву. Решту робіт виконали ми. Наші робітники, інженери вивели фундаменти, заповнили часті стін цеглою, каменем, цементом, звели дахи, настелили підлоги, перекриття, поставили газові печі, зробили жмаковні, бурякові, поля зрошення, відстійники, прокопали ями, обмурували парові казани, побудували майстерні, водогін, склепи, магазини, вентор, залізничну станцію, гараж, кооператив, лазню, хлібопекарню, три житлових будинки на 86 квартир для робітників, будинок для прибіжжиків, клуб, театр, школу, їдальню, провели до всіх будівель центральне освітлення, опалення, водопровід та каналізацію.

Через два роки після виставлення прапору велетенську будівлю закінчено — в кілометрі від Сули, серед степу, виросла велетенська фортеця пролетарської промисловости, який багатовагонний моноліт. 17 - го жовтня 1929 року вперше пустили машини. Цукрова бурея зразу пішла хорошою, легкою, без зупинок, як докладно перевірений годинник, сік виходив світлий, оброблений, фільтрувався та випаровувався якнайкраще. Решта процесів варення та кристалізації відбувались без ускладнень, цукор виходив добротний, чим не поступаючись закордонному.

Робота почалася. Успіш перевищили первісні сподіванки та обрахунки. За п'ятиріччя планом передбачалося обробляти щороку по дванадцять мільйонів пудів цукрового буряку, але вже другого року було оброблено на 50% більше. І план довелось перебудувати, змінювати, збільшувати тому, що життя дало значно ширші можливості. В 1930 року цукроварня дала 2 мільйони сімсот тисяч пудів цукру високої добротности, 1931р. вона показала дати понад 3½ мільйони, а останнього року п'ятирічки — сім мільйонів сто тисяч пудів.

Майже весь виробничий процес на заводі механізовано. Вагони з цукровим буряком ходять під'їзними шляхами до розвантажувальних апаратів Ельфа. Це дві башти, кожні здала на бойові бронемашини. Вагон стає біля однієї з башт, вагонні двері відсовуються і на купу цукрового буряку скеровується широке сопло. Із сопла під тисненням підватої атмосфери б'є сильний струмінь води — товстий струмінь люте, шпипить, б'є як талій або дракон, як осатаніла тварина. Вода вибиває, виносить своїм тисненням увесь цукровий буряк з вагона в бетоновий жолоб і гонить по жолобу до мамут - سموку. Смок потужним струменем подає його до мийки у великий довгий кадїб із безперервно обертовими лопатками. Вимитий чистий цукровий буряк їде в елеватор, на автоматичну конву, що визначає його докладну вагу і наповнює конусуваті коші, що нагадують величезні лікуваті млинарські коші. З кошів цукровий буряк їде в бурякорізку, де з дивовижною швидкістю стружиться, шаткується на локшу. Бурякорізок три. Кожна з них може нарізати 14 тисяч центнерів різаного цукрового буряку за добу, себто 84 тисячі пудів. З різок

цукрову локшу або стружки подається до дифузорів, де температура в 80° витягає з неї цукровий сік та всі цукрові речовини. Дифузори 28. Вони стоять двома широкими рядками по 14 апаратів у кожному. Пульповники відокремлюють сік од заболони, заболоні механічно віддаляється, добутий жмак довжелезним трубопроводником пливе до жмаківни, як добра споживна годівля для рогатої худоби, а сік стікає в мірники, що відмічають його кількість, — і далі в казан дефекації, в очищувач, що відлучає білим розчином вапна різні рослинні солі. Із дефекації сік проходить у казан першої сатурації, де залишки соли, що не встигли відокремитися, розчинюються вуглекислим газом і новим розчином вапнистого молока, потім, щоб очистити від часток вапна та розчинених солей, проходить під сильним тисненням фільтр-гнітники, вливається в циліндри-загусники й виходить на фільтр Олівера. Ці два потужні апарати найновішої американської конструкції — дивниця навіть для Європи. З фільтрів Олівера сік проходить поступово казан другої дефекації і казан другої сатурації, потім знову перепускається через фільтр-гнітники і йде в третю сатурацію, де підпадає очищувальній дії сірчистого газу, — і знов відділюється кризь фільтри, що діють уже з трохи послабленим тисненням. В процесі такого різноманітного мандрування сік безперервно випаровує і, перейшовши востаннє фільтрові, із щільного паперового полотна, мішки, іде у варник. Там температура сягає до 110° , процес випаровування збільшується, стає інтенсивнішим, сік бурхливо клекоче й гуде, коли ж дістається до велетенських випарувальних апаратів, температура його доводиться до 130° . Випарувальних апаратів три — не цілком сліпі білі цистерни, своєю висотою схожі на круглі башти фортеці. Цукровий сік передається з них в таке ж четверте біле одоробло — концентратор, де згущується до стану сиропу. Сироп цей ще досить темний. Щоб надати йому меншої «кольоровости», щоб зробити його ясним та прозорим, він знову проходить через сульфитацію, себо через сірчистий газ та йде у вакуум-апарати знову варитися. Вариться сироп доти, поки з нього не почнуть утворюватися кристали. Тоді густий гарячий сироп випускають в перемішувалки-охолоджувачі, а звідти на центрофуги, де відбувається навалний процес відокремлення кристалів від патоки. Центрофуг 27, кожна з них робить майже тисячу обертів за хвилину і патока в цьому несамовитому кружінні відсмокчується, відтягується набік із паморочною швидкістю. Після відокремлення патоки, цукор тут же на центрофугах промивається водою. Вода вмить відокремлюється, вилітає так само, як і патока, вносячи з собою решту паточної жовтизни та гуші. Купи білого скристалізованого цукру опускаються на трусники Крейса, звідки рівномірним шаром сунуться по сталевому пасмовому конвеєру на сушарню, де остаточно випаровують рештки води. Сухий, розсипчастий цукор, гарячий, чистий, свіжий, як перли, виблискуює своїми прозорими гранями, йде на другі трусники, що устатковано різної густоти ситами. Там він просіюється, сортується за розмірами кристалів і зсипається в належні конусуваті коші — дрібний цукор, середній та великий. Циклопічні корці кошів, що укріплені широкою своєю частиною на другому поверсі і закінчуються вузькою лійкою в першому, називаються «збірники». У них уміщується по три вагони цукрового піску в кожний. Лійка збірника закінчується вузьким відсунувим дном, а на зовнішньому колі пристосоване кільце, що вдержує удосконалену конструкцію десяткову вагу. На вазі весь час стоїть чорний циліндричний важок 100 кілограмів. Робітник із гнучкою спритністю підставляє мішок, на кілька моментів відсовує дніще, міцна тканина одразу наповнюється, розпухає цукром — гов, готово! вага показує рівно 100, дніще заскакує, як об'єктив фотографічного апарату, і мішок підлітає до кравецької машини, що автоматично, без допомоги людини, підтягає його край й міцно зшиває їх. До цього навіть загигає в середину роги, щоб надати особливої міцності своїй роботі. Запханий цукор виштовхується на сталевий безперервний конвеєр. Все це відбувається надиво зручно, акуратно, швидко, з якоюсь неочікуваною майстерністю і навіть шкиківністю, — мішки від трьох кошів без зупинки, на віддалі всього якихнебудь 30—40 сантиметрів пливуть у велетенській сховища, де складаються у великі гори-стоси. Який величнний достаток найчистішого і найбездоганнішого цукру дає сита лохвицька земля. Якщо замінити та запам'ятати початковий момент виробництва — вивантаження цукрового буряку шаленими ельфами, то через п'ятнадцять годин можна бачити, як виготовлений з нього цукор, гаряче шелестячи білим сухим струменем, буде сипатися в підставлені мішки пакувальні.

Цукроварня світла, висока й простора, вікна її великі, широкі, ясні, дах в більшій своїй частині скляний — чотири тисячі квадратних метрів скла в даху. Скло закордонне

випробованої міцності, з мідною дрітаною сіткою, влютованою в середину, лід, ні випадковий необережний удар підчас роботи під стелею — ніщо неспроможне бити його. Всі апарати й ту частину стін, де нема скла, пофарбовано білою фарбою, те середина цукроварні осліплює неочікуваною силою й висотою світла; від цього світла два портрети Сталіна, роботи художника Бродського, що розміщені в різних кінцях головного корпусу, не на стінах, як звичайно, а на містках коло приладів, набувають неабиякої рельєфності: кожну хвилину здається, що це не портрети, не витвір мистецтва, а жива людина — стоїть і дивиться — чи всі на місцях, чи всі працюють з усіх сил, чи скрізь є непослабна пролетарська класова контролія; чи нема недбайливих, непевних шкідників, що заваджають працювати людям.

На цукроварні в кожній окремій дільниці годинник — всі процеси суворо підпорядковані часові. Годинники електричні, досконало перевірені, показники стрілок всюди відповідають головному заводському годинниковому механізму. Заводські гудки реву́ть тут в небо від годинників автоматично, самі собою, без натиску якихнебудь гудзиків або хлипаків — по 50 секунд кожний гудок. В цехах, відділах, на всіх самостійних станціях чорніють красні німецькі вертунчики телефон-автомати, незрівняні своєю швидкістю та зручністю з'єднання.

Чистота скрізь дивовижна. Розташування апаратів й сама конструкція їх повна винахідливої цілеспрямованості. Є, наприклад, водовідокремлювачі Нісснера, за допомогою яких спрацьована виробництвом вода йде в казани центрального опалення, а звідти до помешкань, гуртожитків, клубу, театру, контори, амбулаторії, навіть на залізничну станцію. Опалення заводському виселкові нічого не коштує, в тому розумінні, що не потребує жадного палива, всі будови нагріваються водою, що вже відбула свою службу цукроварні. Контрольно-вимірні прилади, що конечні на різних етапах виробничого процесу, розмірами обсягу процесів, що відбуваються в апаратах, своєю чіткістю й певністю викликають поважне здивування перед винахідністю людського розуму.

Влизу, в глибині розташовано паровичню, турбінну й жмакосушарку. Вони колосальні своїми розмірами. Сухий жмак зводиться сірими сипкими купами. Запаси його завжди великі, тому що зкожених 17 пудів сирого жмаку виходить 1 пуд сухого, а споживання на внутрішньому ринку порівняно мале. У нас ще не навчилися як слід цінити його добрі кормові якості. Жмак гнітять і вивозять закордон, де на нього дуже великий попит у районах скотарства.

- II

Весна йде сонцем, вітрами, блакитними туманами. Ночами гучно й швидко проносяться молоді дощі, неначе мчать один за одним вісники врожайності. Сула й Артополот у широких розливах прожогом несуться квітненим повновідродженим лугами та долинами. В ярах та байраках ще затаївся брудний зернистий сніг, що зникає від сонця. Але вже широка та тепла весняна блакить, вже прилетіли високими повітряними дорогами на степові болота дикі качки, гуси та журавлі. Останніми летять перепели. На столі у секретаря комбінату, мисливця Вирчуса, лежить тепла, що ледве здіймається від тяжкого дихання, перепелиця: в спілчому закликіві весни вона налетіла в степу на телеграфний дріт і з розмаху так забила, що грудкою впала на землю.

Заводський день починається рано. І в ранній час, поки не захопила цілком праця, поки не з'явилися біля столу з невідкладними запитаннями головбух, інженери, завідувач радгоспу, раціоналізатори, електротехніки, інженер будівельник, що відряджений від цукротресту з пляном нового житлового будинку для робітників, поки не прийшов фантастично-метикуватими проектами шофер, що мріє, як і всі провінційальні шофери, перебудувати свою машину — в ці вільні хвилини директор комбінату тов. Бичок розповідає мені про потреби та плани заводу.

— Збереження цукрового буряку — ось що зараз в центрі нашої уваги. Як берегти цукровий буряк, щоб він не псувався? Якими засобами зберегти його якісні властивості найдовше? Проблема не тільки технічна, але й хемічна. Справа в тім, що цукровий буряк, в які б громади його не складати, і в які б вигадливі кагати не вивантажувати, через деякий час неминуче починає втрачати свою цукровість. Втрачає основну свою цінність: відбувається внутрішнє переродження цукрової тканини. В Європі і в Америці цукроварні, як правило, працюють лише сто днів на рік, — подальша робота не вигідна тому, що цукровість буряку зникає і в березні — квітні цілком гине.

Роман Спиридонович Бичок, колишній робітник, свідомий цукровик. Він знає виробництво до найдрібніших особливостей і ту велику справу, що нею він керує зараз, починає органічно, всією неспокійною та турботною своєю натурою.

— Сезоновість роботи цукроварні — основне нещастя, — палко говорить він. Сезонність погіршує справу, удорожчує, утруднює. Вивести цукроварню з сезонності, збільшити кількість робітних днів, створити по можливості безперервність процесу — от що вимагає від нас життя. Треба так поставити справу, щоб працювати не сто, а принаймні 250 днів, решту ж року вжити на ремонт. І ось закарлючка, з якою стикаються всі пляни: що ж, однаке, можна зробити з цукровим буряком, щоб і після заповідних стаднів він не втрачав своєї цукровисті? Хеміки говорять: «Віддайтесь бурякосущінню, — іншого виходу немає». Що це означає? Це означає, що свіжий достиглий цукровий буряк просто з осені треба різати на локшу, направляти в належні маленькі агрегати, щоб збудовані на полях бурякосущіння, і за високої температури сушити. Тоді, по закінченні звичайної стоденної роботи на сирому цукровому буряку, цукроварня може перейти на засушену, мовляв, на сухарі — і вироблення тривало б далі, не погіршуючи якості продукції. В Італії є вже одна цукроварня, що працює на сухому цукровому буряку. І наслідки в неї не погані. Ми свідомо йдемо на цей досвід. 1932 року у нас запроєктовано побудувати по комбінату сім бурякосущарень, на 1933 рік — 22. За такої кількості сушарних агрегатів цукроварні можуть збільшити свою роботу до 195 — 264 днів, себто на термін нечуваний, як на колишні погляди. Сушіння цукрового буряку — велика новина в цукроварстві. Ми не тільки збільшимо виробничу програму в 2 та $2\frac{1}{2}$ рази, але й звільнимо країні величезні суми грошей, асигнованих на побудову нових заводів. Нашу основну мету — дати державі потрібну їй кількість високодобротного цукру — здійснить з меншими затратами, ніж це підраховано за пляном. Хай бурякосущарки візьмуть половину запроєктованих на нові цукроварні мільйонів, але друга половина безперечно буде звільнена. Виграш багатий та очевидний. Більш того — цілу низку дрібних зношених цукроварень старої конструкції, а серед них є й такі, де ще недавно, видавлюючи жмак, волами крутили — можна буде зупинити зовсім, як мало вигідні. Цукор треба робити на потужних удосконалених цукроварнях.

Обличчя Бичкова від весняного вітру й сонця в темному опалі, як у індуся, його зеленуваті очі дивляться по-молодечому. Він відсовує папери, ближче нахилиється до столу і говорить майже зворушливо:

— Але є ще у нас одна ідея — прекрасна. Старший хемік нашої цукроварні, Фреммел, подав новий проєкт, що, на випадок вдачі, зробить цілковитий переворот в цукровій промисловості не тільки у нас, а й закордоном. Лябораторними досвідами Фреммел дійшов думки консервувати буряковий сік, добуваючи перше щось неначе цукровий сирець, як це віками робилося за вироблення тростинного цукру. В Київському цукровій інституті будується нині маленький досвідний завод добувати й консервувати сік. За підрахунками Фреммеля, заготівля соку обійдеться значно дешевше, ніж бурякосущення. Сокові заводи можна було б поставити і в радгоспах, у великих колгоспах та порівнюючи дуже швидко переробляти весь врожай цукрового буряку. Жмак залишався б на місці, як кормовий засіб для худоби, а сік, за потребою, в цистернах і в бочках приставлявся б на цукроварню для остаточного перероблення цукру. Фреммелівська проблема одна з найперспективніших та інтересних в сучасний момент.

До кабінету вільотно входять два курсанти з числа десяти, що приїхали вчора на практичну роботу. Обуреними голосами вони починають скаржитися на неуважне до себе ставлення.

— В чім річ? — повертається, не розуміючи, Бичок.

Виявляється, що їм дали велике приміщення у свіжопобіленому бараці, поставили нові постелі з пружинними сітками, великі столи для робіт, розсувні інженерські столики для креслення, зробили додаткове електричне освітлення, вкрутили великі лампи для праць вечорами. Курсанти залишилися незадоволені головно з того, що їх умістили в бараках, а не в будинках для приїжджих.

— Чисте неподобство, товаришу директоре. Так не можна. Дайте розпорядження, щоб нам дали кімнати в будинку для приїжджих, по-людськи. Бичок спокійно слухає курсантів і спокійно говорить:

— Ми дали все, що можемо в наших обставинах на сьогодні. Якщо вам не до вподоби, товариші, то я прямо раджу — повертайте ваші колеса на 180 градусів і йдьте назад.

Курсанти, оторопівши, переглядаються. Відповідь директора звучить для них несподівано відтвержливою суворістю.

— Так. Якщо у вас такі принципи та невідкладні вимоги, більш нічого не залишається, тільки їхати назад.

— Але дозвольте...

— А як же інакше? Ви самі бачите. Живемо в степу — навкруги небо та поле, будинків у нас мало, не збудували, не встигли, квартирна справа загострена вкрай, робітників розмістити ніде. Зараз у нас мусить відкритися конференція, з'їхались директори, інженери, хеміки, ударники-робітники десяти заводів нашої Сталінської групи, щоб технічно обміркувати минулу кампанію, — весь будинок для приїжджих не те що вільний, а й переповнений.

— Але в бараках таргани...

— Може. Трапляються. Згоден. З тарганами, товариші, одверто кажучи, нещастя. Люблять вони нас. Скільки паризької зелені перевели, скільки місцевих засобів перепробували, всі коти передохли, а тарганів ніяка вмирачка не бере, — налязять і налязять звідкілясь. Припускаю, що й нове вибілення їх не знищило. Що ж робити? Кидати роботу?

— Все ж таки...

— Що все ж таки? Скінчиться конференція — будь ласка, нічого не маю, переселююся до будинку приїжджих, але зараз більше умістити нікуди.

І курсанти соромливо відходять.

— У нас постійна товкотня, постійно приїжджий наряд: курсанти, студенти, екскурсії — кілька тисяч відвідувачів на рік, всякі обслідування на - ходу, ознайомлення, ревізії, кінозйомання виробничих процесів, зарисовування, фотографування, — одно слово, безперервний потік людського інтересу. Інакше й бути не може. Цукроварня зразкова, краща в цілому СРСР, як же нею не цікавитися? Її треба показувати, з'ясовувати, пропагувати — це наша гордість. З неї треба вчитися, удосконалюватися в техніці, в кваліфікації, у винахідничтві. Але незадовільні побутові умови, немигучі в момент молодості цукроварні, все це створює напружені, іноді навіть нервові обстанови в роботі. Був у мене випадок куди кращий від цього. Приїзять восени з Москви відомий професор з шістьма студентами на практику. І теж трапився понад усяку норму наплив приїжджих — весь будинок густо заселений. Ми пішли на героїчну спробу — звільнили для професорської компанії найбільшу кімнату, поставили туди сім англійських ліжок, видали найкращу постільну білизну. «Будь ласка, товариші, розмішуйтесь». «Як? — обурився професор, — «Ми відпочивати приїхали, а ви заганяєте нас у клітку? Ми не можемо у такій тісноті жити»... Мене за серце взяло. — Не можете? Ну то й не треба... Ви відпочинку хочете? Курорт селянської ідилії з вигодами? Ав нас роботи по горло. Хай приїзять ті, хто може жити в умовах пролетарського будівництва! А тоді дійсно самий розпал був, гарячка, поспіх, початок виробництва, підвіз цукрового буряку організувати важко, сировини навіть на добу запасти не встигли, — хоч розірвись. Ночей не спиш, бігаєш, а тут маєте — комфорта бажають. Та що бажають — вимагають? Гарненько поговорили!

Бичок посміхається.

— А потім ум'ялось, втряслося, втихомирилося, професорські сучки пообломлювалися, студенти вгамували його запал. — Виявилися чудесні хлоп'ята.

Великі зелені очі деякий час поблажливо усміхаються в згадці, потім швидким рухом руки Бичок підсуває тонко-розмальовані діаграми і знову, весь захоплений гарячністю, починає малювати картину справи.

— Ось дивіться: площа засіву цукрового буряку проти довоєнного часу в цілій околиці збільшилася вдвічі. Радгоспівський цукровий буряк став дешевіший за плянтагорський і кращої якості, більшої цукровості. Радгосп тепер сам плекає насінники і заїмається все лише своїм, непокупним насінням. Це створює міцну цільність господарства. Питання стоїть гостро лише з дозовом сировини. Добрих ґрунтових шляхів нема — царька спадщина з цього погляду, самі знаєте, дика — польові виселки від осінніх дощів розлазяться, знайти достатню кількість підвід важко. Село Скоробагатки, наприклад, зсього в трьох кілометрах від цукроварні, але ж — по той бік Сули. Мосту через річку нема і, щоб підвозити цукровий буряк, треба робити гак кілометрів вісімнадцять. Восени, коли почалося виробництво, швидкий підвіз був потрібний, як повітря, я дав розпоря-

дження на свою відповідальність зробити на селі перевіз. І цим перевозом увесь скоро-багатський цукровий буряк за кілька днів перекинуто до цукроварні. Тягловий цукровий буряк у нас майже 15%. Вся решта — залізничний. Але залізничний транспорт працює не зовсім чітко, а крім того, дороги. Лічять, тягловий півдів до станції, додайте навантаження, тариф — разом ускочить у копійочку. Живий тягловий цукровий буряк обходиться значно дешевше. Отже, весь тягловий район навколо цукроварні треба перебудувати, збільшивши бурякосіяння і пошугово витискуючи звідсіля різні зернові культури, оскільки це дозволяють закони сівозміну. Від далеких районів треба по можливості відмовитися. Ближче, більше, дешевше — ось лінія сировини...

Бичок молодий, йому літ 35. Бронзовий степовий загар, прями сміливі очі, чіткі, ясні рухи, внутрішня повнота й відповідність кожного руху, ледве помітна присадкуватість широких міцних рамен, чорна сатинова сорочка з відкладним комірем, темний самов'яз, сірий піджак, сині штани, начищені польові чоботи — ось який він на вигляд за директорським столом. На відвороті піджаку, на ремінці у нього, в боковій кишені, годинник. Він на момент виймає його й, переконавшись, що є ще час, говорить:

— Цукроварня багата на найрізноманітніші можливості. Болічає лише, що використовувати зараз ми можемо далеко не все, що слід. Візьміть м'яса. Вона йде на годівлю худобі. А проте простий шлях її — на вироблення спирту. Це золото, що гине. Ми повинні будь-що-будь і якнайшвидше збудувати біля цукроварні гуральню-ректифікаційний завод, щоб не гатити добро в ями, бож м'яса кладеться в ямах під голим небом — щоб не усноуювати нею землю, не витратити даремно, не возити на далекі цукроварні, а гнати спирт от тут, у себе вдома. Скрізь і завжди буває, що самий перевіз патоки обходиться більше 30 карбованців за тонну, тоді як собівартість її на місці — 24 карбованці. Якби в нас була гуральня, ми б могли випускати на рік не менше мільйона відер першого-гудного ректифікату, собівартості 67 копійок відро, себто за ціну, якої не знає ще жодна гуральня в Союзі. При гуральні треба одразу поставити бардовий завод на утилізацію барди, що залишається після вигінки спирту. Барда може бути доброю годівлею і, крім того з неї вироблюють чудесні туки для угноєння полів. У нас на кожній ділянці відкривається найширші економічні перспективи. Тут, здається, усе кричить: «Спожиткуй з мене користь, не кидай, прилаштуй, пусти в обіг, скеруй на перероблення — я дам державі величезний пожиток...

Я ходжу до цукроварні цілими днями. Цукроварня живе соціалістичним змаганням, ударництвом, що широко розгорнулося, чіткою впертою працею, на кожній ділянці. Змагання міцно зв'язалося поміж цехами й бригадами, поміж знімами й окремими станціями. В інтереси виробництва втягнуто всю робітничу масу. Цукроварня, як дзвінкий життям вулик, стала своєю справою для кожного. Стремління виконати план — і ще цегревікони — вроді колективом цукроварні протягом цієї кампанії, починаючи з осени аж до весни. Восени робітники, в часи відпочинку й вихідними днями, один перед одним навперейми допомагали збирати врожай цукрового буряку в радгоспах і колгоспах. Робітник почав почувати себе дійсним господарем цукроварні і ставити по-хазяйськи до всіх успіхів, утруднень і недоладностей виробництва. Часто - густо він знає машину краще, ніж інженер, тому що бачить її перед собою в праці кожної зміни, вона є живим організмом, у якого він навчається розрізняти всі особливості механічного «подиху» і щодо цього подиху робить відповідні висновки. Ось чому так багато поступає робітничих винахідницьких пропозицій, скерованих на удосконалення цукроварення. Змінні виробничі наради, де бере участь маса, опрацюють не лише зустрічні промішляни, але й старанно обмірковують заходи до раціоналізації кожного апарату й кожної окремої заводської ланки. Наслідком постає чіткість усього підприємства й можна сміливо сказати, що таких міцних заводів в розумінні технічної потужності й трудової солідарності не було в українських цукрових королів, ні у графа Бобринського, ні у Терещенка — вони їм і не снилися.

В адміністративно-господарчому апараті комбінату ніде нема колишніх людей. Весь керівний розпорядничий кадр — більшовики, палка молодь, партійці, що пройшли суворо школу революційних боїв і наступів.

Цукроварня росте як глибоким корінням в місцеве селянське життя, в побут, трудовий уклад, в нові форми господарювання на землі. Перед посівом в сумежному селі Токарях був скликаний пленум сільради. Село колективізоване на 90%, цукроварня шефтує над ним. І шефство полягає не лише в тому, що Токарі безкоштовно електри-

фіковані, що сотні хатин освітлено яскравим світлом електростанції цукроварні (а багато ще з них пам'яють жабрацьке світло тріски й каганців), але й цілком в іншому. На пленум були запрошені директор комбінату і увесь робітничий актив, щоб краще вирішити, як виконати загальними зусиллями посівний плян. Хто з капіталістів гадав про таке трудове й господарське співробітництво робітників і селян, кому з них спало в голову, що хліборобство вийде на такий широкий державний шлях, що перспективи його щорік стають все величнішими й прекраснішими?

Пленум затягнувся до другої години ночі. Бичок повернувся один з останніх — змучений і легкий після довгої доповіді. Очі його в імлі розсвіту були світлі, спокійні. Довкола села шуміла повінь Артополота, над горою йшли врожайні дощові жмари, вітер був свіжий, вокий. На ранок село виїхало орати й сіяти. Походом, бойовим наступом, гучною нестримною армією.

III

На заході за цукроварню сребристо-синій розлив Сули. Біля Сули широким гніздом темніє крізь верби село Гриси, за Сулою по горбі, під лісом, розсипалися Скоро-багатки, а на південь посплався безмірний степ. Блакитна Лохвицька глушина повна струмінного блискотливого жайворонками спокою, кожний ранок тут пахне дощем, кожен день по - новому молодий, світлий і високий. Ми йдемо з монтером Нужним полями до річки. І він розповідає про німців, що будували цукроварню:

— У німців дисципліна — аж он яка. В роботі впертість, витриманість, стійкість. На будові вони, як на варті. У нас спочатку наряд був збірний, необлікований — не ртільний, і різниця була велика. Тепер ми втягнулися до порядку, прибрали себе до рук, підвинулися як слід, а тоді, нема чого гріха тайти, пасли перед німцями задніх. Чуvalo свисток просвистить — гудка тоді ще не було і на сніданок, на обід, на шабаш ростим свистком давали сигнал, — просвистить пронизливо, кине вереском, наші одразу кидають роботу, біжать їсти аж піт котиться. Особливо першими днями, на чому свисток не захопив би, все кидають як є, неначе не свисток в них, а грім з неба вдарив. Німець — нічого подібного. Доки початого не закріпить, нікуди з будови не піде. Ні! — що як вітер здійметься, розгойдає, обламає і моя праця загине? Зробить, закінчить, переконається, чи міцно, тоді спуститься. За сім місяців, що вони тут були, надивився на їх до схочу. До чого високо ремесло ставлять, професійно свою честь! Багато них просто у вічі говорило: «Цукроварня не моя, ваша, вам турбуватись про неї, а я майстром сюди прийшов і майстром повинен іти, щоб жодна пляма, жадна темна тінь не впала на моє ім'я». Перед роботою німець гуляє, жартує, веде балачки, сміється. Став на працю — кінець. Машина, а не чоловік. До чужої дільниці не підійде, пустих алячак від нього не почув, надаремно очима не скаже, ні на хвилину не зіпреться, не відпочине, не сяде. Найбільше, що він собі дозволяє — це насвистувати або, не розтуляючи губ, наспівує якінебудь мотиви. Як можна дедарити — не розуміє німець. «Якщо ж мене будеш слухати, давай працювати. Якщо не хочеш мене слухати — давай я буду слухати тебе, але щоб робота не стояла».

Деякі наші хлопці доброго майстерства в них навчилися, багато чого у нас здавалося недосяжним, а потім досягли й зручності, й уміння — не всі зразу, а хто намагався, хто серед собою ставив мету. Та як не ставити! Це ж рідкий випадок — плечем до плеча найкращими закордонними майстрами працювати. Коли ж ще так випаде? І ось спільна робота довела, що ми, бажючи, можемо працювати не гірше як вони.

На берегах Сули ще сніг. Сніг лежить і в широкій виїмці, прокопаній на береговому торку для простого шляху до водогону, побудованого біля самої річки. Блимаючи на річці, течуть з - під снігу глухі потоки. Наскрізними безкінцевими плавнями Сула запливає густі чагарники верб. Коротко кричать, пролітаючи веретенами над жовтими воско-ними лозинами, сороки. Під низьким вечірнім сонцем небо світлає, неначе музика, що далеко відходить. Позаду, наче володар степу, сіріє цукроварня. Яке хороше, яке просте, яке радісне життя на цій землі!

Нужний сідає на кострубату лавку, що її викопав доглядач водогону біля води, і цілком розказує про німців:

— Жили вони тут хороше! На окремому постачанні, зовсім окремо від нас, з жодним не відитись, з жодним, крім справи, не говорили, жодного ні про що не розпитували.

Були, звісно, люди з нашого боку, які заздрили їм на привілейоване становище, які бурчали, виявляли незадоволення — особливо через дівчат. А на мій погляд балачки ці — нісенітниця, дурниця, ніччємна порошина проти користи для справи.

Були від німців посмішки: слів ми не розуміли, а по голосу чули — глузують. Траплялися й заскоки — згрідливе ставлення до наших робітників, зневажливість, чванькуватість. Одного хлопця, наприклад, послали в Токарі по пиво і той, чудний, ходив. Один товстий монтер забив ногу й спробував з рещтувань на нашому робітникові верхом злізти, як на коні. Були інженери, які через найменшу недоладність, зіцпивши зуби, ляляли нас «швайне бандя» — свиня... «Але хто лаяв? Пан, шляхетська кість. А серед них були пани та ще й які. Кожний такий пан в середині кипів, у нього печінка перегорала від свідомости, що він найнявся робити нашій пролетарській державі — й виходить, що ми його хазяїни, а він наш наймит. Ось гордість його й пускала бульки... А коли один німчик, попростіший, молодший за решту, спробував виступити на нашому загальному зібранні й сказав, що він надхненний мужністю й планами радянського пролетаріату, що ми робимо велику справу і інші народи мусять брати приклад з нас, його одразу викликали назад до Німеччини й на будівлю він більше не з'являвся. Серед них напевне таємний догляд був, німецька охрнка, як видко, не куняла — інакше пригиду зникнення необережного промовця нічим не з'ясувати. Щождо розкішної німецької їжі, так про це не варто й говорити. Справді, німці їли шинку, білий хліб, масло, мед, пили коньяки, пиво, але вони сумлінно побудували завод. Цукроварня виросла на очах у всіх, неначе чудо, і працює з переверненням, понад технічні розрахунки, понад план. Знаєте, коли ремонтувеш для літнього ремонту машини, і бачиш, наприклад, що турбіна в середині чиста, аж вилискує, якесь особливе почуття тоді відчуваєш, що й переказати не можна, неначе скарб знайшов або диво побачив. Пам'ятаю підчас будівлі почуття було. Лечу, як птах, і земля пливе мені назустріч. Кожен день цукроварня зводиться, росте, прибуває, неначе уві сні. Сьогодні впізнати не можна, знайти неможливо, що було вчора. Сім місяців будівництва промайнуло для мене, як один тиждень. Такого піднесення, такої легкості й сили в собі я ніколи не відчував. І просто скажу: білий хліб, шинка, мед, коньяк — та це все дрібниці, копійки, порох, нісенітниця. Залиште, товариші, про це думати. За те результат який маємо — незвичайний!

Сіримі молодими очима Нужний дивиться на широкий розлив річки. Перед ним велике радісне життя. Він цупко вивчав у німців майстерство, не заспокоючись і зараз безперервно намагаючись підвищити свою кваліфікацію. Йому приємно бачити в усьому могутню силу весни. Понад Сулою — і вверх, і вниз — гнучкі соковиті верболези, торішній сухий очерет, солом'яно-жовті, полинялі від зимових морозів, мітли. Ще кілька днів тому очерет, як крижкий тин, зрізало льодом і він густо знісився з верховини. Скоробатківські селяни виловлювали його на берег і вивозили возами. Над затопленими луками, між деревами, плавають на пласкодонках заводські хлопці. В теплих плазнях зграями викидаються в повітря бавлячися риби. Десять внизу на піймах вже починають одноманітно палко дути в пляшки жаби.

— Чого нам зараз не вистає? — міцно ударяє себе по коліну Нужний, — поперше гуральні, подруге, великого тваринного господарства. Якщо поставити справу тисяч на п'ятнадцять доброї плеємної худоби, завести сироварні, маслобійні — ого. Чудесно буде. Жмаку тут до біса, зараз він дурно кисне в ямах, а з нього величезні багатства можна створити. Правда, є у нас тисяч дві голів з Укр'яса — прислали на відгодівлю. Але хіба на наші спроможності це число? Цукроварня вільно може і двадцять тисяч прогудувати? Потім обов'язково треба під'їзні шляхи перебудувати. Шляхи підходять до Ельф, а за Ельфами кінець, безвихідь. Багато краще буде прокласти кільцем довкола цілої цукроварні, щоб не штовхати порожняк назад і тим самим затримувати подачу нових вагонів. Нехай вагони, що звільнилися, оточують цукроварню петлею — там зі склепів можна брати сухий жмак або цукор — і навантаженими повертати їх на станцію. Це буде справжня раціоналізація.

Крім житлових будівель, молодий робітничий виселок потребує ще багато. На цукроварні немає зубного лікаря. Один з помічників директора ходить із флюсом, зі спухлими щокми, а лікуватися ніде. Амбулаторія недостатня. Ледве хто поважніше захоріє — треба їхати в Лохвицю за десять кілометрів. Культпраця вкюбї поставлена несистематично. А однак матеріал для самодільности багатий: мольодь музикальна, є своя духовна оркестра і кілька струнних гуртків. Помічається безперервна тяга до театру, до ви-

стави драм, комедій, інсценіювань, нема тільки досвідченої інструкторської режисерської руки, що могла б з цікавістю організувати справу. Бібліотека занадто мала. Не видно жідких слідів образотворчого мистецтва. Клубні кімнати, театральна зала, робітничі їдальня, кабінет директора комбінату й цілий ряд інших приміщень понівечив якийсь лохвицький малювальник, розмалювавши все найгальасливішим малюнком міщанського смаку. Дивлячись на ці дикі розводи, стає боляче, що наші обдаровані митці з великим ім'ям нерухомо сидять у великих містах і не домисляться піти зі справжнім мистецтвом на заводи. Здається, ще кілька таких голобельних розписів і з ступу залунає зойк: «Товариші митці, де ви? Вашого чудесного майстерства чекає пролетаріят. Прийдіть до нас...»

Але кінець-кінцем всі ці недостаті й недовладності тою або іншою мірою неминучі на початку кожної великої і складної справи. Поступово в процесі зростання підприємства вони зникнуть, — і за пляном майбутньої праці вже видно день, коли їх не буде зовсім.

... Над вечір крізь туман тонкою сережкою проступає молодий місяць — дуже низько, низько над цукроварнею, зовсім по-домашньому. Туман скоро згущується в хмари, верушишно й ніжно, пахне дощем, місяць згасає, як вугілля, видетіле з нічного багаття. Дощ теплим сіючим шумом наповнює заводську долину, але швидко проходить і злі й зникає десь в темноті за Сулою.

В цей вечір у заводському театрі виступають мандрівні артисти Київської державної филармонії. Нові революційні пісні й давно набутої слави арії з опер, вірші Дем'яна Бедного, Маяковського й Асеева — все вітається голосними вдячними оплесками. Незрозумілою лишається лише віолончеля. Камерний інструмент поодиноких мрійників, інструмент елегій, сумнівів і глухих сердечних ран викликає нерозуміння. За те є абиякого успіху зживають танцюристи — чоловік і жінка, в писаних екзотичних вбраннях блискуче виконують то кабардинку лезгинську, то танок ковбоїв, то венгерську мазурку. Хвилю радості викликає несподівана музика «Яблочка» з «Червоного козака» — ця буря гримить одлетілим рокам кривавої громадянської боротьби.

В перерві між концертними відділами на авансцену виходить, як завжди, молодий юнак Шура Лях, — фахівець розігрувати всякі американські і африканські лотерії, селіт дотепник, вигадник, жартівник, гуморист, який вміє примусити публіку сміятися розчиняючи гаманці. Він із незрівняною спритністю розігрує на користь дитячих ясел звичайний одріз на жіноче вбрання.

— Ну, балакун. Ну, чудасій. А щоб тебе бог покарав гарячими варениками... — сміється якийсь дід, закинувши назад голову й утираючи долонями радісні слези...

А вночі, після театру дорогою, через весь заводський виселок, ідуть до бараків хлопці і співують хвацьких пісень. Голоси, як на підбір — чисті, дзвінкі, переважно тенорові. Хлопці йдуть дружними артільними «стінами», несучи темною вулицею радість і сили молодості, безкрає своє майбутнє...

IV

В робітничому театрі відкривається технічна конференція сталінської групи цукроварень. Всіх груп в Союзі радянських республік 16. Кожна з них об'єднує певну кількість заводських одиниць. В Сталінську входить десять заводів: Сталінський, Вороніжський, Радянський, Буринь, Терни, Куянівська, Парафіївка, Дубов'язівка, Шалитине. Ціло року на початку весни директори - розпорядчики, технічні директори, хеміки і кращі фахівці з'їжджаються, як на іспит, щоб розповісти один одному про свою роботу. Конференція — генеральний товариський огляд досягнень, недовладностей всіх десяти цукроварень, за минулий сезон. Піддати критиці помилки, відмітки, оцінити вдачі, відкрити успіхи, довідатись, якими шляхами сусіди доходять прекрасних результатів, діб, звзживши чужий досвід, уникнути й у себе намайбутнє недоглядів, скерувати виробництво на правдиву лінію широкої публічної раціоналізації — ось мета конференції. І що старі капіталістичні цукроварні являли собою замкнені кубики, де система виробничих засобів й навиків набувала характеру якогось старанного ховання од конкурентів чарівництва — то нові радянські підприємства, навпаки, розчиняють зовсім всі двері, розповідають всі «таємниці» і колективно вчать один у одного.

На конференції роблять докладні доповіді, відбувають схвалені суперечки, які обговорення найгостріших, невідкладних питань — про збереження цукрового

буряку, про організацію збирання й підвозу, про хемічні процеси, про понівечений розчавлений цукровий буряк на деяких польових ділянках, де були недбайливі копальниці, про перебіг літнього ремонту — цієї основи щасливої роботи в квітні, про перевід праці на декадний відпочинок. На конференції висувають проекти, як зробити й фактичні показники роботи живим інтересом кожної заводської окремої ділянки, як самому, не чекаючи надіслання з Цукротресту, створити свої кадри кваліфікованої робітної сили. Конференція збуджує допитливість думки й мимоволі викликає на змагання.

— Кількість, якість, ціна. Ось три важливих питання, коло розв'язання яких ми б'ємося весь час — говорить мені після закриття конференції старший хемік однієї з сусідніх цукроварень. — Дати якомога більше найдобротнішого цукру, що його можна добути за сучасного стану техніки й при тому найдешевшого — ось у чому суть нашого складного завдання.

Хемік сухий, невисокий, в золотих окулярах. Голос у нього переконливо діловий, з невеликою сипливістю, що звичайна у учителів. Невідомо для чого борідка, що росте кушником, рідка й проста — робить його схожим на митця. Його виступи на конференції були цікаві історичними посиланнями й ясністю практичних пропозицій. Ми зустрілись з ним в нежаркій вечірній імлі на лавці біля дому для приїжджих: йому в годину ночі від'їздити до своєї цукроварні. До поїзда ще майже три години, — він в тому дорожньому піднесенні, коли з чоловіком легко говорити про все.

— Цукор — золота справа, ще не оцінена як слід, запевнюю вас. — Стрімко нахилиється він до мене, запалює цигарку. — Цукрова промисловість вимагає безперервного напруження розуму, кметливости, винахідництва. Тут великий шлях може прослатися нашому господарству. Проти інших видів промисловости наша молода: виварювати цукор з цукрового буряку навчилися тому сто років. Раніше цукор був лише тростинний. Той давній, так у темряву віків уходить його початок.

— Але вже дві тисячі років тому відоме штучне добування цукру. Ватажки Олександра Великого, повернувшись з походу в Індію, разом з іншими дикунами, розповідали, що в цій країні є чудесний тростник, що дає мед без допомоги бджіл. Приблизно того ж часу цукровий сік тростнику стали випарювати китайці. Згущати сік до твердого стану в Індії навчилися півтори тисячі років тому. З Індії виготовлення тростникового цукру перейшло до Персії, потім у Єгипет. Єгиптяни були видатні хеміки, єгипетський цукор швидко став найкращим зі всіх відомих тоді гатунків і по-справжньому саме Єгипет треба вважати за першого винахідника рафінаду. У єгиптян вчилися навіть такі митці, як китайці. В Європі торгувати індійським та єгипетським цукром почали венеційські мореплавці. В Росію цукор привезли ганзейські купці — у Великий Новгород на ярмарок. Але вже за Петра в Москві був побудований перший рафінадний завод для перероблювання заморського цукру — сировини. Петро надивився на амстердамських цукроварнях — амстердамський колоніальний цукор в ту добу був найкращим в Європі — і вирішив прищепити цю справу у себе. Западний збирач цих європейських див і користей, він не міг спокійно пройти повз нову спокосу.

Червонуватий вогник цигарки неясно світить на рідкі вуса, кінчик носа і уста хеміка. Обличчя його губиться в м'якій темноті. Над степом у тумані стоїть неясний вузький місяць. Хемік затягається кілька разів гарячим димом, наче п'є щось тяжке і солодке, потім кидає недокурок у канаву і переконливим голосом знов починає глухо розмовляти нитку оповідання.

— Буряковий цукор — велике відкриття. Одна з найкращих знахідок людської думки. Честь ця належить німцям. В половині вісімнадцятого віку німецький хемік Маркграф виявив в силезькому буряку речовину, що нічим не відрізнялася від тростинного цукру. Відкриття сприйняли, як ересь, нісенітницю, вигадку чудного старця, його за-недбали, забули одразу опісля смерті цього невдачливого чоловіка. Але через 50 років, вже на порозі 19-го віку, старий учень і шануваль Маркграфа, хемік Ахард, знов прийшов до того ж відкриття. Скільки він потребував впертости, хитрої, підслухування, поклонів, щоб переконати короля організувати широкі дослідження — побудувати щось на зразок примітивного заводу. Дослідження вдалися, але скористався з них з надзвичайною енергією не король, а Наполеон. Стрімкий розум Наполеона одразу оцінив значіння відкриття. Він приклав усіх зусиль, щоб пересадити нову промисловість до Франції, одвів колосальні площі землі для посівів цукрового буряку, відкрив низку шкіл для теоретичного й практичного вивчення цукрового виробництва, асигнував мільйони франків на

премію за краще вироблення цукру. Внаслідок не Німеччина, а саме Франція посіла головну керівну роль у цукровій справі. Вона стала вчителькою й винахідницею всіх нових способів й засобів цукроварства.

Хемік, очевидно, відчуває в думках своїх цілий навал імен, подій, чисел відомих йому з десятків історичних цукрових книг та журналів. Але хвилину помисливши, одразу переходить до своєї батьківщини.

— У Росії цукроварні почали будувати в Тульській губернії майже одночасово з французами. Генерали, графи, князі, багатії, родова дворянська знать. На Україні першу цукроварню побудував граф Кушелев на Чернігівщині. Потім пішли цукроварні Трошинських, графів Понятковських, Потоцьких, Бобринських. Українське бурякосіяння розвинулося надзвичайно широко. Врожаї жита й пшениці були багаті, зерно й мука надзвичайно дешеві, цукор навпаки цінився дуже високо й давав великі зиски. В той час, коли хлібні ціни з кожним роком поступово спадали й робили хліборобство цілком не вигідним, ціни на цукор безперервно росли, певно йшли вгору й туманили поміщикам голови. За павла 1-го треба було віддати 19 четвериків жита за пуд цукру, а за Миколи 1-го вже 46 четвериків. Поміщиків напала цукрова гарячка, цукроманія, безпокійна палкість до будови цукроварень, цілком така, яка оволоділа людьми на золотих копальнях. Тому що копальні часом виснажуються, то звичайна земля багатом здавалась вигіднішою, бо за відповідного оброблення й угноєння на ній родить буряк завжки, без кінця, як сховище, що щороку випускає зі своїх надр невичерпні поклади. Праця була кріпацька, рабська, майже нічого не коштувала. Перших 40 років цукор на Україні — це сторінки жадної експлуатації, биття, знущань і виснаження, яких зазнавали робітники. Епоха промислового капіталу привела нових хазяїв — генерали, князі й графи повинні були тіснитися — їх місця посідали Терещенки, Харитоненки, Бродські, Келіпи. Терещенко, наприклад, мав 250 тисяч десятин землі, що простяглася на всі сторони на три губернії, як у справжнього володаря-короля. Й сіяння цукрового буряку провадив він широким розміром. Але робітник по-старому перебував в постійній неволі у цукроводовича, як раб, як безпросвітний жербак. Праця була сувора й тяжка, й гірка. Не дарма в 1905 році в різних кінцях України цукроварні палали, як ненависні застіжки. Не дарма!.. Тепер життя змінилось, що й не впізнати. Якщо побудете на виробничих нарадах, на мітингах цехових зібраннях, вас вразить поступ робітника. Робітник відчуває себе господарем, бійцем за майбутнє. Цукрово промисловість після революції й руками, й ініціативою робітників перебудувалася цілковито. Терещенків і Харитоненків ми вже обігнали. Перед нами зараз такі перспективи, що проти минулого вони здаються казкою...

Хемік нервовими схвильованими пальцями дістає цигарку, шукає в кишенях сірників і, запаливши, деякий час мовчить. З темноти лунає тонкий струнний згук. На далекій дзвік хтось з заводської молоді дуже метко й чисто грає на мандоліні, неначе плеще, виблискуючи золотистим потоком. Мандоліні глухими таємничими голосами вторить гітара, Хемік довго вслухується, потім одразу згадує про годину й, присвітивши цигаркою, мивиться на циферблат.

— Ого, час — говорить він стурбованим голосом. Ну, бувайте. Якщо будете осени в цих країнах, заглядайте до нас на нове виробництво. Подивіться на наші досвіди.

Хвилин через двадцять його худорлява постать рушає з маленьким саквою в руці будинку для приїжджих і відходить у весінню темноту в напрямку станції.

V.

Вдень ми виїждимо з директором комбінату в степ. Тут навкруги наші радгоспи, усі ці села колективізуються і теж переходять на плянове бурякосіяння, а в той бік — ось там — починається бахмацька агробаза, головний постачальник нашої сировини — кажу рукою Бичок і згинається від вітру. Автомобіль ріже густе повітря, летить по закорузлених ще не в'їжджених шляхах, поля пролітають, як в кінематографі.

— Ось від тієї могили йдуть землі нашого близького радгоспу Вишневого — обертається Бичок, підтримуючи кепку. — Радгосп молодий, ми його тільки на приймаємо від винотресту, тут багато що ще не налагоджено, багато ще не влаштовано.

Невідомо коли цей чоловік спить, коли їсть, коли відходить до себе на помешкання, а й чи є у нього якенєбудь помешкання. Зранку до пізньої ночі він працює турботно — в цукроварні, по радгоспах, на пленумах околицьніх сіл'рад, в конторі, в бухгалтерії

на заводській технічній нараді. Його всі знають і майже всіх знає він на багатому кілометрів довкола.

Земля в полях скрізь ще вохка. Заготовлена з осені рілля вилискує, як чорне вохке масло. По байраках ще лежить сніг, але весна запізнилася, календар суворо гонить сіяти, чекати не можна. Пропустити бодай один день — злочин. І сіялки глухо дз. якають спущеними донизу рогами зернотоків, борознист вохкі одвали чистими тонкими рядками.

Перелетівши якесь село, автомобіль по сухій грязюці в'їздить у Вишневе. Будівлями Вишневе нагадує невеликий хутір. Тут все зараз перероблюється наново, розбирають старі, прогнилі й трухляві хатини, те, що можна полагодити, цементується, для робіників будують багатівіконні місткі бараки. У величмі будинку влаштовують хлібопечню, замість старої глинобитної, кладеться широка пегельна піч для випікання хліба. Рядом з хлібопекарнею поставлено тимчасову простору кухню з дощок, з великими кананами для борщів і каш. За житловими приміщеннями, на горбі будується довгі свинарники або, як жартуючи кажуть, «свинне місце». На сонці яскраво світається свіжі дошки крокви, перебірки, обтесані стояни, жовтіють розкидані по землі тріски, стружки. Будівлю почав Свинтрест і, як вимагає цукровий комбінат, повинен закінчити, щоб передати все в готовому вигляді, але Свинтрест торгується й ладен покинути своє господарство як є. Посеред хутора стоїть схожа на барабан криниця з кінним приводом. Поставлений у дерев'яний коловертень кінч ходить по вузькому колу і грубеним колесом поволі скрипить, помпуючи до бочки свіжий струмінь холодної води.

На будівлі бадьорій, творчий, радісний згук пилки. Від криниці чути тонке дзвякання відер, з кухні лунають молоді жіночі голоси. Там чистять картоплю на вечерю. З полів долітає гаряче дзінчання трактора. Нікого з людей, потрібних директорів, в радгоспі нема. Всі на роботі, на оранці землі під цукровий буряк. Автомобіль спускається в долину й, буркуючи на зміні швидкостей, з виттям влітає на горбок повз свинне місце в степ. Степ являє незвичайну картину. Ніде не видно поодиноких плугів, поодиноких борів, — робота йде відділами багатолюдними, ширококорозкиданими групами, зборищами, цілими гуртами сільсько-господарського знаряддя.

— Колгоспні... подивіться — й ось тут і там, і за долиною, й коло шляху. Шумить земля, шумить... Весело оглядається з переднього місця Бичок.

І коли ми під'їзимо до одного з відділів, де десятки плугів один за одним вірівають широку смугу поля, дійсно чути стрімкий густий шум землі, що витікає крутими потоками, повертається з лемешів у борозни. Ця жива артіляна праця цілих армій, де нема зупинок та відставань, справляє надзвичайне враження. Діловий поспіх, господарність, якась незвична, неустання турботність володіють полем. І тут, перед образом дійсного життя, бачиш: старі форми селянської праці вмерли безповоротно і їх ніщо не воскресить. Село вступило в нову епоху свого існування.

Нам треба проїхати до найдальшого радгоспу комбінату. В Яремівщину, куди з Вишневого кілометрів вісімнадцять, але через долини, що не на силу автомобілеві, мусимо робити гак, забирати вліво по горбах, вишукувати сухі, певні шляхи. Шофер веде машину з безстрашною винахідливою спритністю: швидкість, вітер, перемагання несподіваних стенових перешкод п'янять його, надихуючи йому душу якогось летуна. Автомобіль стрімко летить, як птиця, ледве торкаючись землі. Спереду в небі срібне півколо місяця — позаду — на горизонті сідає сонце. Через кілька хвилин машина круто звертає на малий поселок — тоді місяць висить зліва, а сонце червонуватим колом хилиється справа. Поля минають, з боків відстають, губляться села, хутори й виселки. За Гамалівкою шлях вирається у Ветхалівку і, не доїжджаючи до села, ми зупиняємося біля радгоспного гурту орачів. Понад 20 плугів орють одне поле і полю цьому не видно ні межі, ні краю.

— Вику заорюємо, Романе Спиридоновичу, — говорить до Бичка бригадир, по-приятельськи вітаючи. — На половину з вівсом посіяли, повинна добра виродитися.

— А як з пшеницею?

— Сьогодні кінчаємо. З пшеницею акуратно вийшло.

— По пляну?

— Навіть трохи з хвостиком. Гадаємо ось цукровий буряк починати.

— Не рано?

— Ми не весь. А то потім не впораємося, якщо він зразу піде. І проривати, і полоти, і копати. Ми хочемо поступово зробити. Хай буде ранній цукровий буряк, середній і пізній. Тоді робота нас не затисне.

— Скільки у вас індивідуальників у селі?

— Як скільки? — дивується бригадир, і очам не вірить, що Бичок може забути. — Сім. Вони у нас теж об'єдналися — в одну душу орють.

— Індуси?

— Індуси... ласкаво посміхається бригадир. — У них на сім дворів два плуги. Цими плугами й орють.

— То ж ви їм допоможіть, хлоп'ята.

— А яке. Обов'язково. Ось своє закінчимо, допоможемо...

— За плугами йдуть молоді хлопці. Коні беруть дружнім кроком, земля вивертається товстим швидким струменем, з-під плугів чути глухий, шумний тріск трав'яних коренів торішніх, що розрізуються.

— Товаришу Бичок, ви б нам на тютюн склопотали, — прохає один хлопець, не зупиняючи коней. Аж у груди пече — курити хочеться, а курити нема чого.

— Так. З тютюном нещастя. Кооперація про нас зовсім забула. Не турбується, потверджує бригадир.

— Це неподобство — гаряче підводить голову Бичок. Тому три тижні в Ромнах заброньовано 20 ящиків махорки спеціально для наших сіл на засівкампанію. І сказано-негайно розподілити. Так вони до цього часу й надіслати не можуть. Ну, я їм гармидер зроблю...

Він прощається з бригадиром і хоче йти до машини. Але бригадир раптово затримує руку, і зменшивши голос питає:

— А що ж це вас так стягнуло, Романе Спиридоновичу? Шока шоку з'їла — і вдавлює двома пальцями свої щоки. — Куди це годиться?..

Бичок спочатку усміхається, але й одразу хмуриться.

— Нічого. Дурниня. Ось засівкампанія скінчиться, на підніжний корм піду. По-правляюся.

Яремівщина — велике радянське господарство. В ньому 2,000 гектарів землі, великі склади на зерно, кам'яні сараї для с.-г. машин та знарядь, ціла низка бараків, житлових будинків, служб, своя кооперація, є старий високий гай, що вітвисто розрісся, і молодий, зовсім недавно розсаджений садок. Радгосп міститься на горбовині, проти вітрів і сонця, горизонт звідсіля здається надзвичайно широким.

Залишивши машину коло кооперативу, ми сходимо крутим шляхом до греблі.

— Тут ми влаштуємо два великих рибних ставки — показує Бичок. — Ось тут буде перший, трохи нижче, ось за тим поворотом — другий. Риби зараз багато, а коли дно поглибимо і води прибуде, просто рибний завод постане. Над ставками побудовано низку дерев'яних кабінок. Довга вулиця незрозумілих на перший погляд будок. Це пітні гусятники.

— Гусей восени сподіваємося мати тисячі з півтори.

— Зараз гуси живуть високо на горбі в теплих зимових гусятниках поряд з іншими службами. Кожна така гусятня розгорджена на два відділи: в одному гусаки й самотні гуски, сварливі, гогітливі, чимось незадоволені, в другому, розділеному на клітки, — сидять в дерев'яних ящиках - яслах, затишно вистелених соломкою, схудлі мовчазні гуски - паруні, що виводять нових нащадків. Від нашого наближення гуси заводять турбований скриплячий гомін.

— Та цитьте, ви — кричить на них робітниця. — Слово вимовити через ваше гелання не можна. Це ось той все гусак виводить, он - де сірий, з чубком, його за вдачу шкідником прозвали. Ну й злющий пройдисвіт. Не дарма говорять — серце маленьке, печінка велика. Справжній шкідник.

Біля гусятників — кролятні. Сила - силенна неповоротких чорних, білих кролів бивається в купи. Верхні вікна гусятників і в кролятнях ніколи не зачиняють, і не заважаючи на це, повітря там важке. Якщо просунути через вікно всередину голову, в обличчя приголомшенною силою вдарить жаркий густий сморід.

— Але ж, — сміється Бичок, — просто з ніг збиває, і вітер не бере. Ну й кролі...

Радгосп електрифікований. Електрика скрізь, не тільки в будинках, в конторі, в ба-вах, але й в коровниках, і в свинарниках, і в гусятниках, і в кролятнях.

За ставками в полі на спадистому зораному горбу садять насіннєвий буряк. Де-ток літач і молодих жінок, вибіскуючи білими хустками, кольоровими кохтами, шкідниками, майже не розгинаючись, рухаються досить рівною стіною зверху донизу. Збір

богородиць зі всього гадяцького району — підкидає підборіддям один з робітників. Тут п'ятдесят чотири лопати садять, а там за горою, другий гурт.

Степові обпалені жінки з швидкою зручністю ведуть кожна свій рядок. Цукровий буряк підвозиться в поле грузовиками, тут його викладають рядками в борозни, через усе поле від одного кінця до другого. Легко копнувши лопатою, жінка відвертає чорну пухку землю, всаджує в неї буряк і обтоптує, зарівнює босими ногами. Потім ще, новий буряк — жива писана стіна, виблискуючи ногами й хлипаючи безупинно, рухається все далі й далі.

— Чому бригадирів так багато на ділянці — на 54 лопати 3 чоловіка? — дивується Бичок. Близький хлопець соромливо переступає з ноги на ногу.

— Це ми під кінець праці зійшлися.

— Даремно.

— Буряку — кричить хтось з саджальниць, і п'ятнадцятилітній хлопчик з кошиком на руці біжить у другий кінець, куди його кличуть. Там у рядку, на потрібнім віддаленні, не був положений буряк.

Через кілька хвилин крик лунає на другому боці.

— Буряку.

— І квапливим підтюпцем по пашні, хлопчик підносить запасні буряки на новий викил.

Буряком треба засадити 50 гектарів. Минулого року було засаджено 700, насіння уродило понад 70.000 пудів і деяка частина його залишиться на майбутній засів.

За ставком від радгоспівських будівель одразу починає весело й швидко дзвонити тонкоголосий дзвін.

— Кінчай. Підтягнись ось сюди, — кричить співом молодий хлібороб.

Саджальниці вирівнюють лінію посадки, відсталі доганяють передніх — і через кілька хвилин всі 54 жінки поспішають до верхнього ставку — мити ноги. Одні перебігають на дерев'яний схил, по якому тече з греблі вода, другі майже по коліна входять просто до ставку й поспіхом миються. Потім обтирають обличчя головними хустками, знов пов'язують і йдуть до бараків вечеряти. З - за гори проселками й стежками з піснями підходять саджальниці з інших ділянок. Одразу стає шумливо, говірливо, ярмарочна сорокатість хусток і кохт снує від ідальні до бараків, 650 робітниць і робітників в радгоспі. Є кому товпитися, жартувати, говорити після праці. Вечеряють в середині ідальні і зовні, на поставлених вже по - літньому, просто неба, великих столах. Кожний, що підходить до кухонного вікна, одержує свій пшеничний хліб, ложку й миску, м'ясної юшки з картоплею й квасолею.

— Ну що, зморилися, захляли? — питає одну робітницю Бичок.

— Чого зморилася? Поки працюєш, звісно, спина болить, а кінчила, вмилася, поїла — наче й нічого не було... — сміється вона у відповідь.

— Якщо з цих років починати зморюватись, нам тоді й погуляти не буде коли — загониство додає сусідка.

В голому гаї, на високих вузловатих дубах, клекоче переплутаний воронячий й галчачий крик. Дубове гілля, всіяне кострубатими шапками гнізд, чорні воронячі зграї, горланячі й каркаючі, тяжко кружляють під старими верхівлями перед тим, як остаточно сісти на ніч. Але на цей невгамонний гамір ніхто не зважає. Він здається таким же домашньо - конечним, як спів півнів і гусине герготання. Жадібно нищачи всіляких польових шкідників, ворони й галки виконують у радгоспі своєрідну охоронну службу.

— Помічники наші, друзі! — сміється завідувач радгоспу. Ми їх не займаємо. Хай кричать, плодяться, множаться, літають, хай викльовують всяку непотріб.

Довжелезний двір перед склепами-будівлями вражає кількістю сільсько - господарського знаряддя: тут і восьмикорпусні культиватори, і дискові борони, і сінокісні кінні граблі, і рядкові сійки для зернових культур, і комбіновані для засіву цукрового буряку. В комбінованих з одного ящика сіється бурякове насіння, з другого — угноєння, а частіше — суперфосфат. Але ось місцевий раціоналізаторський винахід — три сійки з'єднаних в одну трикутником, ціла сільна система, що захоплює широкий простір. Це невластиве спорудження возять по полю трактором, а коли трактор невільний — волами. Двома парами повільних черкаських велетнів. Тут же поблизу своя кузня, яскраво іскриться роздмухване горно, строковий ремонт. Дзвінка розмова молота по ковадлу і в дзвоні кованого заліза звучить бадьорість життя.

За машинним двором три великих секції для рогатої худоби. Це довгі корпуси стаєнь, розміщені в два ряди по середині широким проходом. Сімсот голів рогатої худоби є зараз в радгоспі. Восени буде значно більше. Передбачається створити зразкову молочну ферму промислового характеру на тисячу голів. Молого, вершки, сметана, масло, сир, кисель, — ось продукти, які буде одержувати звідсіля робітничка кооперація.

— Ми повинні стати прикладом великого радянського господарства, школою, показовою станцією, щоб сусідні колгоспи могли бачити й учитися, як треба справу ставити — з гарячою впевненістю говорив Бичок — й ми зробим, досягнемо, доб'ємося, створимо. Початок вже є. Ось дивіться.

Ми проходимо по секціях якраз підчас вечірнього доїння корів. Тут чисто, світло, сухо. Спершу ніж почати доїти, доярка обмиває теплою водою вим'я, потім сідає на маленький стілець, або просто присідає й, неначе граючи на неукладному стародавньому приладі, починає позмінно тягнути дійки. Білі нитки молока з силою б'ють у відро — десятки віддер, ритмічно відгукуються з різних кінців і дзюрчанням — співають по всій секції. Кожна корова дає пересічно майже вісім літрів молока на добу, якщо не рахувати того, що відливається на пійло для телят. За корівниками окремим городком стоять свинарники. Тут зимувало двісті свиней, восени кількість їх значно побільшає. Буде тисяча, а може й більше. З цієї кількості радгосп уже зобов'язався поставити Укрм'ясові п'ятсот найкращих підготованих беконних туш.

... Наш автомобіль виходить з радгоспу в сутінки, що обертаються на ніч. Радгоспівська електровня вже бризнула вогнями лямпочок по бараках, квартирах, складах, волівнях, секціях короварень. Навіть по свинарнях, гусятнях і по кролятнях. Небо настовбурчилося високими дощовими хмарами. За хмарами летить місяць, далеко з - за горизонту мигають радісні після зими блискавки, неначе пустотливе ведмежа, воркотить перший молодий грім. Автомобільні ліхтарі не хочуть горіти, шофер летить при кволому вітрі місяця «на спам'ять» з зоркістю кішки об'їздить базирі грязі — шлях йому сто назів відомий до найдрібніших поворотів і вигибів. За пісками, за селом, де впадає Антрополот в Сулу, в низинному степу починається характерний запах бурякового жмаку.

— Тут наші поля зрошення, сюди ми скеровуємо всі відходи нашого виробництва. — Де ж угноєння, — говорить в темноті Бичок, нахилившись до мене від густого шуму автомобільних шин. Тут у нас городи — редиска, картопля, морква, цибуля, часник, капуста, помідори, огірки, кабачки — всяка всячина. Минулого року навіть баштани були. Восени ми тридцять вагонів різних овочів відправили до Донбасу, а тепер гадаємо стати більше.

Спереду, в м'якій імлі, що хвилює весінніми сутінками, електричним розсипом іррок виблискує Сталінський завод. Серед темного весінного степу він здається казковим містом, невідомо звідки посталим. І дійсно, ще три роки тому, тут був голий степ, лише гуркіт скітської Сули веснами шумів по берегах, зарослих вербою.

На годиннику десята, коли ми в'їздимо до заводської вулиці. Бичок злізає з машини, але йде не додому, а до контори. Там його чекають люди, що вернулися з денної керівної роботи в радгоспах. Там на нього чекають невідкладні справи. І до пізньої ночі він говорить, обмірковує, вислухує, радить, вказує, роз'яснює, щоб підготувати, налагодити завтрашній день, як машину, що повинна працювати без перебоїв — з докладною іткістю, такою конечною для успіхів цілого комбінату.

Ранкове сонце знайде Бичка на ногах, у нових турботах, в нових негайних справах, в мовчазному напруженні будівництва, сімби, творення, впертій роботі коло підвалин нових соціалістичних форм життя.

Форсоцівство під тогою марксизму

Яків Савченко намагається бути марксистом, він тягнеться до нас. Але, безперечно, помиляються ті товариші, що вже зробили Савченка (як і, особливо Якубського), дійсним членом «другої фаланги» марксистської критики та ще й оголосили одним з найкращих марксистських критиків. Цим вони зробили прикру послугу не лише літературі, а й самому тов. Савченкові, не зігналізувавши йому потреби ще впертіше вчитися, переозброюватись методологічно.

Намагання Якова Савченка критично підійти до творчості Бажана, Довженка, а раніш — Ю. Яновського, викрили яскраво всю його (Савченка) методологічну нестійкість і відсунули геть далеченько ті марксистські впливи, що помічалися. Савченко здав перед Бажаном і Довженком, попав у полон їхньої творчості, зробився з критика апологетом навіть і безперечних їхніх хиб.

Сприяв цьому безперечний естетизм, культ «художньо-технічної культури» в т. Савченка; на стику з міцною творчою індивідуальністю, цей культ так активізувався, що цілковито змазував, гіперболічно (коли так можна висловитися) підпорядкував особі всього критика, зовсім відсуваючи, знецінюючи й знецінюючи навіть ту еклектичну домішану «соціологічну аналізу», що раніш, бувало, хоч таку-сяку роллю мала в його практиці. В статтях про Довженка й Бажана це виявилось зонайяскравіше. Візьміть статтю про Бажана, що звється «Боротьба за світогляд». Це дійсно боротьба, але чия? Це несміливе намагання самого Савченка боротися за свій світогляд, що кінчається повною перемогою Бажана над Савченком; він виходить з поля бою підмайстром ідеалізованого майстра конструктивної романтики — Бажана.

Уже саме як такий підмайстер, Я. Савченко оцінює з самого початку статті стан нашої поезії. Він констатує занепад культури вірша й пересічність поетичної практики, «здевальвованої шабльоном думанням», не бачачи, яка хибна й невідповідна до дійсності така характеристика, а головне, — не бачачи діалектичності теперішнього процесу перелому (не занепаду, а саме перелому), що в поезії, може, найяскравіше виявляється.

Дійсність показує, що навіть між цим «шабльоном думанням» і віршовою «культурою-технічною» спадщиною — прірва, не на користь останньої; і саме тому й той «занепад», (бо вершки попередньої культури віршу — мізерні й негідні бути озброєнням нового думання) й це примушує не до загального песимістичного каркання, а до допомоги тій, хоч і справді в більшості ще надто слабкій політехнічно, зате передовій ідейно, поетичній молоді — шукати й шукати шляхів подолання «розриву». І навіть дужчі, більше «підковані» поети за менш грандіозних революційних епох ставали більше перекладачами на віршовий канон газетних статей, ніж «майстрами». Але хто поставить їм на карб саме їхню громадянськість, вимагаючи від них навіть анахоретизму заради культури естетства?

І саме т. Савченкові я б закинув протиставлення цієї «соціальної актуальності» — «творчій індивідуальності» поета. Недарма він вважає «голосну тематику» в сучасній поезії за «панацею», що прикриває пересічність. І коли оця «соціальна актуальність» нівелюється в багатьох (на жаль, у багатьох) поетів від слабости

їхніх світоглядних позицій і саме оця ж світоглядна слабкість, а то й хибність пояснює й панування наївні, традиційні версифікації, то, за тов. Савченком, саме навпаки — «актуальна тематика через наївні, традиційні методи версифікації знижується й нівелюється». Тобто, т. Савченко шукає причин «знивелюваності» поета й виходу з такого стану в культі того, що звуть інколи «формою», не додаючи, що в основному у наших поетів актуальна тематика коли й страждає, нівелюється — то від обмеженості або й просто хибності світоглядних позицій.

І саме через те, що Савченко захопився технічною стороною справи й «оригінальність» індивідуальності поета, його поетичною культурністю тощо, забувши про основне — про творчу методу, ідеологію, світогляд поета, — саме через це й стався така апологетизація Бажана. Савченка занудив «шаблон думання» й «індивідуальна знівельованість» наших поетів, і він попав у полон навіть того «оригінального» в Бажані, що «оригінальне» є серед наших «шаблонів» і зовсім не оригінальне, ну, хоч би з погляду, м'яко висловлюючись, не наших умов. Савченко захопився і тими Бажановими принципами «об'єктизації соціальної дійсності», якими ми у всякому разі захоплюватись не будемо, а навпаки — скритикуємо.

Отже, сталося так, що один бік Бажанової творчості, його «оригінальне» Савченко гіперболізував, а зриви, помилкові кроки — знівельював, тим не допомагаючи поетові рости, а нам — дечим у нього скористатись. Сталося це, знов нагадуємо, в наслідок еклектичного форсоцівського розриву аналіз ідейної — і специфічно художньої сторони творчості (це помітно навіть у членуванні статті на розділи: один розділ трактує анемічно - соціологічно питання, другий розглядає ту саму проблему вузько - формалістично, — і таке чергування — на протязі всієї статті). А це ж шкідливо, це не дає цільного й правильного погляду на творчість поетову, бо художню доцільність того чи того штриху навіть — треба відзначити в соціально - ідеологічному розрізі речі, бо цей штрих існує для підкреслення, оформлення певної думки, настановлення, а не сам собою; одірвано розглядаючи він, — «річ в собі», а не функціональна частина твору.

Наслідком цього, — академічно - холодноуватим стилем того літописцю, що однаково «зрить на правих і на винних», схаактеризувавши Бажанову занепадницьку й роздвоєну, а також попередню романтично - революційну продукцію, т. Савченко підходить до «Будівель» і ними захоплюється.

«В «Будівлі» в Бажана, пише він, піднесене, щоправда, трохи абстрактне ствердження цієї (нашої соціалістичної — С. Х.) дійсності, усвідомлюючи її, як вищу соціальну й культурну формацію, відчуваючи в ній потужні творчі сили... Звідси як чимдалі у Бажана постають міцні ідеологічні спрямування й вирастає його соціальний патос, що глибоко хвилює й намагає повноправного емоцією сприймання».

«Тут дано чітко, іноді поглиблено «соціальне - класові оцінки кожній добі, виявлено широке розуміння внутрішньої суті історичного процесу. Це, власне, й надає «Будівлям» видатного значення» (Життя й Революція, 1929, № 4 117 стор.).

Що «Будівлі», — видатне явище й не лише для Бажана, — Савченко має рацію. Але з іншими його твердженнями погодитись не можна. Критика захопила «важкі й вродливі рими» поеми, але захопила як естетизм-формалізм, й тим не дала йому змоги більш - менш спокійно соціологічно з аналізувати твір. Поперше, — неправдиво, що в «Будівлях» «дано чітко, іноді поглиблено соціально - класові оцінки кожної добі, виявлено широке розуміння внутрішньої суті історичного «процесу», — бо важкі рими Бажана дуже щільно переплетені з легкого й хтивою на туманіння символікою. Саме оцей момент — надзвичайно загрозливий для творчості Бажана і його не слід плутати з абстракційністю, на яку він теж хворів. Розділ «Собор» і «Будинок» випинають різче останню хибу (органічну) Бажанової творчості, а розділ «Брама» — саме оту туманну символіку. Так, рими про-
браму.

... «Пристрасті пригноблені і люті
Старих століть...
яку

... «ніхто не розчиняв,
щоб бранців пропустити
з подоланих держав,
бо шлях перемог крізь браму не прославляв...»

як і цілий розділ! «Брама» нічого нам «чіткого» не скажуть про добу, хіба що виявляють скат до націоналістичної трактовки «нікчемності» державної брами, або, в кращому разі, надзвичайно туманне уявлення самого автора про написане. Ясніше ясного стає невміння поетове відбити саме по нашому (з максимальним наближенням до дійсності) добу і пульс її, і стрижень. Наслідком цього маємо заповнення символікою «важких рим», що, в кращому разі, переключають поета на терпке естетство форми. І акорд «бо серце наше більше є за їхнє» звучить — після гливкої рими, піднесеної у височину «як пожаданий келих» брами — «абстрактним» звуком. Так бовкає зачеплений ударом випадковим звучний барабан, що знаходить собі потрібне, гармонійне місце лише в оркестрі.

Бажанові треба виробити собі чіткий і ясний світогляд, переборюючи ворожі впливи, що обдурюють і тягнуть його у світ символіки й абстракції і, не довіряючи запевненням, ніби в «Будівлях» наш світогляд у нього уже є. Тоді поетові не доведеться кидатися в туман і абстракції, бо й рима, й дзвін його рядків будуть нанизані на металевий стрижень, а з цього вийде така симфонія, що нею справді зможе пишатися не один Бажан.

Подруге, — неправдиво, ніби Бажан уже виявляє розуміння внутрішньої суті історичного процесу; що видно не лише з «Брами», а й з «Собору».

«На дзвін не йшли,
а плазували лігма
Раби та блазні, дуки й королі, —
і роззівлявся собор,
немов солодка стігма
безвольної й самотньої землі...»

В «Будівлях» Бажан саме будівлю бере за символ певної доби («зречення» відоме). Не погоджуючись в принципі на «зречення» й уважаючи його за особливо слабку сторону творчості поетової, що відбиває тут впливи буржуазного фетишизування речі, я навіть з погляду цього «зречення» питаю: чи може бути собор взагалі символом доби? Ні... Собор, храмина посідала певне місце й у клясичнім світі, й у старовинному Єгипті, й у феодальній Європі, й у капіталістичнім сучаснім світі, — але чи ж однакові ці доби? Їх відрізняє — й родю самого «собору» визначає — щось глибше за «собор», що був лише побічним служкою епохи. Стиль доби робили не собори, тим паче не вони командували добою. І за феодалізму — не собор ставив перед собою на коліна феодала, а феодалеві слугував собор, коли цей «собор» сам не був найбільшим феодалом.

«Вставав собор на славу феодалу»...

пише і сам Бажан далі... Навже ж справді і дуки, й королі перед собором «плазували лігма»? А коли й бували окремі випадки, то хіба плазували перед собором, не як перед сильнішим феодалом? Навпаки — собор із сонмом усіх жерців від малих до найвищих — перед феодалом і королем лягали ниць і слугували лігма.

Як допуститися міг Бажан такої помилки і прикрої, і різкої. І тут ми перейдемо до філософії «Будівлі», що її стрижень цілком збігається з філософією нашого літературного конструктивізму. Для Бажана на епопею гідний лише переможець землі абстрактний, асоціальний, що візьме її, плодючу й невідчепну й примусить заспівати з міцних обіймах будівель гімн творчого початку. Бажан собор картає за те, що

«... роззівлявся собор,
немов солодка стігма
безвольної й самотньої землі...»

й став облудою для мас, що йшли до нього й гинули через нього в «фанатичнім виснаженім сні», збуваючи в полоні цім роки веремій і навіть мечі Жакерій,

«бо уставав собор — гнобитель і захисник
юрби благання і юрби прокльон»...

Собор — це символ, але негатиивний саме в розумінні конструктивістичного «діяцтва» й захоплення безкласовим подоланням природи людиною. Поета не цікавить собор, як соціальний символ гноблення, а цікавить саме й лише, як перепов-

на, що збезвольне людство, як таке, аж до королів, які «плазують лігма» перед цією немов би стігмою

«безвольної й самітної землі».

І в розділі «Будинок» поет уже оспівує вир

«... могутніх будувань
гарячий бунтівничий кратер...»

співає гимн тим, що знищили знам'я безвольності, самітності землі, запліднили її й оживили:

«Над старою землею гримить
будування висока музика...»

Патос абстрактної праці! Гімн величній праці, що

«як марш нечуваних століть,
над землею гримить».

Взагалі й такий абстрактний патос — на той час позитивне для Бажана явище, було за певний показник певного його наближення до нашого будівництва. Але це наближення — ще неорганічне, половинчасте, слабе. Саме отой техніцизм, бізнесмейське захоплення абстрактним будівництвом на тлі «собору» й «брами» виявляють щонайяскравіше й знижують соціальну, а відтак і художню значність твору, що не має класового нашого стрижня. Савченко не може побачити однієї внутрішньої хибі твору, цього патосу безкласового захоплення абстрактного вольовістю до будування, рід чого важкі й урочисті зречевлені рими Бажанові не лише втрачають багато соціальної експресії, а й часто гостро-фалшиво звучать

Наша критика мусить саме дбати за класове, соціалістичне усвідомлення нашої справи. В цьому, зокрема, й завдання марксистської літературної критики щодо попутицької літератури. Саме наближення Бажана до актуальної тематики і спроби оспівати будівничі будні — оживлюють і підносять поетів голос; треба й допомогти йому заспівати на весь голос, на наш голос, який розгонить тумани тumanности, абстракції й містики, що Бажана обплутують через «брами» «собори» і як поста, і як громадянина. Це, й лише це, дасть цілковите й активне ствердження нашої епохи, а лише в активності може зрости поет⁴⁾.

Не втрачаючи докладно виявів безкритичного захоплення Я. Савченка «Розмовою сердець», мушу відзначити одне характеристичне твердження його, — що, між іншим, дещо з'ясовує й причину захоплення. Я. Савченко пише:

«Розмова сердець» — памфлет на старого російського інтелігента, отого носителя месіянської ідеї та потворної російської великодержавності, що дався йому в знаки за революційних часів і що наступав на нашу слабку культуру з арсеналом третьосортної філософії, містики, соціального й індивідуального юродства, знесилуючи нас і деморалізуючи» (120 стор.).

Яку це «нашу» культуру, кому це — «наш»? Кого це «наш» він знесиливав і деморалізував? Невже всіх? І чи не протистояла йому якась сила, — ну, хочби то ж пролетаріату, що не лише не піддалась «деморалізації», а й зломилася шийо цьому «юродові»? І чому саме цей «юрод» деморалізував когось саме в часи, коли пролетаріат лопав йому (цього «деморалізаторові») шийо в революційних боях? Чи, може, в «когось» теж віддавалось у серці (й на шійі) конання «старої революційної психіки» під пролетарськими ударами? Нерозуміння цього, — вірніше, нероздвоєність, що є й у самого критиків, між тяжінням до нас і залишками старого, — і призвели Я. Савченка до апологістизації «Розмови сердець», в той час, коли ми не можемо порадоватись з того, що поет і досі веде розмову «в серцях» з архивною «дореволюційною психікою» та ще й заперечує її в основі (й головне) національних позицій. Це дає підстави говорити й про лишки в «серці» тім-таки інтелігента, що «деморалізувався», навіть бачачи розгром свого нби антипода взагалі, а насправді — антипода націоналістичного, а не класового.

⁴⁾ Уже написавши статтю, я ознайомився з «Сліпцями» — Бажана. Це — вияв глибокої хвороби поета. Це підтверджує мою думку, що навіть «Будівлі» не є початок органічного розуміння, а так-соби — проблиск, надзвичайно туманний проблиск.

Бажана, як чималого поета, треба, повторюємо, витягнути з «Гофманських ночей» і заулків, де шугають привиди; треба допомогти йому позбутися дволикого серця, культивуючи в ньому ту сторону, що тяжить до нас і з нами, розгромлюючи старі залишки старого, схильного до привидів і туманів. А це зробити може лише діва критика, що справді по-марксистському підходить до поцінування, а не критика формалістична, естетська, що стикаючись із визначним митцем, логічно перетворюється на компліментарну. Роззброїться і спасувати Савченкові пере-
Бажаном саме сприяли лишки тої, рідної Бажанові, роздвоєності і в самому критикові.

Оцінюючи Бажана, Савченко твердить, що —

«всі моменти творчого процесу в Бажана перебувають на високому рівні» (122), —

хоч у кінці і радить —

«остаточно перебороти в собі рештки дрібнобуржуазного індивідуалізму, рештки інтелігентської роздвоєності; дрібненьку свідомість своєї інтелігентської відокремленості, перемоти тенденції внутрішнього самозамикання». (128)

Перше твердження є наслідок аналізу «культурно-поетичної свідомості» поета, друге — загального підсумування, аналізу творчості. Перше, як бачите, — безумовно неправдиве, друге — має в собі багато гіркої правди. Але вся стаття більше уґрунтовує саме перше твердження, а в с н о в е друге твердження зовсім не уґрунтоване. Воно з'являється як *deus ex machina*, не доведене ні аналізом «Будівлі», ні «Розмови», ні взагалі цілою третьою збіркою. Художнє озброєння Бажана формалістично (не зважаючи ролі світогляду у формуванні стилю, образів) аналізується на підтвердження першої тези; і лише окремі (ніби соціологічні) пояснення підпірають другу. Це все механічно пов'язується, й виходить... все як апологізація Бажана. І апологізація ця сталася саме завдяки упору критики на «мастерство», від забуття критикового, що поет — мислитель, що поет проповідує певні погляди, а не просто бавиться на втіху собі й людям словами. Коли б критик цього не «забув», коли б він не «проглядив» величезних лишків «вчорашнього» в сьогодиншій творчості поета — він не заявив би, що Бажан рухає й виносить «на вищі щаблі поживтєву поезію», бо як можна рухати вперед «поживтєву поезію», коли в творчості самого «рухача» немало доживтєвого й неживтєвого? З таким багажем, коли й можна рухати «поживтєву» поезію, то лише з Жовтневого шляху! І, на жаль, «Сліпці» показують, що Бажан саме а шляху Жовтневого крокує. А т. Савченко з «майстерством» своїм ка-зна куди дивиться, ка-зна що пише.

А саме Бажан дає прекрасний матеріал, щоб показати соціологічний еквівалент його творчості, навіть і слабкуватому морксистові.

І саме Бажан особливо потребує вдумливої, серйозної критики, критики, що допомагала б йому стати міцно, стати обома ногами на наш повний широкий перспективний шлях.

* * *

Між Бажаном — поетом і Довженком — режисером багато парадоксально спільного, зокрема й особливо — у творчій методі. І перший, і другий — романтики абстрактної вольовості й патосу запліднення безвільної землі. Різниця між ними в тому (радикальна), що Бажан цим абстрактним патосом компенсує розрив, що у нього й досі є, з сучасністю, а у Довженка абстрактність патосу походить від впливу на його захоплення дійсністю філософії погляду «вселюдської прогресивності», що часом занадто відтісняє конкретно-класове трактування речі — єдино вірне, коштом вимірювання «загальною істиною». І це тому, що перший з неліквідованими залишками нелівського «бездоріжжя» й відходу від сучасності, другий з неустанним, стихійним патосом творчих буднів. Бажан навантажує свою творчість (намагаючись компенсувати соціально-психологічну пустоту, туманність — наслідок неорганічного, роздвоєного сприйняття матеріалу) зречевленням матеріалу, абстрактним патосом вольовості, скочуючись від «бездоріжжя» до естетички потвор і привидів і навіть нужденної символіки. Довженко, навпаки

має відчуття патосу, героїки наших буднів, включається в цю героїку, але не вміє це, поза схемою героїчності, пробачити ту глибоченко — складну класову силу, що формує патос, і заловлює цю прогалину залученням речі, як самостійного чинника, в дію. У першого — важка, згучна рима, у другого — повноцінний, яскравий кадр. Перед одним і другим, коли вони не виправлять себе — загрозлива перспектива; перед Бажаном — скотиться через далекий нам патос абстрактних веремій людських на безвільній землі, через маячіння соборів, брам — у небуття; перед Довженком — через метафізичність трактувань «життя — боротьба за землю, за її скарби — багатства» — до тої ж філософії веремій на тихій, родючій спокійній землі.

Довженко у «Звенигорі» з її дідом, що спокон віку шукає скарбів у землі, показує нашу пролетарську дійсність, як силу єдино-спроможну примусити землю дати свої багатства людству, — і цим стверджує цю дійсність. В «Землі» наша солідарна дійсність протистоїть старій індивідуалістичній з куркулем на чолі, деж як найкраща сила, що опановує землю. В «Звенигорі» робфак, наука, техніка з нами; в «Землі» на цій роботі за нами — трактор з ентузіастами, енергійними кодосниками проти ніби безвільних плодів безвільної землі — волів, коней, побелів — парубків куркулячих з батьками й попами. «Земля» набирає глибокого філософського сенсу вічної незмінності, безвільної краси, веселийшої плодючості земної, на якій веремії людські нарешті завершуються тракторним, т е х н і ч н и м порядком, трактором який «стати не може»!

З цієї філософії в «Землі», як пише Я. Савченко,

«соками, буйними випарами пристрасної сили дихає земля. І в цій переможній пісні життя основний мотив співає людина — переможець, організатор, творець».

В тім — то й річ, що «людина» взагалі, а не класова людина; в тім — то й річ, — біологічна людина! В тім — то й річ, що ця «на повні легені, на повний голос — нія про біологічну радість життя, про пристрасть і буйну плодючість землі, то її творчу, повнокровну, шалену плоть» не підпорядкована соціальному буттю, дана як самостійний і вічний, і панівний фактор, що перехлюстувє її, коли хоче, сміється з людських веремій. Дідусь умирає в обіймах плодючих, повнокровних грушок, Васили ховають, а мати його в цей час народжує іншу дитину. Найбільший патос, радість життя — Василь виявляє після лапання дівчат темної ноти. Наречена Василева б'ється у розпачі, як самиця, й чудесно заспокоюється, діючи самця. Похорон набирає теж патосу «вибухання» плодючих сил саме на цій «буйних від сонця й чорнозему соняшників», даючи тим своєрідну синтезу симетричну нової, вищої біологічної гармонії між людиною й природою. Саме тому

«наприкінці картини тема плодючості підноситься до біологічної екстатичності. Земля починає лахнати непереможно і п'яно. Нечуваних розмірів гарбузи і дині, яблука й кавуни, тучний дощ над ними, — утворюють враження шаленого буйання, проросту й пристрасного запліднення»

Саме через своєрідне фізіократичне настановлення на землю й шукання синтезу між землею й людиною в біологічному буйанні, шановний тов. Савченко, й має цей акорд, а ви твердите, що цей «плотужний мотив біологічної екстази наскрізь соціальний, бо...» і т. д. В тім — то й біда Довженкова, що попри весь його революційний романтичний патос, в його творчості є вада — шукання біологічної синтезу між людиною й землею, вульгарне трактування проблеми «земля — люди», що краще виявилось в «Звенигорі» й сильно — в «Землі». В цьому розумінні «Земля» — блискучий документ глибокої філософсько — художньої свідомості, але метафізичної. Критик цього не помітив, а тому й капітулював, проголосивши — у «Землі» майже все рівноцінне з погляду художнього й соціального навантаження» у патосі те саме, що й у статті про Бажана.

Довженко — справді великий майстер кіна; але саме визначні художні речі найяскравіше виявляють, наскільки шкодять митцеві вади в його світосприйманні. Його майстер — це не просто майстер техніки, а мислитель, у якого майстерство на мистецтвах мусить бути. Майстерство — засіб, а не самоціль і у мистецтві, й лише фізикаліст може апологізувати «майстерство» взагалі, без зваження на те —

на що, куди, для досягнення чого це майстерство спрямовано, використовується. Метафізичність у Довженка дуже пошкодила епічний «Землі», й завдання критики було саме навчити й митця, й глядача на цих хибках. Натомість, захопившись справді майстерно зробленими кадрами, формальною стороною справи, Савченко капітулював.

У Довженка є чого вчитись не лише кіну, а й пролетлітературі; але замазувати, а то й апологізувати хибі твору, висуваючи для уґрунтування цього цілу теорію «генія - юрби», хибно й шкідливо.

Заявивши, що «Довженко не ствердив себе в свідомості сучасності під знаком загального й незаперечуваного признання» й оцінивши це як «факт обопільно корисний», т. Савченко твердить:

«Загальне визнання — непевний критерій і поганий стимул.

... цей же факт — усією силою аргументує за Довженка, як режисера - новатора з величезним творчим розмахом, що має органічну сміливість думати поза штампом — і відповідно до своєї, — якісно відмінної від штапованої, — індивідуальності — об'єктувати й відтворювати світ.

Штамп дає або загальне признання, або — на високому рівні культури — цинічне заперечення».

Савченко тут говорить як сугубий естет - формаліст, що за фарбами не бачить лісу. Коли мова йде про технічний кіно «штамп», то при чім тут мистецтво? Коли — про творчий «штамп», то оригінальність Довженка проявилася саме в такому «об'єктуванні й відтворенні світу», що викликати захоплення аж ніяк не може. А Савченко саме на останньому й робить наголос, відмічаючи світоглядну нештампованість Довженка, а тим він лише показує, що формалістичне естетство заслопило від нього головне — ідейну концепцію твору, й тому цей бік справи (основне й опреділююче) його не турбує. Недарма він навіть «теорію» висуває для цього: — «або загальне визнання — або геній», забуваючи, що в наш час не може бути генія, що протистояв би панівній загальній думці у нас (хіба що «генія» ретроградства) і що ледве чи розрив між цією «загальною» думкою й митцем стимулював би творчість останнього.

Довженкові треба з майстра стати митцем кіна, а т. Савченко вважає, що з нього досить і «майстерства». Наєряд чи вдала порада Довженкові. Вірніш — хибна порада. В нашій часі критиків давати хибні поради митцям занадто шкідливо. Це значить — з одного боку змінювати митця на хибних позиціях; і це значить, з другого боку, проповідувати, популяризувати це хибне; це, зрештою, значить інших тягти на цей шлях.

Тов. Савченкові треба обдумати до кінця коріння одних своїх хибних теоретизувань і відрізати, врешті, пупки корінці індивідуалізму й дрібнобуржуазного естетизму, що надають йому змоги щільно наблизитись до марксизму, за який він ніби змагається.

* * *

Більш плідний, «теоретизуючий» і не менш яскравий представник філософського еклектизму є Догенко М. Це критик і «теоретик», здібний відсвічувати всі кольори літературного спектру, аж до одверто ворожих нам, ідеалістичних. Я не хочу заглиблюватись у продукцію Догенка за 1929 - й рік; але характеристично, що навіть брошуру Юринця «Павло Тичина» й саме його формалістичні перли Догенко вважає за конечне повно скористати (і саме безкритично!) розштовбуючи їх на всі боки на протязі п'яти сторінок своєї статті «До проблеми змісту і форми в літературному творі» («Критика» № 11 — 29 рік).

Юринця і собі (арозуміло чому, — див. розгляд його «методології» в моїй статті — «Критика» № 5 1931) не може не відзначити Догенка за аналітичну небету, невтомний ум, за добре «сумління вашої критики, одного з небагатьох людей у нас, що знають, чим взагалі займається критика» («Червоний Шлях» № 2 — 30 рік). Рідність душ наймовірніше близька й підсвіріла! Мущу застеретти: я зовсім не говорю про тотожність критика Юринця й Догенка. Догенко вигідніше відрізняється від Юринця, «підправляючи» свої теоретизування дещим від марксизму й не договорюється (одверто) до махрово-ідеалістичних концепцій Юринця.

Візьмемо для ілюстрації (і щоб допомогти т. Доленгові виправитись) дещо з його статті «До проблеми сучасного романтизму» («Критика» № 9 — 1930 рік). Доленго тут розуміє під стилем ідеологію, методологію, творчу методику, ставить знак рівності між світоглядом і стилем (стиль за Доленгом є «принципове художнє настановлення на дійсність» — 51, 52 стор.), тобто те, що ми вважасмо за світогляд, світовідчування (ідеалістичне, матеріалістичне, діалектико — матеріалістичне).

А це настановлення на «стиль — ідеологія» призводить Доленго до твердень хибних: боротьба стилів покриває класову боротьбу в літературі або є «стратегічні принципи класової боротьби в її літературному виявленні» (51 стор.), стиль є основна підкритична категорія, — із цього Доленго й виходить у своїй практичній критичній роботі. Товариш плутає стиль з творчою метою, не розуміючи, що друга ширша за першу. Творча метода в нас, пролетарських письменників, мусить бути одна — діалектичний матеріалізм, і це питання не є для нас дискусійне. Проте — про стиль ми дискутували й дискутуватимемо, а стиль є художнє (образне) оформлення настановлення (методи) на дійсність; і коли хочете, лише лінії, методика прикладання творчої методи до матеріялу, тут подискутувати є про що. Стиль є модифікація, переломлення світогляду в художніх образах, і говорити про характер цих переломлень ми можемо й мусимо.

Наотімість, визначивши стиль за світогляд, творчу методику Доленго в другому місці лише стилістику вважає за дискусійну для нас проблему («щодо стилістики, вона в пролетарському стилі є натеper дискусійна». (56 стор.). Логічно — з цих своїх настановлень виходячи — Доленго мусив би бути ригористом стилю, мусив би бути нетерпимий до найменших намагань щось домішати від буржуазного стилю (чи то пак, за Доленгом, світогляду, світовідчуванню) до стилю пролетарського. Але, на те ж він і еkleктик, щоб не дотримувати цієї логічності. Але навпаки — він енергійно обстоює цю домішку, навіть більше — радить перемішати різні елементи з буржуазних стилів, щоб мати стиль пролетарський. «На цій підставі фактів та матеріалістичної діалектики» Доленго радить —

«діалектично зняти різницю поміж буржуазним натуралізмом і романтизмом, подолати їх суперечність. Ось чому це треба зробити: натуралізм являє собою реалізм речі, явища, а романтизм є реалізм руху, зміни». (54 стор.)

Порадивши далі дещо й від імпресіонізму, Доленго вивершує —

«З усім тим лише принципи буржуазного реалізму пролетарський стиль продовжує безпосередньо, збагачуючи їх усіма іншими корисними придбаннями, а досягнення інших художніх метод він може засвоїти лише в знятому, в оберненому вигляді, підпорядковуючи їх основному принципіві пролетарського пізнання — адекватність дійсності» (55 стор.).

Така жахна механістично — еkleктична вульгаризація могла статися в Доленго й через переверзянське розглядання літератури, як окремого, самостійного явища, що живе й розвивається незалежно від інших надбудов і, в усякому разі, становить іманентний ряд, вертикаль тощо.

Шановні теоретики! Література не є щось раз на завжди відокремлено дане, незмінне. Формується вона й розвивається не сама собою, а під впливом ідеології, психології в широкому розумінні цього слова. І коли питання про пролетарську ідеологію не розв'язується таким простим «зняттям» буржуазної ідеології, то в літературі — так само. Як марксизм не є проста домішка до механістичного матеріалізму ідеалістичної діалектики, так і стиль пролетлітератури буде домішкою до буржуазного реалізму, буржуазного ж (в оберненому, в якомусь там, виді?) романтизму. Та докладніше про це маю намір говорити окремо; окремо доведеться говорити й про хибність захоплення Доленгового від «стріла» Безименського, цієї вдалої, за Доленгом, «синтези стилевих суперечностей» романтизму й реалізму («Гарт», № 3, 183 стор.).

Доленго багато написав, лише й, певно, буде писати. В цій громадині писань мало й зернятко істини. Це безперечно. Саме на цих зернятках, певно, й тримається вся храмина його критичного амплуа, не зважаючи на всю парадоксальність П. Милуйтєся: Доленго жалкує над зрадою нашими футуристами «інтерна-

ціональних традицій» футуризму, що його радянська модифікація завжди намагалась дотримувати, хоч і не завжди виразно й здебільшого не цілком (іноді ж цілком не по марксистському!) («Критика» № 7 — 8, 1930 рік). Це пишеться після того, як яскраво виявлено не лише підліз дих самих футуристів у напівтанці до, підчас і після травневого пленуму ВУСПН!

В конкретній критиці (ну хоч би й творчості Сосюри — див. «Критика» № № 2, 3, 4 за 1930 рік) основний критерій для Доленги є стиль. Не ідеологія формує творчість, а значить і стиль, не ідеологія є вирішальне в аналізі творчості, а стиль. І Сосюра Доленга цілком задовольняє, коли пише реалістично. І реалізм «реалістичний стиль» для Доленги все. Так само домішки «неперетравлених ще стилевих впливів» — достатня підстава для характеристик негативних, або переходових гостро (див. № 2, 66, 67, 69, стор. № 3—37 стор.), як романтизм — для характеристик негативних, аж до епітетів «реакційне» щодо рис поетової творчості. (див. 54 стор. № 3). Складається враження, що стиль саме формує й Сосюріну ідеологію, і через засвоєння того чи того стилю Сосюра робить (або не робить) помилки. Зокрема й відхід Сосюри до «Мазепи» є, головне, наслідок «спрощеного» засвоєння романтизму; і

«поразка художня В. Сосюри в боротьбі з історією України — це є поразка реаліста, що не спромігся знайти реального (?) матеріалу» (див. 61 стор. № 4, «Критика»).

А от, ставився б Сосюра, за Доленговими порадами, «свідоміше до свого стилевого настановлення» — тоді справді «міг би дати щось цінне в цьому відповідному жанрі» (див. 67 стор.).

Коли б у Доленга не було оцієї хоробливої на цей час *idée fixe* (бо він надзвичайно нестійкий навіть на *idée fixe* критик) — «реалізму», він побачив би, що Сосюра пішов таки до досить «реального» мазепинського матеріалу, і романтизм у нього — не первопричина всього, а наслідок. І не романтизм винен у тім, що Сосюра пішов до Мазепи, а відхід до Мазепи винен і в романтизації Мазепи! І не робив би тоді Доленго того висновку, ніби досить Сосюрі перейти до реалізму, щоб все було гаразд. І наивно звучать поради критикові Сосюрі про «глибше знання марксизму» (80 — 87 стор.), бо критик вірить, що ідеологія Сосюріна є в основному пролетарська, марксистська (див. № 2 — 64 стор.: «ідея, сприйнята емоційно — і не завжди (значить у більшості? — С. Х.) пролетарська, марксистська — насичує поезію В. Сосюри»).

Такою критикою можна засосюрити й не одного Сосюрі! І хоч би скільки Доленго десь там в своїх статтях згадував, що «хиби і стилістичні, й ідейні» Сосюрі — дрібнобуржуазні (див. № 4 77 стор.), — поет у цілому з усієї еkleктичної на «ідеї» реалістичного стилю збудованій, «об'єктивної» статті виходить пролетарський і марксистським світоглядом тощо, коли Сосюрі саме треба крити за надзвичайно слабкий на нього вплив і марксизму, й пролетаріату. Пора вже покінчити з хибним сюсюканням — «пролетарський співець», «гомери революції» тощо, коли люди ці лише часом злібаї дати революційну річ, навіть пролетарську, розтранжкуючи свій хист в основі на індивідуалістичні теревені. Сосюра зараз виправляється? Тим більше треба з усією рішучістю показати, що в його творчості панують пролетарське свтосприйняння, різью окреслити революційні його речі, що їх можна зарахувати (й що зараховані) йому на плюс і від яких йому теж пора йти вперед, а не товктися на місці. Натомість таке «культурно — поетична» з реалістичною версифікацією гадаючи, що нязного «марксизму» у Сосюрі напервах і вистачить. Такі «розвідки» може не зле класти на трупу поетові, але вже напевно шкідливо випускати за «критику», особливо в період, коли поет стоїть на передомі й шукає шляхів виправлення й до дальшого поступу. Цей псевдонауковий академічний об'єктивізм не допомагає Сосюрі затвердитися на позиції пролетарського поета. До речі, про об'єктивізм. В іншому місці й з іншого приводу Доленго говорюється до заяви:

«щодо художньої творчості, то я взагалі сумніваюсь, може й недооцінюючи буржуазної інтелігенції, щоб вона зуміла дати на радянському матеріалі справді такий об'єктивно — художньо елементарно — правдиву річ, де б зв'язала ідеологічні кічки з початками і — незалежно, навіть, від Укрліту». «Гарт» № 3 — 30 р. 195 стор.).

Зле, зовсім зле, коли захоплюється отаким об'єктивізмом доводить критика до сумнівів щодо характеру творчості буржуазного письменника, не тільки взагалі, а навіть у радянських обставинах. Ну, а не на «радянському матеріалі» в радянському оточенні (бо ж досить є і не радянського матеріалу, що про нього у нас пишуть і писатимуть) — буржуазний письменник, виходить, може дати «об'єктивно - художню, елементарно - правдиву річ?» Цікаво! — Може, у тов. Доленго й факти є? Це сповзання на ті «академічно - об'єктивні» рейки, що з ними Доленго широко змагався, змагається й збирається, певно, ще активніше битися далі. Але, щоб боротьба була ефективна — треба переозброюватись.

Стаття Доленго в «Гарті» № 4 за 1930 рік з приводу творчості Влизька, Первомайського, Шеремета знов ніяк не задовольняє. Підійти з стилевою міркою до Влизька, сказати, що він «простує тепер непевною стилевою стежкою», дати йому формалістичних рецептів й «об'єктивних» спостережень аж надто, — це значить не дати оцінку творчості. І тим прикріший такий підхід і до Первомайського. Цей, хоч і молодий, поет уже встиг зробити кілька кроків назад від своєї, теж не ідеальної, прозової продукції. І замість схопити поета за руку й одвести від непевної стежки, Доленго проголошує поезію Первомайського за поступову

«хоча б навіть тим, що поет переймає науку саме в конструктивістів, найпрогресивнішої з революційно-інтелігентських поетичних течій» (213 стор.).

А чи не повинен критик поцікавитись, як «переймає», й чим ця течія «найпрогресивніша»? Для Доленго це в усякому разі необов'язково. Він «вірус» в конструктивізм і вітає це в поетах. Він навіть намагається довести, що

«психологічний матеріал та ідейне на нього настановлення в поезії Л. Первомайського свої, не конструктивістичні, не лівоінтелігентські, а ми сказали б, пролетарсько-інтелігентські» (214

робить це методом цілком формалістичною, бо ж ясно, ніякою іншою до таких основків з аналізу поезії Первомайського не дійдеш. В результаті, в Первомайському є лише деінде імпресіоністсько-ідеалістична стилістика», «бракує техніки конкретно - змістового, описового образу», іноді є нотки «архаїстичного фурізму Г. Петнікова», а в цілому «Терпкі яблука», збірка «досить витримана ідеологічно й художньо» (219). В такому ж дусі «критикує» Доленго вже групу Первомайський, Голованівський, Гаско), що «орієнтується на формальну науку (?) в російських конструктивістів», «перетравлює (?) інтелігентські технологічні впливи» («Критика» № 1 — 30 р., 91 — 92 стор.).

Ми ж бачимо на конкретній продукції цих поетів, що справа не просто в формальній учбі від конструктивізму. Ні, не в формальній. Зокрема, на Первомайському в «Терпких яблуках» виразно почувається й ідеологічний вплив конструктивізму, а цим ми захоплюватися зовсім не збираємося. Навіть у першій поемі фірми «Трипільська трагедія» це виявляється виразно. Прочитайте соковитий розділ другий про бандитів, й порівняйте з анемічним незрозумілим першим, з знаміною пісню життя в третьому, з формалістичною убогою картиною бою у п'ятому, — і ви побачите, що конструктивістична школа досить поетові насолала, навіть поспувала те, що мусило бути героїкою. Коли ж візьмете «Дванадцять» — комсомольського письменника тут зовсім нема; ви забуваєте, разом з героями, «що ми червоні» та й не знаєте, власне, коли б не згадали (забуваючи) героїв, що вони червоні — що саме з червоними маєте справу. Теж і «Віхола» — чи про махнівців, чи про що тут мова? А «З вивертом», «Балада - скердо» — просто спуск до нижче і пивнушок; і згадки про фізкультуру й спорт — і пролетарського студента — це черговий «ідеологічний» фінал — цілком у дусі «найаполітичнішого» конструктивіста.

Відділ же «З гори без тормаза» — справді скат, завершений від комсомольської поезії, до голої (хоч і не чистої — та й то від безкультура школи) конструктивістичної творчості. І ті окремі (одна чи дві?) згадки про комсомол, що є в поезії, не отуманюють критика: конструктивістичні комсомольці — абсолютний абстракт і тінь, і схема школи техніцизму.

В поезії «Терпкі яблука» поет майже цілком засвоює конструктивізм; це таке захоплення, що воно з'їдає плоть і кров комсомольську і робить поезію Первомай-

ського, я сказав би, навіть гіршим, ніж можна було б гадати апіорі — епігонством конструктивізму. Чому Догеніо цього не побачив? Бо він і сам формаліст! І саме така критика лише допомагає конструктивістичній хворобі перетворитися на хронічну там, де йінібито не мусило б бути ніякогісінького місця. Не дивно, що між представниками отакої «хвороби» у пролетарській поезії й деким із «Нової Генерації» намічався альянс. Догеніо з радощів плеше в долоні й голосить, що це футуристи наближаються «до стилю деяких поетів із ВУСПП» («Критика № — 1930, 99 стор.). Він не добачив лише, що це «наближення» було водночас для Первомайського і К - о вихід від ВУСПП'у, відхід і відрив від пролетарської поезії, стик, зближення з «Новою Генерацією» поза рамками пролетарської літератури.

Наслідком отакої «аналізи» Догеніо твердить, що

«широко доступна поезія здебільшого буває нині художньо дефективна та й ідейно недостатня й невиразна: поезія високоорганізована, формально та ідейно витримана й глибока залишається для читача мало доступною. Такі «ножиці» примушують загадатись і критика, і пролетарського поета» («Критика» № 1, 1930 р., 87 стор.).

Це твердження дійсно примушує «загадатись і критика, і пролетарського поета». На жаль, от Догеніо аж ніяк не може почати «загадуватись» над своєю творчістю, що в галузі поезії «малопрístupна» (зовсім не від її «ідейної витриманості» й «високоорганізованості»), а в галузі критичній — не стільки допомагає поетам, скільки хибно академічно «угрунтовує» й об'єктивно шкодить своєю псевдонауковістю. Критична метода Догеніова хибна, наочно хибна. Зовсім не дивно, отже, що за такої методи Догеніо приписав івченківським «Робітним силам» і вживання методології «пролетарського реалізму» й «невитриману буржуазну ідеологію» й зашаріння «од сорому на червоне». Все це — логічно для Догеніової методології, — але чи має щось спільне з марксистською критикою?

Критичну творчість В. Державіна, що я обіцяв її переглянути в попередній статті після сказаного про Савченка й Догеніа, можливо, й немає потреби розглядати. (Я застерігаю, що обмежую себе розглядом продукції 1930 - го й лише частково 1929 - го). В них майже все спільне щодо методології (у Державіна незрівнянно менше оригінальності щодо теоретизувань) і коли вже є різниці поміж ними — вони не цікаві. В. Державін, можливо, чіткіше виявлений форсоцівець ніж інші, й оце — все. Форсоцівство В. Державіна яскраво можна бачити на його роботі в «Гарті». Закінчено форсоцівські рецензії В. Державін в № 3 за 1930 рік «Гарту» навіть написав апологетичну рецензію на «Природу новели» Майфета. В. Державін у цій рецензії доводить, що формалізм не є формалізм, що Майфет теж ніякий формаліст, і це люди йому дарма «пришивають» і що не треба «намагатись викрити якісь антимарксистські тенденції в позбавлених соціологічної аналізи суто описових розвідках Гр. Майфета», бо вони саме складають ту критику, що розрахована на письменника, а не читача, і взагалі слід визнати «відносно позитивну вагу розвідок Майфетових для марксистського літературознавства» і т. д. і т. д. Словом, в нашій критиці всьому й всіляким теоретикам місце й слава — живи й іншому дай жити.

В своїй творчості критик дає цілковиту «свободу жити» формалізові, дає суди трохи й соціологізму й дещо від «марксистської» фразеології, а наївники це сприймають за маркизм. А варт було б, давно варт заперечити такий «маркизм» на користь і самого критика, і читача, і цілого літературного процесу.

Я. ГОРОДСЬКИЙ

На правильну путь

РОСІЙСЬКА ПРОЛЕТЛІТЕРАТУРА НА УКРАЇНІ

Не відразу основні сили російської пролетлітератури на Україні об'єдналися у ВУСПП'ї. До 1927 р., розкидані по містах нашої республіки, об'єднання російських пролетписьменників були зв'язані безпосередньо з Москвою, з Всеросійською асоціацією пролетарських письменників — ВАПП. Назовемо хоч би «Октябрь» в Харкові, «Забой» в Донбасі, «Потоки Октября» в Одесі, «Октябрь», пізніше МАПП — у Миколаєві, Херсонську асоціацію й т. п. Ще раніше функціонували пролеткультівські організації, знов таки переважно російські (Харків, Миколаїв й ін.).

Вже тоді поміж письменницькими об'єднаннями російської пролетлітератури поставало питання про активну участь у боротьбі за будівництво української пролетарської літератури. Окремі організації (Донбасу, Харкова, Миколаєва) усвідомлювали це з найбільшою чіткістю, інші виявляли певною мірою не цілковите розуміння політичної й творчої важливості цього питання. В залежності від цього, будувалося й тактику кожної організації.

Утворення ВУСПП'у р. 1927 поклало край цьому розброду у лавах російської пролетлітератури на Україні, висунуло перед ними низку найвідповідальніших завдань. На честь основної маси російських пролетписьменників, треба відмітити, що вони усвідомили konieczність такого об'єднання, що вони активно брали участь в утворенні самого ВУСПП'у, що вони підписали маніфест 1-го з'їзду ВУСПП'у.

ВУСПП утворювався, як бойова інтернаціональна організація. Висловлювання першого з'їзду з цього погляду чіткі й недвозначні. Відкриваючи з'їзд, А. Коряк відзначив: «Тепер ми маємо об'єднання письменників не за національним принципом, не за принципом мови, але інтернаціональне». Це перший з'їзд, адміністративний від усіх попередніх з'їздів і «Плугу», й «Гарту».

Кажучи про інтернаціональне значення нового літературного об'єднання, тов. В. Коряк, при повній підтримці з'їзду, заявив: «Ціла українська література такому розумінні є література на всіх її хмелях, що йде по шук писемства України. І завдання нашого теперішнього з'їзду утворити такі організаційні передумови, щоб письменник будьякої мови, живучи на Україні, почував би себе цілком у новій атмосфері, в атмосфері товариського співробітництва, без жодної національної конкуренції й т. п.».

Тов. В. Затонський, що виступав з привітанням з'їздові від імені ЦК КП(б)У, також відзначив потребу об'єднати на класовому ґрунті — об'єднати пролетарських письменників не однієї якоїсь нації, а всіх націй, що живуть і творять на Україні». Цей мотив бринів і в доповіді тов. А. Хвилі «Партія й література» на промовах т. т. І. Микитенка та Б. Коваленка. Слід зазначити, що й від представників пролетарських літератур низки націй, що живуть на Україні, виявлено прагнення до письменницького об'єднання саме такого типу. Тов. В. Шабатов, що репрезентував тоді «Забой», як в основному тоді організацію ро-

сійських пролетарським письменників, наполягав на утворенні такої «єдиної Всеукраїнської організації, що в неї ввійдуть і російські, і українські, і єврейські письменники». Тов. Я. Городської, що виступав тоді, як делегат від миколаївської, теж в основному російської, асоціації, відзначав: «Вельми але було, що місцеві організації на Україні були більше зв'язані з Москвою, минаючи Харків. Тепер час покласти цьому край». Нарешті, Х. Гільдін, представник єврейських пролетарським письменників, сказав: «Єдиним бойовим творчим фронтом українських, російських, єврейських пролетарських письменників ми утворимо, нехай різноманітну мовою, але єдину пролетарську літературу України».

Маніфест першого з'їзду ВУСПП'у ніби підсумував всі ці висловлювання, коли висунув «гасло рішучої боротьби за Інтернаціонально-класову спілку літератури України проти міщанської націоналістичної», коли різко відзначив, що «справжній радянський розквіт української культури не стоїть «на костях» культур нацменшостей України, як цього бажалося б українським шовіністам. Навпаки, культурне будівництво нацменів за участю широких трудящих мас у такій самій мірі росте і розвивається, як і культура українська. Утворюється братерське співробітництво пролетарських культур, яке ще більше стимулює інтенсивність їхнього розвитку, зміцнює їхню інтернаціональну суть, розгортає нові найширші обрії».

Ввійшовши в ВУСПП, російські пролетарським письменники далеко не відразу в своїй творчості й практичній роботі взяли за виконання тих завдань, що їх поставив перед ними 1-й з'їзд. Занадто міцна була ще інерція старого, занадто невеличка ще була увага національним секціям від самого керівництва ВУСПП'у, відтягнутого боротьбою з численними супротивниками пролетарської літератури.

Тимчасом, утворена після першого з'їзду російська секція ВУСПП'у й її журнал «Красное Слово» потребували систематичного керівництва. Певна замкненість секції, її невміння по-бойовому включатися в загальноукраїнську боротьбу за українську пролетлітературу, недостатнє керівництво секцією — все це негативно позначилося 1927-29 р. р. і на творчості російських товаришів, і на стані журналу «Красное Слово».

Найнегативнішим було занедбання такої важливої проблеми, як передавання частини пролетарських кадрів російської секції українській пролетлітературі. Далі, вельми слабо відбивалася українська тематика в творчості російських вуспівців. І, нарешті, цілком недостатнім був зв'язок російської секції з основним українським ядром ВУСПП'у, занадто невеличка була участь наших товаришів у загальній боротьбі й роботі ВУСПП'у.

Більш від того, Російська секція ВУСПП'у виявила себе невідповідною до боротьби з проривами на фронті саме російської літератури на Україні. Таких фактів багато. Пригадаймо, що російські вуспівці вчасно не обстріляли «дійальності» російської секції поліцуйського «Авангарду», що виступила р. 1928 навіть зі своїм розв'язним і претензійним збірничком «Радиус авангардовцев». Цей збірничок було цілком спрямовано проти ВУСПП'у («ВУСПП — полустанок без буфета, з насіннєвим лушпинням на пероні», «ВУСПП обернеться на фабрику солодощів на патоці» і т. п.). Пригадаймо, що російська секція не вдарила по сектанству й цехівщині «Южной Кузницы», цих наївних епігонів Московського об'єднання, що копіювали все негативне в практиці своїх старших товаришів. Пригадаймо, що російська секція літерально по-примиренському поставилася до «АРП'у», цієї правопопутницької організації київських російських письменників з їхнім відривом від української радянської дійсності, з їхнім ухилом у бульварне «чтиво», з їхньою явною ворожістю пролетарській літературі.

Відставало й «Красное слово». Автор даної статті, з групою інших товаришів-вуспівців, настановлений на керівництво журналом з березня 1929 р., в своїй статті «Под знаком самокритики» («Красное Слово» № 3, 1929 р.) писав: «Саме в «Красном Слове» найвишуканіше відбилися всі вади цієї секції. Журнал наш мусить бути перебуванням у нас, він мусить обернутися на надійну зброю боротьби за гегемонію пролетарської літератури». А спеціальна відозва нового складу редакції «К русским сессиям ВУСПП'а, к Всесоюзному бюро «Забоя», к — рабочим литературным кружкам, ко всем пролетарским писателям» закли-

кала оберну на «Красное Слово» на «бойову» дійсно вуспівську трибуну російських пролетписьменників України».

З усіх гріхів російської секції «Красного Слова» в минулому, либонь, одним із найсерйозніших було некритичне ставлення до робіт такого «марксиста», яким була Т. Ганжулевич. Ліберальне сюсюкання, рекордний еклектизм, обивательщина, — ось основні риси «творчості» Т. Ганжулевич. І цьому псевдо-критикові дозволено було безкарно заповнювати своєю міщанською балаканиною сторінки журналу. Книжка Т. Ганжулевич «Русские писатели на Украине» не зустріла відсічі від російських вуспівців. «Праця» Т. Ганжулевич, що вийшла р. 1929 в ДВУ, ще й досі гуляє по Україні, а деякі наївні люди, можливо, її розцінюють, як poradник у цій галузі. Не зайвим буде виявити «настановлення» Т. Ганжулевич.

Не доводиться казати про те, що книжка «Русские писатели на Украине» написана без жодної ув'язки з політико-економічною дійсністю України, що завдання російських пролетарських письменників у ній змазано, що в критиці їхньої творчої роботи відсутня соціологічна аналіза. Крім усього цього — нечуване, просто таки пошле висхвалювання одних, частіше — не по заслугах, цілковите умовчання або лише недбале згадування про інших (частіше — дійсних пролетписьменників), схиляння перед сумнівного сорту попутниками.

«Митець повинен усвідомити подію, вплисти її у світ людських явищ і, визнавши її місце в ньому, знайти вихід людському»... Чим цей «перл» Т. Ганжулевич відрізняється від висловлювання А. Воронського, від плаксивого гуманізму і чоловіколюбності «Переваля»? Збіг повний і, зрозуміло, не випадковий.

А втім досить про Т. Ганжулевич, бо без кінця довелося б цитувати такі сильно-нясові «ізречення», як те, що «в українській літературі, як і в українському житті, не було відриву особи від маси», як те, що «жодне з українських угруповань не мало ніколи відокремленого націоналістичного характеру, так само як не існує й не існувало на Україні відокремлених російських організацій».

Починаючи з р. 1929, керівництво ВУСПП'у безперервно підвищує свою вагу до справ російської секції. Це позначилося на зміні керівництва «Красным словом» (в нову редколегію ввійшли Г. Баклюк, Г. Вікторов, Я. Городской, Ф. Кошелевський, С. Радугін, Г. Шишов), на зміцненні партійного впливу в російській секції, на ухваленні секретаріатом ВУСПП'у постанови утворити Всеукраїнське бюро російської секції й одночасно — утворити російській секції при тих місцевих організаціях ВУСПП'у, де є компактні групи російських пролетписьменників.

На порядку денному чергового пленуму ВУСПП'у вперше стоїть доповідь про стан і завдання російської пролетлітератури на Україні.

Значно зміцнився орган російської секції ВУСПП'у — «Красное Слово». Зрунувши дрібнобуржуазну групу колишніх співробітників, журнал зумів налагодити зв'язки з основними силами російської пролетлітератури на Україні. На сторінках «Красного Слова» за останні 2½ роки вміщено майже все найважливіше з творів російських пролетписьменників на Україні. Журнал знайшов шлях до початківця робітничого письменника — вдарника. Систематичне вміщування провідних статей, запровадження відділу нарисів «По советской Украине», — все це сприяло повороту (нехай ще недостатньому) творчої уваги російських вуспівців до тематики України.

І правильна лінія ВУСПП'у в цілому, і сама собою діяльність російської секції сприяла тому, що в основних організаціях ВУСПП'у, де переважають українські пролетписьменники (Харків, Донбас, Миколаїв й інші.) одночасно мали спомогу виявити свою творчість і російські пролетписьменники. Характеристично, що від невеличких нарисів і оповідань низка наших товаришів перейшла до великих полотен.

Найміцніші творчі групи російських пролетписьменників ми маємо в Харкові, Донбасі, Дніпропетровському, Миколаєві.

Розгляньмо побіжно продукцію наших товаришів. Перш за все проза. Перед нами такі повісті, як «Старая шахта» Г. Шишова, «Вызов брошен» Д. Семенова, «Бья земля» В. Торіна, «Вызов на соревнование» І. Гонімова, «Тревога» Б. Пушкова, «Записки мастера Кропота» П. Трейдуба. Всі ці річі надруковано в «Крас-

ном Слове». Боротьба за соціалізм в місті й на селі, боротьба з класовим ворогом, народження нової людини — ось проблеми, що їх порушено в цих творах. Цінне те, що в основному твори ці присвячено Україні.

Перший виробничий роман «Стеклодуви» дав І. Гонімов. Обтяжений сировим матеріалом і формальними зривами, цей роман все ж таки доводив за потяг авторів до виробничої тематики, штовхаючи інших авторів на цей шлях. З останніх романів треба відзначити перш за все «Окопи» М. Тардова, річ для дебюту вельми цінну і, в цілому, позитивно зустрінуту від критики. М. Тардов в формі сапідатського шоденника дає яскравий показ імперіалістичної війни. Далі йдуть «Победители» — роман Г. Шпшова й «Гута» роман Ф. Ковалевського, — перший присвячено героїці шахтарів, другий змальовує боротьбу за радянське шкло. Слід згадати ще про роботи І. Гонімова в галузі дитячої літератури (велика повість «Шахтарчук»).

За останній час залунали нові голоси в російській пролетлітературі на Україні. Ось Іван Стрижко, робітник із Запоріжжя з оповіданням «На бетонном заводе», де показано перетоплювання психології сезонника в ході робіт на Дніпрельстані; ось Ф. Морозов, ударник із Дніпропетровського, з низкою своїх виробничих нарисів; ось М. Обозний, ударник із Миколаєва, що дав прегарні нарис, які власне обертаються на оповідання, — «Отвоєванный цех», і «Победители» — про судно-будівельний завод імені Марті; ось М. Оровацький, ударник із Панютіна, що після нарисів, дав оповідання «Ошибка» — про класову боротьбу в процесі колективізації.

Потяг до нарису цілком законний. І ось на сторінках «Красного Слова» з'явилися нарис, присвячені шахтам Донбасу, Дніпрельстанові, Тракторобудові, Крамшббудові, Харківському «Серпові й Молотові», Константинівському Циклобудові, транспорттові, колгоспам і комунам України. Виявилися кадри нових нарисівців (П. Григор'єв, Лерик, А. Бутько й ін.).

Поетичний фронт включає такі ймена вуспівців, що пишуть російською мовою: П. Безпощадний, Ю. Черкаський, П. Анеков, М. Фролов (Донбас), І. Кісельов, Я. Городской, А. Фарбер, Б. Бездомний, С. Радугін (Харків), Н. Мальцев (Дніпропетровське), А. Пульсон, Я. Цейтлін, Р. Моран, О. Сирота (Миколаїв), Г. Захаров, Є. Павличенко (Одеса), і ін. Кожне місто дало, в ході призову вдарників до літератури, низку нових поетичних сил. Між іншим, у Харкові можна назвати А. Супруненка (друкарня ім. Петровського), А. Ронова, А. Хазіна (ДЕЗ), І. Муратова («Йммет»), Г. Литвака («Червоний Жовтень»), М. Ковшика, Г. Іванцева, К. Чеканова (Тракторобуд), В. Кондратенка (Електросталь), Б. Котляра («Серп і Молот»), І. Левіта (ХПЗ). Порядком консолідації прийшли до російської секції з «Пролітфронту» І. Ландірев (ДЕЗ) і Т. Мелікседов (ХПЗ). Багато ударників нині вже члени ВУСПП'у.

Тематика вдарників-поетів — бойова, виробнича. Наш збірник каже про це досить переконливо. З числа речей, що не ввійшли до збірника, неодмінно слід відзначити поему А. Хазіна «Штамп», де вельми сильно показано боротьбу винахідника за свою пропозицію. Треба відзначити роботи наших товаришів у галузі перекладання з української мовою російською (проза — С. Радугіна, поезія — І. Киселев.), постійну увагу наших критиків (напр. Г. Гельфандейна) до становлення на фронті української літератури.

Кажучи про драматургічну продукцію російських вуспівців, відзначимо п'єси: «Эгта» С. Левітіної (Харків), з життя японського пролетаріату, «Бетон» Д. Юнга про боротьбу зі шкідництвом на побудові елеватора. Чимало російських вуспівців нині активно працюють коло показування героїв п'ятирічки. (Б. Цукер, І. Кац та ін.).

Ростуть і наші нові сили на критичній ділянці літературного фронту. Відзначимо: Є. Вікторов, Лавр Зубко, Н. Бондаренко (Донбас), Г. Г. Гельфандейн (Харків), А. Бундельман, А. Пульсон (Миколаїв). В цілому ми сміливо можемо сказати про серйозні досягнення російської секції, про піднесення російської секції ВУСПП'у, про піднесення її творчої роботи.

Товариші-керівники а ВУСПП'у — І. Микитенко та І. Кириленко — в низці своїх виступів (на травневому пленумі ВУСПП'у р. 1930, на харківській конференції МБРЛ р. 1931, на травневому пленумі ВОАП'у р. 1931) вже відзначили

безсумнівне зрушення в роботі російських пролетарських письменників України, об'єднаних ВУСПП'ом. До цього треба додати активізацію нашої секції в боротьбі з класово й ідейно чужими впливами в літературі. «Красное Слово» виявило всю ворожість творчої діяльності АРП'у, розпочало критичний перегляд соціального сенсу й формальної методи в творчості попутника В. Юрезанського. Російська секція харківської організації ВУСПП'у, на спеціальному зібранні обговорила питання про творчість київської «Коммуни писателей» цієї спадкоємиці АРП'у, що в усім повторює негативну практику свого попередника. (Фактично «Коммуна писателей» масовим випуском «червоної халтури», бульварщини обернулася на фактор гальмування російської пролетлітератури на Україні).

Одночасно російська секція всередині своєї організації боролася з явно-опортуністичними теоріями Б. Цукера й Б. Бездомного про безперспектив'я російської пролетлітератури на Україні, про сутослужбову, технічну роллю, на яку приречено на Україні російську мову. Ці теорії нічого спільного не мають ні з національною політикою нашої партії й Радянської влади, ані з принципами напостівства й ВУСПП'у, з їхньою лінією на утворення єдиної організації пролетарських письменників в кожній Союзній республіці, організації, що забезпечує як розвиток літератури основної національності (в даному разі — української), так і піднесення пролетлітератури нацменшостей (в даному разі — російської).

В цій боротьбі, так само, як і в творчій роботі, російська секція здобула напостівське загартування. Між іншим, харківські товариші розгорнули справді вуспівську самокритику: доповідь про книжку поезій С. Радугіна «Поэма Госплана» вдарила про негативних боках постової творчості, забуття центральної постаті — вдарника, як героя наших днів, непролетарське трактування зміни епох, надмірна данина літературщині й т. п.); розгляд книжок І. Кісельова «Ступени» й «Интервью» виявив усю конечність для цього поета ідейного переозброєння, потребу піти з полону міщанських сентенцій, щільно підійти до тематик реконструктивного періоду; серйозні хибі були виявлені в окремих творах І. Гонімова, Б. Цукера, Я. Кальницького.

Все це різко висунуло питання про боротьбу за стиль, який мав би свою підвалину в діалектичний матеріалізм, про вивчення теорії Маркса - Леніна, про боротьбу за справді пролетарський світогляд. Позитивні наслідки цієї роботи виявились (перебудування в творчості І. Кісельова, перероблювання повістей І. Гонімова, Б. Цукера та інш.).

Поповнення лав російської секції вдарниками, призваними до літератури, підвищує нашу відповідальність. У загальних лавах ударників, призваних вуспівцями, ми маємо від 15 до 30% товаришів, що пишуть російською мовою. Ми повинні пам'ятати про найважливіше історичне завдання, що стоїть перед нами: певну частину цих ударницьких робітничих кадрів, як і взагалі пролетарських кадрів секцій, передати українській пролетлітературі. Серед наших товаришів чимало зрусифікованих українців, чимало й таких, що відчувають потяг до творчості мовою українською. Тут зовсім не досить самого лише доброзичливого «невралітету» секції, тут потреба найактивніша, найреальніша підтримка товаришів, що йдуть до української літератури. Інша постава питання визначала б національну замкненість російських пролетарських письменників, наявність елементів елікодержавного шовінізму, цієї основної небезпеки в національному питанні, визначала б нерозуміння своєрідності й відповідальності своїх завдань по лінії удівництва української культури — національної формою, пролетарської змістом.

Член Миколаївської організації ВУСПП'у Д. Надіїн, поет — комсомолец, рвач із поезій російською мовою. Правильна лінія миколаївських вуспівців полегшила йому перехід до творчості українською мовою, до чого Д. Надіїн відчував певний потяг і раніше. Наслідком цього з'явилася книжка поезій Д. Надіїна «На світанку», готується друга книжка «1930 р.». Ів. Каліяніков (ХПЗ), що писав раніше в «Красном Слове», згодом вдався до української мови (Ів. Каліяніков пер член ВУСПП'у). Такі приклади, з дальшою роботою секції, будуть поспішуватися. Не випадково, напр., призваний до літератури І. Муратов майже одночасно вмістив поезії російською й українською мовами — в «Красном Слове» й «Гарті».

«Але чи визначає це, — казав автор цієї статті в своєму виступі на останньому пленумі ВОАП» у Москві, — конечність якогось адміністрування в галузі роботи в російській секції, поглинання російської пролетарської літератури українською? Звісно, ні. Мені здається, що в лавах керівництва ВУСПП'у таких настроїв зовсім нема. Але серед окремих керуючих працівників видавництва, серед окремих письменників, безперечно, такі настрої є — й вони перешкоджають налагодженню роботи російських пролетарських письменників на Україні. Ми повинні домогтися того, щоб цьому неправильному, нездоровому ставленню до російських пролетарських письменників на Україні було покладено край, щоб не обов'язково російський пролетписьменник кидав Україну й від'їздив до Москви».

У своїх вказівках керівництву Всеукраїнського бюро російської секції ВУСПП'у культпроп ЦК КП(б)У відзначив конечність давати рішучу відсіч усім, хто спробує механічно вирішати проблему російської пролетлітератури на Україні, хто задумав методами затиску, методами адміністрування форсувати українізацію кадрів нашої секції. Відзначено також потребу певної підтримки творчості російських пролетписьменників українськими видавництвами, уважного ставлення до органу російської секції — «Красного Слова». Переклади кращих творів російських товаришів українською мовою, пильніша увага російських авторів до української тематики, спільні вечори українських і російських письменників — ось що треба робити.

Ніякої національної конкуренції, ніякої боротьби двох культур! Заводські літгуртки повинні бути єдиними — і для українських, і для російських ударників. У великих промислових центрах, у міру потреби, ми можемо наважитися, за прикладом Харкова, на утворення центральних російських студій для ударників. Але знов таки, це не визначає відриву від українських товаришів. Правильно робить харківська російська студія, працюючи в контакті з українською, готуючись до обміну досвідом із нею.

Зростають нові завдання й у зв'язку з постановою секретаріату ВУСПП'у про утворення російських секцій у тих місцевих організаціях, де є компактні групи російських пролетписьменників.

До цього питання організації повинні підійти з усією серйозністю.

Повний контакт із Всеукраїнським бюро, точне додержання директиви секретаріату ВУСПП'у про порядок організації секцій — все це повинно попередити будьякі помилки в цьому питанні. Головний же принцип: секції утворюються лише для зміцнення творчої роботи російських вуспівців, утворення секцій не повинно викликати ніякого відриву російських товаришів від участі в розв'язуванні загальновуспівських питань, навпаки — повинно посилити їхню організовану участь у боротьбі за повну гегемонію української пролетарської літератури.

Ми вже казали, про зрушення в розумінні більшої уваги наших товаришів до української тематики. Все ж таки зрушення це явно недостатнє. Нещодавно видавництво ЛІМ готувало збірник на тему: «Україна в російській поезії». Виявилося, що російські вуспівці — поети дали про Україну вельми мало, збірник складали, головню, з творчості РСФРР — івських авторів. Візьмемо на перевірку книжки поезій І. Кісельова «Ступені» й «Інтерв'ю» та Б. Бездомного «Землетресеник». Чи багато там рядків (навіть не поезій) присвячено Україні? Відповідь буде негативна. Таке саме становище з низкою інших товаришів. Краще з цього погляду в С. Радугіна.

Повніше відбили соціалістичне будівництво України наші прозаїки, нарисівці. Все таки й тут треба підтягнутися.

Звісно, не може бути ніякого тематичного обмеження, але російські пролетписьменники повинні попросту вказати свою чутість, своє розуміння завдань, поставлених перед ними. Нічого поганого нема в тому, що повість В. Торіна «Чья земля» присвячено колективізації Казакстану, що Б. Цукер об'єктом своїх останніх творчих спостережень вибирає Сибір. Але разом із цим не можна забувати про завдання російського пролетписьменника, що живе на Україні. Звідсіля треба зробити всі потрібні висновки.

* * *

Збірник російської секції харківської організації ВУСПП'у, що підготовляється до друку, дає зразки творів одного з найбільших загонів секції. Основне в збірнику те, що тематика його цілком звернена до побудови соціалізму, до бойових днів соціалістичного наступу. Окремі автори уже серйозно літературно вивчені, в достатній мірі володіють художнім словом. Інші — в період «первісного накопичення» елементів літературного майстерства. В цілому ж харківські товариші, разом з ударниками, являють один із міцних загонів ВУСПП'у, що знають свої позиції на літературному фронті, борються під прапором бойового напостівства, неухильно простують до завоювання гегемонії пролетарської літератури.

Харківська російська секція повинна подавати приклад всім іншим — і в творчості, й у літературно-політичній, і в масовій роботі. Це покладає на неї додаткове зобов'язання.

Перше п'ятиріччя в лавах ВУСПП'у пройдено. Секція стала на правильну путь. Тепер, підвищуючи темпи, розгортаючи самокритику, зміцнюючи зв'язок з масами — до нового творчого піднесення, до нових творчих досягнень!

Радянська німецька література

В пам'ятковій книзі виставки в харківському будинку літератури ім. Бланк-ного, присвяченій першій конференції пролетарсько - колгоспницьких радянсько - німецьких письменників і нараді ударників «Плугу» 20 — 26 травня 1931, вписав один відвідувач виставки, мабуть — учасник ударницької наради, такі слова: «Дуже приємно бачити, що «Плуг», навіть у такій країні, як гінденбургівська Німеччина, має свою секцію...» Автор тих рядків не прийшов до думки, що в Радянському Союзі існує німецька письменницька організація, не кажучи вже про радянсько - німецьку літературу.

На влаштованому недавно в Москві літературному вечорі народів СРСР були заступлені всі народності, але бракувало представника радянсько - німецьких письменників. При організуванні тої імпрези подумано і про німецьку літературу, але «товариші з міжнародного бюро революційних письменників не репрезентують німців Радсоюзу». Бачимо, і тут не було і сліду думки про існування радянсько - німецької літератури.

Не буде перебільшення, коли ми поставимо твердження, що ще й сьогодні думка про існування радянсько - німецької літератури далека для широкої радянсько - німецької громадськості. Знають Гете, Шіллера, ще Гайне, в найкращому разі, і то виїмково, Йоганнеса Бехера, Грюнберга, Курта Клебера — як представників революційних письменників Німеччини. Але не знають нічого про радянсько - німецьку літературу, правда — кількісно ще дуже невелику. Ці причини спонукали нас оповістити громадськість про факт, що його далі замовчувати годі. Що інше, як байдужість, легковаження і скептицизм до початків радянсько - німецької літератури могли виростати й розвиватись на цьому ґрунті? Чи ж дивниця, якщо ми часто зустрічаємося з «самозрозумілим» переконанням, що зв'язок створення радянсько - німецької, національної формою та пролетарської змістом літератури, з долею літератури в Німеччині.

Літературна спадщина буржуазного суспільства давить на нас без порівняння сильніше, ніж спадщина в російській, не кажучи вже про українську літературу. Такі величини буржуазної літератури, як Гете, як Шіллер і інші ще сьогодні держаться міцно, і не так легко їх витиснути із свідомості сільської бідноти чи середняцтва. Скільки зусиль мусить коштувати хоч би те, щоб звернути увагу радянської громадськості, головню ж німецького села, на велетенське значіння й роллю радянсько - німецької літератури в соціалістичній перебудові німецького села. Багато відповідалніше питання виховання літературних сил.

Одну частину тих великих завдань хочемо ось де виконати. Це тільки намір в дуже загальних рисах дати перегляд розвитку й стану радянсько - німецької літератури на сьогодні. Та раніше треба згадати, що фактичний і чісловий матеріал, не придбаний як слід і не перероблений за браком часу, не буде вичерпний, та це по суті сливе не впливає на характеристику теми.

Німецьким оселям у Росії дано в розпорядження всі умови для буйного і хуткого капіталістичного розвитку. Зростаюча торгівля, головню зріст попиту на збіжжя, перемінили скоро досвідченіші за українські, під господарчим оглядом півнатуральні господарства німецьких поселень, на інтенсивні товарові господарства. Особливі привілеї, надані царем і віддані царським урядом землі — наповнили туго кишені жменьки спритних іешетфеманів. Стурбовані зростанням руху безземельних, що проявився в міжчасі, куркулі, що в їхніх руках було самоврядування, дбали про те, щоб творенням поселених фондів, закладанням філіяльних колоній, використанням незалюднених областей і різними іншими можливими способами запобігати класовому різничкуванню й здавлювати політичний рух між чимраз біднішими масами німців. Так пощастило сільській буржуазії до деякої міри пробиватися якийсь час через труднощі соціальних конфліктів і підготовляти ґрунт під нестримний капіталістичний зріст.

Капіталістичний розвиток німецьких поселень накладав одночасно ланцюги на культурне зростання, бо німецькі виселенці не забували, поруч з технічним і культурним досвідом на господарчій діяльній, забирати з собою теж своїх носіїв релігійного фанатизму та помазаниницької «культури». Відносно сильно розвинена мережа шкіл давала дітям, крім пильно береженого навчання релігії, знання з арифметики, читання й писання, зрештою духівництво, пастори, проповідники, а також сільські старости — дбали про дурмання мас, про втримання своєї пастви в «богобоязливому» душевному стані, здала від «світських» впливів. Про те дбали такі установи, як недільні школи для дітей, дівочі, хлоп'ячі товариства, години конфірмаційні і вивчення біблій, «крещен» — себто сходили жінок за кавою і плітками — й інші реакційні або псевдорадикальні товариства й секти. Про те дбали часописи, розвідки й календарі, видавані від попів й проповідників, що частенько доракховані до ціни продуктів німецьких фабрикантів, розсилалися «по потребуючих». Про це, зрештою, дбала організована, знову ж ні від кого іншого як від попів, проповідників й їхніх панів, книготоргівля.

Мабуть, для всіх віроісповідних груп підійде місце з книжки дослідів історії менонітів у Росії, «Анти-менно» А. Райнмаруса, що дає нам ясну картину культурного розвитку німецьких поселень у Росії. Автор пише:

«Якийсь дотепний обсерватор висловив влучне зауваження, що менонітські села являють собою властиво овечу стайню, до того ж ще дуже зле або й зовсім не провітрювану. При вході у цю стайню, перевіряють проповідники й старости «духовну» пашу, привожено із зовні. Літературу, постачувану селам менонітськими книгарнями, годі й назвати інакше, як духовною пашею. На 90 пр. книжки були релігійного змісту; решта 10 пр. припадала на класичну літературу, при чому відначе рідко виходило поза «клясика» Густава Фрайтага. На книжки для розваги для молоді і дорослих складалися, якщо не біблійні розвідки, то, так звані, християнські оповідання й романи.»

Вільні від примусу зоставати в цій національно-релігійній заскорузлості були тільки поміщики, фабриканти й сільська-буржуазна інтелігенція, але це не впливало на їхнє ставлення до широких мас, не перешкоджало їм «на всі тони хвалити й славословити овечу стайню і дбати про її герметичну замкнутість».

В таких умовах мала попівська й проповідницька література нічим не обмежена поле чинності. Вона провадила гостру боротьбу з просяканням науки в маси з неймовірною зухвалістю підсичувала барбарські забобони.*)

З нечуваними труднощами вилонили тоді німецька трудяща маса своїх письменників — з поміжталановитих народніх вчителів. Але досить було, комунесуду тих митців виступити в обороні інтересів сільської бідності чи хочби тільки визначити факт свого походження з її лона, щоб в умовах низького культурного рівня, під тиском цензури і під обухом брутальної й тероризуючої критики і врешті це

*) Вони намагалися накинати думку, ніби то до літератури покликані тільки попи, творчість яких — справді — вже згоріла була засуджена на смерть, бо ж вона не вийшла на рівень церковно-християнських трактатиків, містичних оповідань і забобонних «страшних» історій.

рез брак матеріальної бази швидко замовкнути. До нас прийшло з тих часів декілька літературно слабо розвинутих — для цього в них не було тоді можливості — представників трудящих мас у літературі, наприклад, сьогодишні плужани Г. Люфт, Ганс Гансманн і інші.

ЛІТЕРАТУРНІ УГРУПОВАННЯ В РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОМУ ПИСЬМЕННИЦЬКОМУ РУХОВІ

Революція змела буржуазну надбудову і то так ґрунтовно, що ми в перших роках революції опинилися без жодної газети. Вона розірвала кайдани й розкрила перед здібностями трудящих широкі обрії. Зацікавлення трудящих мас питаннями культури вперше стало на одній висоті з зацікавленням до господарчих питань. Це зацікавлення культурою і новою економічною базою і матеріальні можливості стали могутнім рушієм розвитку радянсько-німецької літератури. Із зростом радянсько-німецької преси, а головню з появою юнацьких часописів, почалося міцне зростання старших — віком і досвідом — сил, як наших, так і чужих і почався спонтанний розвиток письменницького руху серед молоді.

З кожним роком поширилася шкільна мережа. Закладено середні й високі школи. 1929 - 30 року утворено навіть при німецькому секторі одеського ІНО літературно-лінгвістичний відділ. Очевидячки зростала німецька преса, зможливаючи молодим кипучим талантам доступ до радянської громадськості. Сьогодні існують у Радянському Союзі 6 часописів, в тому два щоденники і дві юнацькі газети, і 8 півмісячників, в тому два педагогічно-культурно громадські журнали і видаваний з 1930 року у Харкові літературний місячник «Штурмшрітт». Сьогодні щоденний тираж всієї радянсько-німецької преси виносить приблизно 100.000 примірників. До цього числа не враховуємо районних і інших газет, що їх на самій тільки Україні, на 7 німецьких районів припадає 5 районних газет, колгоспницька і одна періодична мандрівна газета.

Зокрема заслужені для літератури досягнення юнацької преси, особливо харківської комсомольської газети «Юнгштурм». Якби її старання знайшли були наслідувачів у решті преси — радянсько-німецька література повинна була б бути вже на багато вищому ступні, ніж вона є сьогодні; однак не всі газети й журнали виявили таку ж дбайливість для справ літератури. Гнітюча спадщина німецької буржуазної літератури і тут аж надто далася відчуті і створюла в редакціях плідовитий ґрунт для байдужості й легковаження до радянсько-німецького письменницького руху. Це й була одна з головних причин, що почавши 1927 - 28 роком, крім «Юнгштурму», ще тільки видавана в Москві, «Дойче Центральцайтунг» прив'язувала більшу чи меншу увагу питанням літератури, намагаючись нераз видавати літературну сторінку; однак й вона, начеб то через брак місця, а поправді з тих самих настроїв, що про них була вгорі мова, обмежувала цю свою діяльність.

Загальне активізування радянсько-німецького письменницького руху стало помітне 1928 року. До цього великою мірою причинилися літературні сторінки московської «Дойче Центральцайтунг», що тоді виходили, і додатки літературного характеру у харківській юнацькій газеті «Ді Заат» — тепер «Юнгштурм». Одночасно загострилася класова боротьба в літературному руху і зроста активність класового ворога. Тоді, як початківські радянські письменники через недостачу теоретичних знань і технічного вміння, переборювали велетенські труднощі, класовий ворог використовував зростання попиту на красне письменство і продукував старанно переповні націоналізмом і куркульською ідеологією твори.

Тодішнє становище радянсько-німецької літератури схарактеризовано на оснுவальному зібранні німецької секції «Плугу», в травні 1930, такими словами:

«Радянсько-німецька література не є суцільний табір — вона є диференційована за класами. Ми можемо сьогодні відрізнити дві головні групи письменників, що між ними хитається частина ідеологічно незформованих письменників...»

Одну з тих груп становлять «сільсько-буржуазні письменники», що силкувалися продізнати в радянсько-німецьку пресу із своїми реакційними й куркуль-

своїми творами. До них належить П. Бюхнер, що свою буржуазну ідеологію виявив у романі «Доктор Фауст», а також в драмі «Чорвоний промінь». Неприховано оспівує він тут шир на землі, «благочиння», і поцує себе щасливим у своєму «зоряному світі».

Hier hab' ich nichts von Neid und Hass zu spüren,
Hier gibt es keinen Kampf um Gut und Geld,
Hier kann die Eintracht nur das Ruder führen,
Hier hab' ich keine neue schöne Welt.

За ним іде П. Яцен з своїми «аполітичними» й «арелігійними» дитячими оповіданнями, що їх він з особливою впертістю надсилав у редакцію німецької дитячої газети «Ді Тромпете». Яцен виявився активним діячем буржуазного натиску на захоплення третьої зміни. Найсильніше була ця група заступлена у Волжанській Німецькій Республіці.

Цій групі протиставилася й протистояла друга група, група письменників, що свідомо стояла на ґрунті класової боротьби, що в процесі ідеологічного формування успішно наближаються до пролетарської ідеології і перемагають впливи сільсько-буржуазної й куркульської ідеології, як також «аполітизм» у літературі.

Між тими двома головними групами була група тих, що хиталися. Ця група письменників намагалася й намагається втримати свою творчість «вільною від політики», не втягаючи в коло своїх інтересів завдань диктатури пролетаріату соціалістичного будівництва і не слугуючи їм. Сюди належать Р а й н г о л ь д і А. Ротермель, (Надволжанська Німецька Республіка), і інші, чия творчість обмежується майже виключно оповіданнями з життя звірят дитячими байками.

Як сказано, провадилася і провадиться між тими групами боротьба, що особливо гостро виявилася в надволжанській республіці. В процесі боротьби наступило пересунення класових сил. Сільсько-буржуазні письменники, що якийсь час, особливо в надволжанській республіці, надавали тон в літературі, уступили того місяця, переможені другою групою, групою пролетарсько-колгоспницьких письменників. Ця група вини на чолі радянсько-німецького літературного руху стала провідною організацією її.

ДВА ОСЕРЕДКИ ОРГАНІЗАЦІЇ РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКОЇ ПРОЛЕТАРСЬКО-КОЛГОСПНИЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Перша німецька організація, що назвала себе організацією пролетарських письменників, утворилася в Москві при МАПП. Формально існувала вона від 1922 року і заснував її Й. Руссо, що вмер 1925 року. До тієї «секції МАПП» приєдналися товариші з Міжнародного Бюро Революційної Літератури, Б е л а П л е ш, М а т е З а л к а і Г а й н ц К а г а н. Також наш теперішній член П'лугу Георгі Люфт належав до складу секції. Згодом, 1928 року, приєдналися до неї т.т. Ш е л л е н б е р г і Г у с т а в Б р а н д т а також кілька «припадкових письменників» — товариші, що були тоді саме в Москві і так чи інакше стикалися з пресою і інш. Їхня колективна праця полягала в писанні оповідань, фейлетонів, аршів і перекладів, що містились головню в «Дойче Центральдайтунг» і в «Ді Ваат».

В часі активізування письменницького руху 1928-29 р. робила секція спроби зв'язати зв'язки з периферією і заклала літературні гуртки — в Москві, Ленінграді й Ванновському на Північному Кавказі. Вона видавала власний бюлетень, мугт годиться зазначити, що видані від неї бюлетені свідчать про серйозну працю секції коло стимулювання радянсько-німецького літературного руху. Перший бюлетень вмістив декларацію про ідеологічну плятформу секції та дав стислу оглядку радянсько-німецького літературного руху. У другому бюлетені секція намагалася дати розпорощенням на території Радянського Союзу німецьким письменникам-початківцям привід і консультацію в їхній праці і піддала під критичний погляд публіковані в поодиноких газетах і журналах їхні твори. З тим бюлетенем секція припинила свою діяльність і скоро зовсім розформувалася як організаційна

одиниця. Зосталися тільки два товариші, Йозеф Шнайдер і Густав Бранд, що провадили далі літературну діяльність по німецькій лінії, як члени МАПП'у.

Були дві причини, що німецьку секцію МАПП'у привели до такого стану. Перша: брак власного органу, що на його ґрунті могли б виховатись літературні сили, і друга, головна, «цивіль» закрут до тогочасних завдань радянсько-німецької літератури, що поставала майже виключно у німецькому селі і для села. Секція стала на платформі пролетарських письменників тоді, як за своїм складом вона була об'єднанням письменників, що прийшли головню з села і мали за головне завдання обслуговувати німецьке село, бо ж німецький індустриальний пролетаріят був тоді ще менш численний, ніж сьогодні. Але ж ці вимоги переросли силу письменників і були не на силу недавно прибулим з села початківцям, що ще ніколи не бачили заводу. Відповідно до соціальних умовин було б отже на місці закласти секцію при ВОКП.

В тому ж часі група товаришів у Харкові взялася за організацію письменницьких сил. І тут були спершу в питаннях організаційних шляхів неясності: чи приєднуватися до пролетарських, чи до селянських письменників?

Рівнобіжно роблено енергійні готування до утворення потрібної бази. Прикінці 1929 року заложено при «Юнгштурмі» літературну сторінку, що в протилежність до попереднього додатку для розваг, взяла на себе організаторські функції і поки ще питання про приєднання було вирішено, компетентні організації уможливили видавання спеціального літературного журналу, що й появився 1 травня 1930 року. Це була, і тимчасом є й досі, перша база радянсько-німецької літератури в цілому Радянському Союзі.

Реальна оцінка соціальних обставин і умов продиктувала нам прилучення до спілки селянських письменників «Плуг». Між 5-им і 12-им травня, підчас нарад 5-ї з'їзду «Плугу», що в ньому брало участь 11 німецьких письменників, відбулося оснுவальне зібрання німецької секції «Плугу». До секції вступили теж колишні члени секції МАПП'у Шелленберґ і Люфті так утворився у Харкові перший організаційний осередок радянсько-німецької літератури.

За рік після, в лютому 1931, за активної участі німецької секції «Плугу» скликані в Покровському оснувальну конференцію волзьких німецьких письменників. Це відносно пізніє розворушення радянських німецьких письменників у республіці волзьких німців пояснюється тією панівною ролюю, що її там мала сільсько-буржуазна група письменників, через байдуже й легковажне ставлення місцевих організацій, намагаючись, очевидно, при допомозі тероризуючої критики в радянській пресі — (порівняй статтю Аневельта «Діхтеретіс» у «Роте Югенд») — і поширюванням буржуазних поглядів про радянсько-німецький літературний рух, скувати сили молодих революційних письменників.

Конференція виступила рішуче, гостро й активно проти сільсько-буржуазної письменницької групи і заснувала Асоціацію Пролетарських Письменників, однак волзько-німецьким письменникам бракує трибуни, бо те, що можуть дати газети «Нахріхтен» і «Роте Югенд» — замало.

На сьогодні Харків і Покровське — це два організаційні осередки радянсько-німецького літературного руху, що в тісному зв'язку працюють і змагаються.

РАДЯНСЬКО-НІМЕЦЬКА ПРОЛЕТАРСЬКО-КОЛГОСПНИЦЬКА ЛІТЕРАТУРА

Радянсько-німецька пролетарсько-колгоспницька література кількісно ще дуже мала й якісно значно отстає проти російської й української. Хочемо тут дати короткий перегляд творів, що виявилися в книжковій формі.

Найвизначніший твір II — це роман Д. Шелленберґа «Спрагнені землі». Тема говорить про колективізацію в першій стадії: заснування колективу і боротьба з куркулями. Ідеологічно твір сучасний і актуальний і має незаперечну вартість для радянсько-німецької пролетарсько-колгоспницької літератури. Але ж одночасно ми бачимо на ньому вплив буржуазної літератури. Натуралізм досягає подекуди кульмінаційної точки і діє відштовхуючи. Автор виявляє теж

багато замишування до ероїки. Володіючи дуже зручно й діалектично діалогами, він не справляється як слід з показом маси. Герой роману інколи протиставляється масам, що їхні інтереси він захищає.

Цей роман, це власиво перший прозовий твір Шелленберга. Перед тим він писав багато віршів, друкованих у газетах, в тому дві поеми: «Змічка» і «Так кличемо ми, молоді!» Матеріал тих віршів, як і роману, взятий з часів аж до 1929 року. Його новіші речі, історичний роман з життя менонітів і друга частина «Спрагнених земель» ще в процесі роботи.

Ветеран радянсько-німецької поезії є Г е р г Л ю ф т, що не зважаючи на літній вік, у поезії завжди молодий і, разом з бадьорими комсомольцями, жваво ступав в її перших рядах. Його ділянка: брати під обстріл актуальні питання дня і діяти на маси сигналізуючи й організуючи. В цьому особлива вартість поезії Люфта. Досі вийшла збірка антирелігійних віршів під назвою «Безбожні мандрівки по біблій»: ці поезії босві, безбожні. Особливу увагу присвячує творчість Люфта комсомолові й молоді. Всі його вірші повні непослабкої енергії й організаційного впливу, появились в газеті комсомолу «Юнгштурм». Менш дієва його раніша, римована прозою написана повість «Жовтнева іскра», що має за матеріал дожовтневу добу.

Протилежністю до поезії Люфта є «Гансенлідер» — збірка віршів Г а н с а Г а н с м а н н а. Тут маємо вже більше до діла з абстракціями, з ліричними відхиленнями, з оспівуванням і виниженням пейзажу, як соцбудівництвом й класовою боротьбою. З другого погляду Ганс Гансманн набирає чимраз більшого значення для радянсько-німецької поезії, як її єдиний байкар. Його байки втрачають уже останні подихи культурництва і поглиблюють свій класовий зміст. В цій ділянці, в ділянці створення радянсько-німецької байки, перед Гансом Гансманном велетенські перспективи.

Особливої уваги заслуговують гуморески Г. Б а х м а н н а, видані в збірці «Кольоністенгіхтле». Правда — вони чиста побутовщина і злегка надихані културтрегерством, і це зрештою цілком природне для часу їх виникнення, але ж не зважаючи на це, ледве чи перевищив якийнебудь радянський письменник бахманнову сатиру щодо сили переконання й дії. Її вістря скероване проти недостатків істинних сторін у громадсько-культурному будівництві радянсько-німецького села, і надзвичайною прикметою тих гуморесок є те, що ми всі, читаючи їх, міємося до сліз, але не сміється в і н, головотня, бюрократ, обиватель і т. д., що чуває себе в них. Можна б подумати, що цей успіх спонукав Бахманна піти далі на полі радянсько-німецької сатири, але ж так не сталося. Бахманн звернувся до драми і написав свій перший великий твір, що зараз готується до друку. Може і з дощок сцени засочить нас бахманнова сатира, тоді ця несподіванка буде для нас тим змішана.

Цього року вийшли дві антології. В антології «С о в е т д о й ч е д і х т у н г» перший більший збірці того роду, вміщено крім творів названих угорі письменників, низку творів Густава Брандта, вірші Франца Баха й Г. Завацького, що сьогодні це в німецькій секції «Плугу» не об'єднані. Книга ця дає безпосередній наочний перегляд розвитку радянсько-німецької літератури і є на сьогодні наймініміший збірок нашого видавничого діла. Другий, менший збірник творів «Д і К о м у н е в і н к т!» виданий як масова брошура і підпорядкований цілком завданням юлгоспінницького будівництва, становить збірку белетристичних і напівбелетристичних шкідів, гуморесок й фейлетонів письменників — початківців.

Слід ще зазначити, що ціла низка оповідань, нарисів, віршів початківців, надрукованих у «Штурмшрітт», «Юнгштурм» і інших часописах свідчить про багатонадійний початок письменницьких сил.

Крім цього знаходимо на наших книжкових полицях такі твори, як Гінтер дем Ротвільд Й о з е ф а Ш н а й д е р а, малюнки з боїв німецького пролетаріату підчас листопадової революції, «Троц алледем» — п'єса Г у с т а в а Б р а н д т а з часів Каппіського путчу. Менше вдаль твори тих самих авторів «Тракторен форан» і «АБЦ», що говорять про німецьке село, бо автори ці власне мало знають німецьке село. Останній, власне «АБЦ», порушує тему міжнародньої класової боротьби, боротьби білої еміграції проти Радянського Союзу і кінчить

нотрреволюційною діяльністю духівництва в літературному середовищі. Велике місце в цьому відіграє йому, зокрема, наближення до авантюрного роману, пригоди, місти-

Молода група письменників Надволицької Німецької Республіки ще майже нічого помітного не дала підцифрованої ринку. Вилучили там досі твори — це творчість частково «хлібсько-бурикуваного» виставою промінкової нерішучості — групи письменників, вони б ідейно, і щодо творчої методичі щодо мистецького змісту дуже різноманітні, задоволено від істину виступу буржуазної літератури, на кожного даного письменника і від мистецького його рівня, подобається йому з «хлібсько-бурикуваного» «Як неясно, ми не маємо ідеї поквитатися задовільним зростанням продукції і радянсько-німецькою пролетарсько-колгоспницькою літературою, в проварі до темпів соціалістичної реконструкції і хочемо вже басушній досягнення й успіхи».

НА ПОРІВНІСЬКОМУ ЗЛАМУ

Перша конференція радянсько-німецьких письменників пролетарсько-колгоспницьких, що відбулася від 20-го до 23-го травня 1931 року в Харкові, складала доказ, що в радянсько-німецькій літературі йде глибокий і рішучий злам.

Останній рік характеристичний для нас напруженою боротьбою з протиставленнями. Початок діяльності, недостатня надія, доведення ослаблення готовності до звадань, хоча б скрізь його переформування й новопорядкування цілого фронту, а не менш і літературна спадщина буржуазного суспільства, все це, була діяльність збільшення загальних труднощів зростання. Виникли такі правоопортуністичні настрої, як байдужість, легковажність не тільки позарішніми організаціями, але й в її нутрі, поза організацією кінчилися і зростали тропькістські погляди, під долю радянсько-німецької літератури хочуть зв'язувати з долею революції в Німеччині. Ані німецькі товариші з МАПП, ані радянські — німецькі історики літератури — не наділяли харківських подій і харківського літературного журналу потрібною увагою. Залишена сама собі, секція боролася невтомно з труднощами і на першу свою конференцію прийшла з певними досягненнями.

Секція стала силою, що дала себе відчувати і що на неї треба було вважати. Кількість членів зростає на сім осіб і під час конференції надійшло ще чотири заяви. В конференції взяли участь члени МАПП і заступник АПП республіки надволицьких німців. Теж наші історики літератури не могли вже довше утятатися остронь. Проф. Міквіц взяв активну участь у праці конференції, що більше, він, як і тов. Штрэм, заявили готовість вступити до німецької секції «Плугу». Присутність ударників на конференції свідчить про це, що радянська громадськість німецького села зачинає сюди звертати свою увагу і ми вже бачимо, замість скептичного по-сміху і недовірливого похитування головами сторонніх «глядачів», загальне зацікавлення радянсько-німецькою пролетарсько-колгоспницькою літературою. Це успіх.

До 20 товаришів — початківців працюють активно в письменстві і більшості із них в близькому майбутньому вступити до секції. Місцевими гуртками охоплено на сьогодні до 100 ударників. Коли літературна продукція останнього року була ще дуже невелика, то на 1931 рік німецькі плужники мають творчий план в об'ємі 127 друкованих аркушів, в тому 5 романів, покладених основу умови на соціалізація з МАПП волзько-німецької республіки.

Це свідчить про початок глибокого зламу в радянсько-німецькій пролетарсько-колгоспницькій літературі.

Конференція відбулася під знаком більшовицької самокритики і засудила одностайно ідеологічні помилки й відхилення окремих товаришів, як і журналу «Штурмшрітт».

Піднесення літературної діяльності довело поперше ще раз, що радянсько-німецька література сильно відстає від зростання попиту, головню в діяльності сценічної літератури, подруге, що письменники ще мусять дуже багато боротися з впливами буржуазної літератури, бо на сьогодні трапляється, що в одному творі стоять поруч себе різноманітні напрямки, зіплені без вибору й без цілі, що по третє — ідейний зміст творів стоїть ще на дуже низькому рівні і тому твори ці далеко не повно й глибоко, а часом — поверхово охоплюють процеси реконструктивного

ріоду, і врешті, що процеси перебудови, новотворення людини, її психоідеології і соціалістичного виробництва не мають ще належного місця в мистецьких творах.

Все це недостачі, що можуть бути переможені тільки в напруженій боротьбі за марксо - лєнінську теорію, в процесі активної участі письменника в щоденній практиці соціалістичного будівництва і класової боротьби.

Третій вирішальний рік п'ятирічки, за це свідчать усі факти, є одночасно вирішальний рік у розвитку радянсько - німецької літератури. Всупереч перфідному голосінню німецької буржуазії й соціаль - фашистів про «занапад німецькості» в Радянському Союзі, тут створюється нова радянсько - німецька, ворожа буржуазії пролетарська література, що стоїть на службі будівництва соціалізму і, в союзі з революційною пролетарською літературою Німеччини, бореться за Радянську Німеччину. Історія поклала майбутнє в наші руки і ми будемо свідками того, що буржуазна декадентська література з усіма її модерністичними прийомами буде остаточно побита радянсько - німецькою пролетарсько - революційною літературою!

За півроку

Міжнародний огляд

У перші шість місяців 1931 р. фактично виявилась облудність запевнень багатих оптимістів, подібних до Гувера, які ще намагалися пророкувати, що ось ще два-три місяці і криза почне зменшуватися.

Справдилось геть усе, що на основі наукового марксистсько-ленінського дослідження дійсності передбачав Х поширений пленум ВККІ. Криза, що підточує основи капіталістичного господарства, і далі заглиблювалась. І криза ця, як передбачав Комінтерн, захопила й Францію-велику капіталістичну країну, що була перше єдиним острівцем капіталістичної стабілізації.

Перше півріччя 1931 р. дало такі виразні показники заглиблення кризи: у Сполучених Штатах продукція основних галузей промисловості, а саме: сталеливарної, залізобудівної, автомобільної, будівельної і кам'яновугільної знизилась на $\frac{1}{3}$ проти першого півріччя 1930 р. Експорт занепав на 36%. Дефіцит дійшов мільярда доларів, через що вперше по війні уряд змушений був випустити внутрішню позичку сумою 800 мільйонів доларів. У Англії продукція основних галузей промисловості також знизилась. Та для Англії, що її економіка набагато більш за економіку Сполучених Штатів залежить від зовнішньої торгівлі, надто показове катастрофічне зниження експорту. За перші п'ять місяців 1931 р. вивезено товарів на 169.700 тисяч фунт. стерлінгів, проти 262 млн. стерлінгів. За перші п'ять місяців 1930 р. імпорт занепав на 109 млн. фунт. стерлінгів, проти перших п'яти місяців 1930 р. Надзвичайно характерично, що зниження імпорту припадає головню на бавовну, а експорту — на бавовняні тканини й прядиво. Дефіцити в англійському бюджеті конкретними числами ще не виявлено, але про напруження державних фінансів англійська преса говорить уже відверто. Про це ж свідчить і весь характер англійської зовнішньої політики за зазначений період. У Німеччині промислова продукція зменшилась, проти першої половини 1930 р., на 22,3%.

Дуже позначилося це й на зовнішній торгівлі. Її загальний обіг за перші п'ять місяців становив 8,08 млрд. марок, проти 10,8 млрд. марок за перші п'ять місяців 1930 р. Довіз знизився на 940 млн. марок, а вивоз занепав на 1,14 млрд. марок. Дефіцит держбюджету, не зважаючи на надмірні підвищення податків і надто непрямих, без огляду на зниження держдопомог за безробіття й обкрадання зарплати держслужбовцям, збільшився до розмірів, що наближаються до катастрофи.

Тому для Німеччини створився надміру тяжкий фінансовий стан. Почався великий вивіз капіталів за кордон. Тривкість німецької валюти фактично порушено, бо забезпечення німецької марки почало різко зменшуватись, дійшовши з 65% в кінці травня до 40,4%. В Італії спостерігалось різке зниження продукції, при чім особливо характеристичний для кризового стану італійської промисловості занепад використання електроенергії у травні 1931 року на 65% менше, ніж у травні 1930 р. Величезне підвищення податків доводить про скрайню напруженість фінансового стану. Зовнішня торгівля різко знижувалась. За перші п'ять місяців 1931 року експорт занепав до 3.967 млн. лір, проти 5.174 млн лір. За ті ж місяці

1930 р. відповідні числа імпорту 5.236 млн. лір і 7.651 млн. лір. У Франції індекс продукції занепаав з 134 у грудні 1930 р., до 131 у квітні. Бюджет 1931 - 32 р. має різко дефіцитний характер. Експорт за перші п'ять місяців 1931 р. зменшився, проти перших п'яти місяців 1930 р., на 5.52 млрд. франків, а імпорт на 3.38 млрд. франків. Про другорядні країни Європи, колонії і півколоніальні країни можна лише одно сказати, що там кризові явища дедалі поглиблюються, руйнуючи народне господарство тим більшою мірою, що монополістичний капіталізм великих буржуазних держав змагає повною мірою надолужити свої збитки коштом країн, що характеризуються нижчою структурою капіталу.

Заглиблення і загострення економічної кризи природно йде впарі з поглибленням і загостренням класових противств, з кризою політичною. Для першого півріччя 1931 р. характеристичне у всьому капіталістичному світі різке збільшення числа безробітних, таке ж різке зниження зарплати та життєвого рівня робітників, при чім скрізь керівна класа знижує всі види допомоги безробітним. Отже, у Сполучених Штатах загальне число безробітних наближається вже до 12 млн. чоловіка. Індекс зарплати в травні 1931 р. занепаав до 66,6, проти 104,8 у травні 1930 р. У першій половині 1931 р. пролетаріят Сполучених Штатів одержав 5 млрд. доларів менш зарплати, ніж у першій половині 1929 року. Майже скрізь у Штатах припиняється комунальна допомога безробітним. Ув Англії число безробітних дійшло 2.620.000 на кінець червня 1931 р. Через зниження зарплати, віднімалося і робітників за перші 4 міс. 1931 р. понад 180.000 фун. ст. за тиждень. У Німеччині зарплата занепаала пересічно за перші п'ять місяців з 48,8 марки за тиждень, до 45,4 марки. Зверху цієї втрати на зарплаті, втрати пролетаріату через безробіття сягають ще 30% всього фонду зарплати, а з часткового безробіття наближається до 5%. Різко погіршився стан безробітних. У травні 1931 р. допомоги з Держфонду страхування від безробіття одержували тільки 39% безробітних. У інших країнах приблизно такий же стан. Разом до кінця першого півріччя 1931 р. число безробітних до понад 35 млн. чоловіка.

Різко погіршилось положення дрібних і заможніших фермерів, хоч і збільшено візні мита на сільсько - господарські товари в більшості капіталістичних країн. Зростаючи роздрібні ціни на внутрішнім ринку, ці мита ще більше давлять на життєвий рівень основних мас споживачів, дають зиск тільки великим поміщикам і куркульським господарствам. Їх же підтримує буржуазна держава, спроваджуючи таке явище майже скрізь (вивозні премії).

Наслідком перше півріччя 1931 р. відзначилося величезним збільшенням числа промислових конфліктів, при чім скрізь страйковий рух набирає чимраз більшого і яскравішого політичного характеру. На щораз більших просторах капіталістичної системи досягання революційної кризи позначається загрозливими явищами, набираючи характеру відвертої громадянської війни.

Для першого півріччя 1931 р. ми маєм право вважати за одну з важливих і показових подій еспанську революцію. Одна з найвідсталіших країн капіталістичної Європи, сучасна Іспанія, ще має півфевдальні взаємини в сільським господарстві і велими збільшуване загнивання капіталізму, що перетворився вже на фінансовий капітал. Соціальні контрасти в цій країні надзвичайно різкі. Вкрай загострено класове противенство. Великого загострення доходять і штучно розпалювані політикою промислового, банкового і аграрного капіталу, національні противенства в Каталонії, Галісії та на землях Басків. Півфевдальний визиск основних мас селянства, в якому (визиску) разом із місцевим дворянством, беруть ще чималу участь і банки, жорстокий визиск робітничої класи (найнижча зарплата в Іспанії) створили з початком і розвитком економічної кризи чимраз більшу гострішу відверту класову боротьбу. Внутрішні противенства між провідними масами, поміж аграрним і промисловим капіталом, створили складну обставину, сприятливу якій позначається на різних трактуваннях тактичного питання про найкращі методи боротьби проти революційного руху. Звісно, противенства не зникають, аде на данім етапі фінансовий капітал вагається, не знаючи спершу, що було б за кращу перепону проти революції: збереження монархії чи запровадження «демократичної» республіки. Питання це розв'язали маси. Спробу стримати революцію, через блок монархічних партій, знищено напором мас. Тоді вдалися

до спроби відвернути клясову боротьбу робітників і селян у бік республіканського парламентаризму. Але криза й далі заглублюється, зубожіння робітників і бідняцько-середняцького селянства зростає, а тому й республіканську греблю вже розмивається напором революційної хвилі.

Неабияк підточились і інші кволі дільниці капіталістичної системи. Польща, Румунія, Болгарія фактично стоять на порозі банкрутства. Лиш несамовита терористична чинність фашизму стримує ще поглядність державного «ладу». Та щодень усе загрозливіші показники чимраз ближчих соціальних вибухів. Нещодавній з'їзд ППС змушений був констатувати, що маси вже не йдуть на меншовицькі принади. У Бугарії, не зважаючи на фашистський терор, вибори довели, як збільшилась активність мас. Навіть румунські паличні вибори, зі скасуванням списків робітничо-селянського блоку, з масовими зловживаннями й фальсифікацією довели, який непевний ґрунт під ногами капіталістів і бояр.

Але незрівняно грізнішого значіння для всієї капіталістичної системи набирає загострення класових противенств, досягання революційної кризи в Німеччині. Німецька буржуазія змушена вважати на особливий стан країни, виснажуваної, крім тяжкої економічної кризи, ще й репараційним грабунком. Німецька буржуазія зважає на цей стан із двох поглядів. Щодо німецького пролетаріату і взагалі трудящих, німецькі керівні класи, за допомогою соціаль - фашистів, застосовують надзвичайне законодавство, що перекладає на їхні плечі весь тягар державного дефіциту, весь тягар репараційних платежів. Щодо зовнішнього світу, німецька буржуазія висуває дилему: або негайна допомога проти близької революції, або неминучість більшовизації Німеччини і слідом за цим загальної революційної пожежі в Європі. Щоправда, грабіжницький версальський мир і репарації правлять за одну з причин тяжкого стану Німеччини. Репараційна проблема створює протиріччя, які не тільки нищать німецьке народне господарство, — їх не розв'язати не знищивши версальську систему взагалі, — а через них виникають тяжкі наслідки і для самих репараційних держав: репараційний демпінг тощо.

Німецька буржуазія зробила спробу вибитися хоч частково з ланцюгів версальської системи. Проект австро-німецького митного союзу мав був вихід дати на Схід Європи, на Балканський півострів, на Егейське море. Але до цього виходу став на перешкоді французький воєнничий імперіялізм. Різні маневри довели фактично Австрію до банкрутства. Австрійська буржуазія, перекусана й розгублена, віддалась на ласку бріжєвих переможців. Навколо австрійської здобичі зналася боротьба імперіялістичних противенств і в ній німецький неоімперіялізм відсунуто на останнє місце.

Тоді німецька буржуазія вдалася за підтримкою до англійських і американських суперників французького імперіялізму; проєкт Гувера про відстрочку репараційних платежів і платежів на союзницькі борги, що з'явився по побаченні німецьких і англійських міністрів, править за вельми показовий виступ.

Це свідчить перш за все про те, що вся світова буржуазія із Сполученими Штатами на чолі розцінює революційну небезпеку в Німеччині, як небезпеку для всієї капіталістичної системи, й тому ладає допомогти німецькій буржуазії у її боротьбі проти робітничих класів. Подруге — це свідчить про збільшення імперіялістичних противенств на основі версальської системи, бо ж пропозиція Гуверова не лише об'єктивно, але й суб'єктивно проти французької переваги в континентальній Європі. Потретє — це вперше відверто ув'язується проблема репарації з проблемою союзницьких боргів, правлячи тим самим за доказ переходу північно - американського капіталу до політичного наступу, бо це настановлення, що вперше дається від Вашингтону, власне зв'язується зі справою про майбутню конференцію для зменшення озброєнь. Сполучені штати пристають на «допомогу» Німеччині і взагалі «Європі», але з умовою, щоб боржники її фактично визнали за Сполученими Штатами право визначити максимум їхніх видатків на озброєння. «Пацифізм» північно - американських капіталістів у період найнапруженішої боротьби за ринки виникає із стремління зв'язати, по змозі, руки суперникам, залишивши задля себе максимальну волю.

Так, із досяганням революційної кризи, загострюються й імперіялістичні противенства.

XI пленум ВККІ ще раз підтвердив, що звідси зростає якнайближча небезпека інтервенції проти СРСР. Але XI пленум констатував і зростання чинника, революційного піднесення пролетаріату капіталістичних країн, що все активніше й свідоміше мобілізується, за керівництвом компартії, на оборону соціалістичної батьківщини всіх трудящих.

Противенство проміж країною пролетарської диктатури, що буде соціалізм і доходить великих успіхів, іде велетенськими кроками до розквіту, і загнаною капіталістичною системою, чимраз більшає й глибшає. Неминучість нападу на СРСР, як спроба вийти з кризи коштом визиску 150 мільйонного радянського ринку колоніального грабунку шостої частини світу, збільшується зростанням класової ненависті і класового страху перед пролетарською країною, що проказує всім пролетарям, усім пригніченим і визискуваним, усім безробітним і усім голодним єдиний певний вихід із сучасної кризи й з усіх криз узагалі.

Тому через усе півріччя тривала таємна й відверта підготовка інтервенції.

Але факт, що СРСР, власне через своє плянове господарство, через соціалістичне будівництво, реконструкцію промисловості й перебудову сільського господарства, є єдина країна миру, здатна нині поширити свій імпорт, викликає й інші заходи: Англія, Італія, Німеччина одна за одною вживають активних заходів до поширення своїх господарських зв'язків із СРСР. У Женеві, на сесії європейської комісії, пропозицію тов. Літвінова про пакт економічного ненападу відхиляється, але представника радянського уряду, що говорив про можливість співробітництва на давній стані двох протилежних соціально-економічних систем, вислухують не лише уважно, але й з «великим задоволенням», як заявив один із головних організаторів підготовки інтервенції Бріан. Занепад французького експорту змушує французьку велику буржуазію, що організує й фінансує інтервенцію, запропонувати СРСР почати переговори про гарантійний пакт та нормальні умови торгівлі. Екхословацькі промисловці вимагають від свого «Бріяна» добре відомого нам ешеша, щоб він перестав деклярувати «майбутнє визнання СРСР», а змінив слова на чинність. Польські промисловці їдуть у СРСР і починають натискати на уряд плетучиків, щоб створити умови задля поширення радянсько-польської торгівлі. В Сполучених Штатах постає кампанія проти антирадянської політики Меллона.

Але це дії «одної руки» імперіялістів, бо «друга рука» водночас підштовхує індійських провокаторів, організує «морські свята» в Латвії, буде стратегічні проги в Польщі, рисує до влади в Румунії «уряд інтервенції», озброює білобашів у північній Маньчжурії тощо.

Це противенство цілком розуміле. Воно діалектично розв'язується в дійснім характері взаємин між капіталістичним і соціалістичним сектором світу народного господарства.

Ще один момент слід додати, щоб закінчити побіжну характеристику минулого півріччя—зростання національно-революційного руху в колоніальних і півколоніальних країнах. У своїй вищій формі, формі радянського руху в Китаї, що закладає революційну диктатуру робітників і селян, що розв'язує проти своєї буржуазії поміщиків буржуазно-демократичну революцію, аграрну і антиімперіалістичну, колоніальна революція провадить уперту й успішну боротьбу проти соючених сил внутрішньої контрреволюції і імперіялістів. В Індії зростання компартії і опрацювання програми боротьби пролетаріату за керівництво селянським рухом, щоб запровадити диктатуру робітників і селян, підносить рух на вищий щабель. У інших колоніях і півколоніальних країнах, надто в країнах арабських, в Туреччині і в Персії рух також піднісся на вищий щабель, набірюючи характеру боротьби проти імперіялізму і національ-реформізму, який удалі перероджується в угодівство з імперіялізмом.

Так у корчах кризи, в лихоманці напруження класової боротьби проти пролетаріату й селянських мас, прожив капіталістичний світ перші шість місяців 1931 р.

Третій вирішальний рік у виконанні п'ятирічного плану вивершення підвалів соціалізму в СРСР, дав за це півріччя величезні досягнення.

Гасло «518» і «1040» виконується.

Цей контраст характеризує даний відтинок історії людства.

Другий пленум ВОАПП

Всесоюзний пролетарський літературний рух за доби реконструкції стає одним із чинників і найяскравіших виявів розгорнутого соціалістичного наступу, одним із основних показників завоювання пролетаріатом гегемонії на цілому ідеологічному фронті. Тому цілком зрозуміло, що пленум Ради Всесоюзного Об'єднання асоціацій пролетарських письменників, в якому нині заступлені 43 національні загоми пролетарської літератури СРСР, з єдиною літературно-політичною лінією і спільними для всіх творчими настановами, оперти на марксо-ленінську діалектико-матеріалістичну методу, — явище великої культурної і політичної ваги.

Здійснення лєнінської культурної революції в період соціалізму, в який наша країна вступила з класовими боями, що напружено тривають сьогодні, вимагає від пролетарського літературного руху найбільшої класової чіткості й політичної висоти. І зовсім не випадково є те, що представник центрального органу партії «Правди», вітаючи 2 пленум ВОАПП, нагадував усім національним загонам єдиної літературної армії пролетаріату саме про цю класову чіткість у роботі ВОАПП.

Літературна справа стала у нас часткою загально-пролетарської справи, літературні бої одна з найважливіших ділянок класової боротьби пролетаріату у вивершенні фундаменту соціалізму.

Тим то з такою напруженою пильністю партія стежить за розвитком всесоюзного пролетарського літературного руху, за роботою його бойового, на практиці перевіреного штабу — ВОАПП, допомагаючи йому переборювати труднощі, розв'язувати літературно-політичні творчі теоретичні питання, підноситись на вищий щабель марксо-лєнінської науки.

Другий пленум ВОАПП, глибінню поставлених на ньому принципових проблем нашого руху, широтою загальних принципіальних питань культурної революції, постановкою теоретичних питань національної культури, нарешті виявленням у обговоренні всіх цих питань піднесення теоретичного рівня пролетарських письменників, має безперечно етапне значення для цілої пролетарської літератури.

Доповідач про підсумки творчої дискусії в РАПП тов. Серебрянський та співдоповідачі від інших воаппівських організацій і численні промовці, що брали участь в обговоренні творчих питань, з цілковитою очевидністю показали, як наскоки «Літфронту» та його ідейних спільників натворчу методу пролетарської літератури та на її теоретичну лінію, перетворювались у негідну спробу ревізії літературно-політичної лінії нашого руху, що була іє визнана від партії за лінію в основному правильну.

Політична кваліфікація творчої лінії РАПП, що її намагався давати вишкребень літфронтизму Рожков, збігалася в основному з думками класових ворогів, з думками білоемгрантської преси про нашу пролетарську літературу.

Цей приклад найяскравіше показує неприпустимість такої «критики», яка відриває теоретичну й творчу лінію пролетарської літератури від її літературно-політичної лінії.

Класовий сенс боротьби, що точилася між РАПП'ом та «Літфронтом» і значення різних модифікацій цієї боротьби в союзних республіках, полягає в тому, що це була по суті боротьба за саме існування місцевих в період соціалізму.

Різні ультра-«ліві», учні правоопортуністичних учителів, раціоналісти, прихильники календарної актуальності пролетарської літератури і т. д. намагалися підмінити художню літературу газетною статтею. Це була спроба художнього розбавлення пролетаріату.

На Україні ми були свідками подібних спроб з боку «теоретиків» «Нової Генерації», авторів доморослих теорій «фактажу», «лімоладу», «технології» та інших, на перший погляд протирічливих одна одній, але своєю ворожою нам класовою суттю рівноцінних теорій.

Пролетарська література виходить переможцем у боротьбі за свою діалектико-матеріалістичну творчу методу, як виплила переможцем у боротьбі за марксистське літературознавство проти перерезівщини та її модифікацій. Пролетарська література вже сьогодні, хоч ще зовсім недостатньо, але вже цілком конкретно підтверджує свої творчі настановлення відповідною продукцією.

Пленум яскраво виявив, що не лише в літературно-політичних та теоретичних, але і в творчих настановленнях воаппівські організації єдині своєю класовою суттю.

Другий пленум ВОАПП почав свою роботу саме з творчих питань. Тов. Авербах у своїй доповіді про чергові завдання ВОАПП цілком правильно відзначив це, як позитивний рис Пленуму.

Всі принципові питання культурної революції, всі політичні проблеми нашого руху, нарешті проблеми національної культури, які широко поставив на Пленумі т. Авербах, пов'язувалися з осно-

ними завданнями пролетарської літератури з ліквідацією її відставання від соціалістичного будівництва і створенням великого мистецтва більшовизму.

В практиці воапівського руху питання національної культури та інтернаціональної єдності культури та національної єдності ВОАПП в такому розгорненому вигляді, як це маємо в доповіді тов. Авербаха, ставляється вперше. Вирішальні успіхи соціалістичної революції і пов'язане з цим величезне піднесення культурної революції, висули на перший план питання національно-культурного будівництва, що посилено відбувається у нас в умовах братнього співробітництва всіх народів Союзу.

Клясова боротьба навколо цих питань загострилася, набула нових форм. Робота ВОАПП на фронті міжнародного об'єднання революційних письменників також потребує теоретичної розробки цих питань. Тому така розгорнена постава їх на пленумі ВОАПП є надзвичайно актуальною й важливою.

Пленум підсумував величезну роботу всіх національних загонів ВОАПП'у, їхню боротьбу за соціалістичну культуру «національною формою, пролетарську змістом», боротьбу проти великодержавного шовінізму, як головної небезпеки на даному етапі, та проти різних виявів місцевого націоналізму й націонал-демократизму.

Пленум відзначив бойові успіхи республіканських організацій у боротьбі за генеральну лінію партії на цій ділянці роботи.

ВУСПП і «Молодняк» на Україні, Бел. АПП у Білорусі, Грузинська асоціація на Закавказзі та інші загони ВОАПП мають особливо помітні досягнення в цій боротьбі.

ВУСПП і «Молодняк» під керівництвом ЦК КП(б)У та ЦК ЛКСМУ неперемінно боролися за лінію партії в питанні національно-культурного будівництва, послідовно і рішуче давали одкоша різним виявам ворожої нам ідеології в цій галузі.

Спроби пластунів українського фашизму та націонал-демократизму продертися до табору радянської літератури, зустріли від ВУСПП та «Молодняка» найрішучішу відсіч.

Обидва воапівські загони на Україні боролися на два фронти проти різних форм великодержавного шовінізму та найрізноманітніших літературних виявів українського націоналізму. В цій боротьбі основна успішська організація української пролетарської літератури знаходила найактивнішу підтримку від своїх секцій на меншостей єврейської та російської.

У літературно-політичному звіті Секретаріату ВОАПП т. Селівановський особливо підкреслив, що ВУСПП, «Забой», «Молодняк» домоглися за проведом партії значних успіхів у консолідації сил пролетарської літератури.

Органічне пов'язання дальшої роботи «Молодняка» з роботою провідної воапівської організації на Україні — ВУСПП визначено другим пленумом ВОАПП, як невідкладне завдання дня.

Воно проказується тією роллю пролетарської літературної організації, яку вона відіграє сьогодні цілій радянській літературі.

ВОАПП та його республіканські організації, що є організації ідейно виховні на даному етапі свого розвитку, відповідають перед робітничою клясою і її партією за всю радянську літературу і за кожного радянського письменника. Щоб здійснювати цю відповідальну — провідну роллю, потрібна максимальна органічна єдність і консолідованість ВУСПП і «Молодняка» в єдиній успішській організації, де «Молодняк», не втрачаючи своєї авторитетності, становив би частину єдиного воапівського загону на Україні, єдиним успішсько-напостівським керівництвом.

Тільки за умов такої консолідації можна по-справжньому успішно боротися за популіку, допомагати йому перетворитись на союзника пролетаріату, опановувати світогляд пролетаріату і переходити на рейки пролетарської ідеології.

Пленум підкреслив, що здійснюючи провідну роллю в галузі літературної політики, воапівські організації мусять більшовицькими темпами в найближчі історичні терміни завоювати собі творчу гегемонію.

Розвиток творчих угруповань у межах і на базі діалектичного матеріалізму є сьогодні одним з головних завдань ВУСПП, як і кожної воапівської організації.

Створення відповідних умов для творчого змагання пролетарських письменників, більшовицька самокритика, мінімум оргметушень та адміністрування і максимум справжньої уваги до кожного окремого письменника — це його роботи — це мусить бути в основі діяльності провідної пролетарської літературної організації, що бореться під керівництвом партії за гегемонію пролетарської літератури. Тільки так можна створити і буде створено велике мистецтво більшовизму.

До хиб, що їх припустилося і саме ЦБ „Плуга“ переводячи призов, слід подати ще такі: а) неіснуючі організаційні форми призначені до літератури. Так, усеє чим іде організація ударників, закликає до літератури, в спосіб оформлення в літературі і в літературі. Є випадки, що основним літературним осередком в одному радгоспі є літературні, в другому і з таким же творчим складом, маємо основним осередком літературно-робітницький гурток, в якому утворено літературні бригади. В колгоспах же ударників призначені до літератури об'єднано просто в літературі, літературно-сільсько-рільсько та рецензентів гуртки; б) з самого початку ЦБ „Плуга“ відмовилося називати новотворені гуртки ударників гуртками чи групами „Плуга“, — мовляв, хай будуть просто гуртки, керівництво якими покладає на відповідні партійні, комсомольські, професійні та господарчі організації та установи, „Плуг“ же тільки допомагає в літературно-творчій роботі. Установка ЦБ „Плуга“ щодо початкового керівництва й матеріальної допомоги тим гурткам вірна, але не вірно те, що гуртки раз у раз не закріплювалися, як гуртки „Плуга“, які в основному являють з себе творчу базу для пролетарсько-колгоспної літератури. Що це, як — довело вірність цього саме життя. Всі гуртки ударників, які уже оформилися і оформлюються, самі заявляють про те, щоб „Плуг“ дав їм під своє керівництво, щоб „Плуг“ зарахував їх у число своїх гуртків. По деяких місяцях радгоспах чи колгоспах буває й таке: з ініціативи чи то представників „Плуга“ чи з своєї влади (комуна „Гігант“, Запоріжжя, Очеретяний колгосп ім. XII річчій Жовтня, в колгоспах Манастирського району), закладають літературні з ударників і дається назва таких — то „Плуга“, в) недостатній організаційний зв'язок „Плуга“ із периферією — районними партійними, радянськими і господарськими організаціями, установами та райгазетами, а чезує них і з утвореними літературі з ударників радгоспів, МТС та колгоспів. Зараз ці помилки поступово вже виправлено.

Проте, в основному, літературним призовом ударників соціалістичного сектора села спілка „Плуг“ опанувала й з завданнями щодо ударників, висутих комуністичною партією, справляється.

Якщо вдатися до статистики, то на сьогодні світовою „Плуг“ за активної участі літературі „Трактор“ призначено творити пролетарсько-колгоспну літературу: 750 робітників радгоспів, МТС та колгоспів, що згруповані в 57 літературних гуртках та творчих групах; з поміж призначених ударників 600, (чоловіків — 430, жінок — 170), членів і канд. партії — 120, комсомольців — 250. Територіально гуртків найбільше в прикарпатській смузі, в районах колишньої Київщини, де має філія „Київ-Плуг“, в Манастирському районі, Сквирському та на Запоріжжі, Одешині. Майже всі ці гуртки об'єднані навколо районних газет, стінгазет в радгоспах, МТС та колгоспах, що фактично являють собою перший етап літературного існування для ударників.

★ В секретаріаті ЦБ „Плугу“, 26 травня відбулося перше засідання Секретаріату ЦБ „Плугу“. Секретаріат з поміж себе виділив відповідального секретаря спілки Пилипенка, оргсекретаря — Т. Штаняка, секретаря сектору кадрів — Т. Гавриленка, секретаря сектору критично-методо-

логічного й художньо-творчого т. Панова. Т. Фіхтнер а тимчасово затверджено секретарем німецької секції „Плугу“. Т. Солодченка рекомендовано на секретаря Харківської групи „Плуг“.

Для кращої ув'язки роботи щодо обслуговування ударників — початківців при ЦБ „Плуга“ організовано єдине консультативне бюро на чолі з т. Зайцем В. Із тією метою й журнал „Трактор“ має в основному переплінуватися й стати бойовим органом обслуговування літературного призову — робітників радгоспів, МТС та колгоспників.

В керівному складі редколегії журналу „Плуг“ зроблено такі зміни: т. Штаняка звільнено від обов'язків фактичного редактора журналу, зв'язуючи на призначення його на оргсекретаря організації. На редактора призначено т. Сторчака К.

Схвалено також оформити обопільне шефство „Плугу“ й заводу „Серп і Молот“, літературні заводи над літературними „Плугу“. Для постійної роботи на заводі „Серп і Молот“ затверджено бригаду в складі т. т. Панова, Вільхового Голова, Дукина, Савченка.

★ Нове бюро „Харків-Плуг“. В останніх днях травня відбулися збори Харківської групи „Плугу“. Обрано нове бюро в складі т. т.: Солодченка, Вільхового Гаряцького, Сторчака, Голова, Дукина й Зайця. На секретаря затверджено т. Солодченка.

★ „Київ-Плуг“ у боротьбі за пролетарсько-колгоспну літературу. В основу всієї роботи, покладаючи директиви партії, під керівництвом міськпаркому, „Київ-Плуг“ був активний учасником соціалістичного і в своїй роботі борюся і бореться за опанування Ленінським світоглядом, за діалектично-матеріалістичну методичу в творчості.

Перший літературний гурток ударників організовано в приміському молочарському радгоспі на Куренівці. Колективно в радгоспі проведено два літературних виступи з участю акторів, муздрмаінституту, що викликало велике зацікавлення з боку робітників радгоспу. Про це промовляли вшестері переповнені залі, сотні запитань свідчили про зацікавлення робітників літературою.

Для керівництва гуртком виділено голову філії т. Косарика, що за 2 місяці своєї роботи перетворив гурток у справжню кузню кадрів соціалістичної літератури.

Літературна група „Центрофуга“, що організована при інституті цукрової промисловості, прийшла до „Київ-Плугу“ вже з більш-менш кваліфікованими кадрами. Проте група не мала чіткого творчого спрямування, не мала керівництва. Зараз „Київ-Плуг“ передає кількох т. т. з гуртка до „Плугу“, чимло з них друкувалися на літературних газет та журналів — „Трактор“, „Всесвіт“, „Цукровик“.

На виклик редакції районної газети, „Київ-Плугом“ улаштовано (разом з літературними) два літературні у Бориспільському районі. Після досить теплої зустрічі плужан з боку райпарткому та районного активу, при редакції організовано літературні з сільсько-рільського активу. Керівництво гуртком доручено т. т. Носенкові Ол. та Жигалкові С., які свою всю роботу переводять під безпосереднім керівництвом райпарткому.

До Всеукраїнської наради ударників призначено до літератури, „Київ-Плуг“ дав б кращих ударників — робітників радгоспів, комун, цукроварень.

★ Ухвала секретаріату ВУСПП'у в справі відозви РАПП'а та дальшої роботи письменників - членів ВУСПП. На останньому засіданні секретаріату ВУСПП'у з 17/V - ц. р. в справі відозви РАПП'а та дальшої роботи письменників - членів ВУСПП ухвалено: Спрямувати всі сили ВУСПП'у на створення художньої, продукції що відбивала б головну постать нашої доби — робітника ударника. Звернути увагу всіх членів ВУСПП'у на відозву РАПП'а в цій справі, популяризувати її та перебудувати кожного членові спілки своєю працею так, щоб якнайповніше відіграти герою наших днів — ударника, робітника, агронома, інженера, техника, нагородженого орденом Леніна, трудовим орденом Червоного Прапора.

★ Організація творчої групи поетів „Гарт“. Група поетів — членів ВУСПП т. т. Булатович, Бірюков, Голованівський, Кушнарков, Масенко — підіслали на секретаріаті ВУСПП'у питання в справі організації творчої групи поетів „Гарт“. Секретаріат це питання розв'язав позитивно.

★ Болгарська секція ВУСПП. При ВУСПП'і з ухвали секретаріату утворено болгарську секцію. До секції ввійшли товариші: Крум Кюляков, Марко Марчевський, Галина Главчева, Ол. Кетков, М. Фруклев, П. Адже-ров.

На відповідального секретаря секції затверджено Крума Кюлякова.

★ Дніпропетровське — ВУСПП. Дніпропетровська організація ВУСПП в останнім часі так з творчого боку, як і літературно-громадського помітно зростає. Це зростання передовсім характеризується появою продукції прозовників - ударників Ляхова, Морозова, Харламова, Оніщенко і інших та появою цілої низки нових творів, книжок членів ВУСПП як от В. Мінька — повість „Кокушники“, Степанюка — „Струмують дні“ — поезій і оповідання „Стихівський суд“, Переяславця — „Пісця „Прорив“ та „Замах“, Чигирина — „Під кавчерами“ та повість „Аїстри“ на тему боротьби за раціоналізацію вагового заводу, Альбертона — „Шахта“, виговлення альманаху „Змагання“ тощо.

Літературно-громадська робота організації виявляється у широких систематичних виступах на заводах, в роботі з прозовниками - ударниками, тощо. За значну позитивну рису в роботі Дніпропетровської організації слід одмітити досягнення певного контакту з Дніпропетровською організацією „Молодіянка“ і допомогу її в практичній роботі. Цей контакт надалі має поглиблюватися і перетворитися в органічне поєднання роботи самостійної молодіянської організації з ВУСПП - ом як провідною організацією.

Поставлено питання про утворення журналу Дніпропетровської організації ВУСПП'у та „Молодіянка“.

Приймається до загальної ВУСПП'івської роботи єврейських пролетарських письменників, що до цього часу були де-що відірвані.

★ Вседонбасівський зліт робітників-ударників покликаних до літератури. 22 — 23 травня відбувся Вседонбасівський зліт робітників-ударників, покликаних до літератури. Зліт зробив підсумки призову ударників та накреслив шляхи розвитку призову ударників надалі.

Зліт працював за таким порядком денним:

1. „Пролетарська література на новім етапі

у боротьбі за гегемонію“. — Доп. відповідальний секретар ВУСПП тов. Микитенко.

2. „Підсумки призову ударників до літератури на Донбасі“ — Доп. т. Семенів.

3. „Творче об'єднання та творче завдання робітників-ударників, покликаних до літератури“ — Доп. т. Западнінський.

★ Забойські альманахи. Державне видавництво „Література і Мистецтво“ видає літературно-художній альманах членів ВУСПП — „Забой“ і робітників-ударників, покликаних до літератури.

Альманах перший має вийти незабаром.

Альм нах 2- вийде накладом видавництва „Молодий Більшовик“.

★ Новий журнал. 3 травня місяця ц. р. в Запоріжжі почав виходити новий літературно-мистецький, громадсько-політичний, ілюстрований журнал-місячник „Темпи“ — орган Запорізького МК ЛКСМУ та Запорізької філії всеукраїнської організації пролетарських, комсомольських письменників „Молодіянка“.

„Темпи“ розраховано на ударника, активіста-комсомольця, громадського працівника. Розраховано на широке коло робітників запорізьких заводів і Дніпропетровської будівництва.

Журнал виходить щомісяця (кожного 15 числа) на 4 — 5 друк. арк.

В журналі № 1 маємо: Передова від редакції. О. Бойченко — Наші досягнення в нац.-культурній будівництві; Я. Гримайло — уривок із роману „Дніпробуд“; Ів. Стрижко — Паротія буксує (нарис); Л. Яресько — Земля й бетони (уривок із поеми); В. Кузьмич — Батальйон п'ятирічки (фрагмент із роману „Турбіни“); Х. Шаргородська — Наше сьогодні (вірш); Ол. Сенин — Колгоспівська весна (вірш); Л. Авербах — за велике мистецтво більшовизму (стаття); Юр. Костюк — Пролетарський літературний рух і доба Дніпрелестанів (стаття); Бор. Романіцький. Театр ім. Заньковецької в Запоріжжі; Громівцев. Театр робітничої молоді тощо.

Адреса редакції журналу: м. Запоріжжя, вул. Розі Люксембург № 9, В-во „Червоне Запоріжжя“ журнал „Темпи“.

★ Двадцять років з дня смерті Арх. Тесленка. 28-го червня ц. р. вийшло двадцять років з дня смерті письменника Архипа Тесленка.

Архип Тесленко народився 2-го березня 1882 року в с. Харківцях на Полтавщині. Батько його неземкогий селянин, не міг як слід забезпечити свою сім'ю, і малому Архипові довелося вже рано спізнатися із злиднями та тяжкою щоденною працею.

Освіту Тесленко здобув спочатку в церковно-парахвіянській школі, а потім вступив до вчительської школи в тому ж с. Харківцях, але після двохрічного перебування його вигнав зі школи хворосотенець „законовчитель“. На цьому й скінчилося Тесленкова наука, коли йому минуло 16 років.

Тесленко був на різній роботі: був за писаря, діловода, працював на залізниці. Року 1904 він написав перші свої оповідання: „Син“, „За пашпортом“, „Хуторяночка“.

Революційний рух 1905 року захопив Тесленка цілком, і він віддав революційній роботі. Коли революційний рух змінився чорною реакцією, Тесленко попав до тюрми. Після відбуття тюремної кари його, як ватажка „шайки анархістів-перористів“ за відсутності доказів в адміністра-

тивному порядку вислано було до Вятської губернії. Поневіряючись по тюрмах та етапах, розбитий морально і знесиленний фізично, Тесленко року 1910 повернувся до рідного села.

МУЗИКА

★ Державна українська ліво-бережна опера (ДУЛО). За час з 1-го листопада 1930 року Дуло обслужувало до 1-го квітня 1931 року Полтаву (2 міс.), Миколаїв (2 міс.) та Кременчук (1 міс.).

Тепер опера перебуває на Донбасі.

Зв'язок із глядачем провадився через конфетний.

TEATP

★ Державний театр ім. Шевченка цього літа в Харкові гастролював державний театр ім. Шевченка

★ Догастролюв жіночого агітте-
ру. 31-го липня на Україні гастролював
свій в СРСР жіночий агіттеатр (малих форм)

Крім згаданих вище творів, він написав ще оповідання „Любов до ближнього“, „У схимника“ „У городі“, „Наука“ тощо.

Щодо роботи поза межами театру, то за час з 1-го жовтня 1930 року до 1-го квітня 1931 року дано 52 концерти, з них: 16 для частин Червоної Армії, 22 на підприємствах важкої індустрії, 14 концертів для студентів, шкіл.

Репертуар театру побудовано на злободенних питаннях жіночого руху.

К І Н О

★ Кіно - промисловість у 3-му
різальному. Основний стан, що в нього
впала кіно - промисловість в 3-му році п'я-
тетки — це підведення сировинної бази, щоб

дуть постачати кінотовиробництву плівку та потрібну апаратуру.

Лише в цьому році практично приступили до будівництва двох міських плівочних заводів: Постинського — на Україні та другого — в РСФРР. Перші лабораторні спроби плівки нашого виробництва дають позитивні наслідки, а даліше їх удосконалення, каже за те, що наша кіно-плівка за своєю якістю не буде гірша від закордонної, треба лише створити навколо цього важливого будівництва належну громадську увагу на допомогу в справі постачання будівництва відповідних матеріалів, допомогу кваліфікованими спеціалістами тощо.

В Одесі закінчується будівництво спеціального великого заводу проєкційної та освітлювальної апаратури, який буде випускати на рік 80 комплектів апаратури.

На Київській кіно-фабриці конструюється модель знімального апарату, що над ним зараз працюють спеціальні робітники-конструктори.

Отже, ця важлива проблема, що розв'язує конструкторів кіно-промисловості, стає не справою теоретичних прогнозів і побажань, а практичною, реально вступила на шлях здійснення. В кінці 1931 року кінопромисловість вийде з залежності від капіталістичного світу й цілком перейде на радянську плівку й апаратуру.

Разом з тим кінематографія переключиться на шлях реконструкції зміста своєї продукції.

Співвідношення політосвітних фільмів до художніх різко змінилося в бік збільшення — в 1931 році доходить до 60% загальної продукції.

Створення секторів спеціальної тематики, виходячи з виробничого принципу, дає можливість забезпечити чітке функціональне керівництво всім кінематографічним процесом. Таке розгалуження уточнить справу більш чіткого безпосереднього впливу на окремі ділянки створення секторів: хідожнього, агітаційно-пропагандистського, науково-інструктивного, юнацького-дитячого та військового. Стабілізація тематичного плану за суворо визначеною й розподіленою по окремих організаціях тематикою ставить вимогу перед кіно-фабрикою прискорити заготівлю сценаріїв та знімальних планів.

Питом: вага звукового фільму в цьому господарському році значно зростає; вона вже перехо-

дить з стадії експериментальної роботи на серйозну тематику.

В поточному році буде виготовлено п'ять повнометражних звукових фільмів та 9 ММФ хроніки.

До цього часу звукова апаратура у нас виготовлялася кустарним порядком в лабораторії інж. Шоріна. Ця апаратура не дає ще нам права казати, що звукове кіно у нас зрушило з того законсервованого стану, в якому воно було торік.

Безперечно, що ми йдемо шляхом, який дасть нам змогу завоювати фортецю технічної реконструкції кіно.

Поруч з цим ми маємо й реконструкцію стилю тематики та напрямків у кіні. Ця реконструкція провадиться в заплей боротьби, боротьбі за оволодіння пролетарським стилем, за оволодіння тематикою реконструктивної доби. Боротьба з занепадливим, формалізмом тощо займає теж велике місце в створенні нового кіно.

Дрібно-буржуазна стихія через своїх представників кінематографії намагаться вилупити на весь кінематографічний творчий процес. Отже боротьба за нові пролетарські кадри, за рахунок виготовлення нових пролетарських кадрів у наших ВИШ'ах. В цьому році відкрився перший кіно-інститут на Україні, який фактично й мусить дати кіно-виробництву те пролетарське поповнення, якого бракує нашому кіно-виробництву.

Для підведення наукової бази щодо забезпечення нормальної продукційної праці при інституті й кінематографії утворено науково-дослідчу катедру.

Величезну роль в справі консолідації пролетарських сил у кіні повинна відіграти організована кіногромадськість — ТДРФК, ВУОРКХ, Худполітради, — які мусять цього року, коли наша кінематографія цілком перешикувалася й вступила на справжній більшовицький рейс — практично допомогти шуканню творчих метод кіно-культури.

★ 15 комсомольських кіно. Незабаром на Україні відкривається 15 комсомольських кінотеатрів. Першого травня відкрито такі театри в м. Києві, Полтаві та Житомирі.

★ До оголошення всесоюзного конкурсу на юнацький фільм. 3 ініціативи юнтури тресту Українфільм порушено питання про оголошення всесоюзного конкурсу на кращий юнацький фільм 1931 року.

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

★ Державний музей Українського мистецтва в Харкові поточного року поклав в основу роботи питання цільної ув'язки своєї роботи з цілим процесом соціалістичного будівництва. Свої плани музей пов'язує з поточними кампаніями та визначними подіями. Так виставку мист. об'єднання „Жовтень“ було влаштовано до з'їзду комсомолу; виставка мала на меті показати комсомольським продукцію старшої генерації та лише робітників київського інституту просторових мистецтв; до дня Червоної Армії музей влаштував виставку „Червона армія в Українському мистецтві“; виставка проходила по червоноармійських клубах; до засідної кампанії музей влаштував велику виставку „Село в українському мистецтві“. Влаштуючи такі широкі виставки музей не забував про потребу допомагати в роботі фахівцям, з цією метою на прохання акиладатів та про-

фесорів Харківського інституту просторових мистецтв була влаштована дводенна виставка „Українське малярство XVI—XVIII ст.“.

Даючи свої роботи для виставки та порядком громадського навантаження оформлюючи виставки, що їх улаштує музей, художники беруть участь у роботі музею. Так худ. А. Хвостов, оформив виставку „Мистецтво Радянської України“, Худ. В. Касіян брав участь в оформленні виставки М. О. „Жовтень“. Допомога мистців виявляється й в формі передачі своїх творів в дар до збірок музею: останніми часами музейні збірки збагатилися й передачею в такий спосіб роботами (за абеткою) Б. Бланка, Д. Бурлюка, М. Бурячка, Городиńskiego, Гецца, Довгала, Жданко, Епштейна, Іванова, Іжакевича, Касіяна, Комашко, Ковжуна, Коновалюка, Котляревської, Красицького, Мартинюка, Масляникова, Мартинюка, Михайлова, Петрицького, Порай-

Київ, зокрем інститутів з виставочних експозицій Кошиця, Прохорова, Сидиленка, Симонова, Тарана, Усачова, Фрадіана, Крім зазначених, робити велику роботу з графічного матеріалу, до музею передано ДВУ.

Брак коштів не дозволяє музеєві дати миттям, тематичні замовлення, потрібні для плазм, експозицій, музею, це дуже ускладнює роботу, музею, та випуску спеціалізованої виставки.

Другою перешкодою в роботі музею є недостатність приміщення.

Музеєві довелося відкрити відомий від стаціонарної експозиції, але й те, що музей, який невеличку площу для виставки, а в разі його перед загрозою припинити збирання експонатів, бо зважаючи на швидкий зріст музею близький той час, коли музей не матиме куди дівати їх.

Громадськість покладає зараз на музей відповідальні завдання. Музеї столиці поточного року беруть участь виставками в переведенні таких важливих кампаній, як „Техніка масам“, „Заклик до Червоної Армії“, „Убіральної кампанія“, тощо, і треба гадати, що музей впроваджує з покладеними на них завданнями.

НАУКОВА ХРОНІКА

★ Перший пленум Всеукраїнської Академії с.-г. наук. 19—23 ервня в Харкові відбувся перший пленум Всеукраїнської академії сільсько-госп. наук.

Пленум обговорив низку питань про роботу академії, науково-дослідних інститутів і зовільних станцій.

★ Сесія Всесоюзнаї академії наук. 22—30 ервня в Москві в Колонному алі Дому Спілок працювала спеціальна сесія сеукраїнської Академії Наук.

Сесія пройшла під гаслом служіння соціалістичному будівництву.

★ Будинок—музей Т. Шевченка. Невеликий київський будинок на Хрещатиському рові. № 8-а, в якому року 1846 жив Т. Шевченко, що заходами Київської філії та за великою омогою місцевих радянських організацій перероблено на Будинок—музей Т. Шевченка, безісередньо підпорядковується комісії доби й очечення Шевченкового. Склад співробітників оного закладу такий: М. М. Новицький (керівник), Т. Т. Покарчук (длярант), С. М. Дерева (нарядач).

Основним завданням, що його виконує Будинок—музей, є притягування якнайкращих кіл суспільства, передусім робітників та учнів з метою імочно, численими ілюстраціями та у відповідних поясненнях дати марксистське розуміння Шевченка, як поета, як художника, як співця ередпролетаріату. Таку роботу Музей провадить з провадити силами своїх співробітників під керівництвом Комісії доби й очечення Шевченко-

★ IV-та Всеукраїнська виставка Першого лияня в Харкові відкрита IV-ту Всеукраїнську художню виставку. Ця виставка обслужує всі промислові центри України і передусім Донбас.

★ Конкурс на проект пам'ятника на території заповідника „Могила Тараса Шевченка“. На підставі постанови Ради народних комісаріатів УСРР про відзначення 70-х роковин смерті Тараса Шевченка, Народний комісаріат освіти оголосив конкурс на проект музею—пам'ятника на території заповідника „Могила Т. Шевченка“. Премії: 1-а—2,000 крб., 2-а—1,000 крб., 3-я—500 крб.

Строк подавати проекти—1 листопада 1931р. Проекти від девізами подавати на адресу: УСРР—Харків, Наркомос, на конкурс пам'ятника Шевченкові.

Детальні умови конкурсу та матеріали, опубліковано окремою брошурою.

Письмові й усні довідки в справі конкурсу видається в Шевченківському комітеті: Україна, Харків, Наркомос, Шевченківський комітет, (3 пов. кімн. 49), інж.-арх. Д. Сластенко.

вого за найближчою допомогою всього колективу Київської філії Інституту Шевченка.

З 25-го травня триває капітальний ремонт цього Будинку, всі витрати й керівництво ремонтом провадить Київський комунгосп, художнє оформлення дає В. Г. Кричевський. Саме тепер іде перегляд усього ілюстраційного матеріалу з метою надати Музеєві якнайчіткішого, відповідно до вимог нашого сьогодні, обличчя. Для цього утворено музейну раду, до якої ввійшли два робітники від заводу „Ленкузня“.

★ Всесвітній з'їзд історії науки й техніки. В кінці ервня в Лондоні відбувся з'їзд історії науки й техніки. На запрошення організаційного комітету до Лондону виїхала і взяла участь в роботі з'їзду делегація від Академії Наук СРСР, ВРНГ і Держплану в складі академіків: Бухаріна, Йоффе, Вавилова, Міткєвіча й інших.

★ Видавничий плян Українського наукового Інституту книгознавства (УНІК) на 1930/31 рік. Протягом 1930/31 року УНІК має видати: 1) Бібліографія українського друку за 1917, 18 та 19 р. р. у трьох частинах: а) преса (25 арк.), в) книги (25 арк.), аркушівки (15 арк.); 2) Історія письмен. (5 арк.); 3) Бібліографія, її історія та значення (5 арк.); 4) Альбом до історії укр. друку (10 арк.); 5) Путівник по київських бібліотеках (6 арк.); 6) Бібліографія чужомовної літератури в українських перекладах (10 арк.); 7) Альманахи та збірники. Бібліограф. покажчик (10 арк.); 8) Труді секції соціології книги т. II (15 арк.).

ПРЕСА

★ Ювілей „Комуніста“. В ервні місяці п'ять років, як „Комуніст“—орган Центрального Комітету і Харківського міського комітету КП(б)У—почав виходити українською мовою.

Ці п'ять років—це шлях напруженої боротьби проти за будівництво соціалізму, за здійснення радянської національної політики, шлях боротьби українську—національну формою й проле-

тарську змістом культуру, за зміцнення української пролетарської держави, невід'ємної складової частини СРСР.

Сьогоднішній підсумки цієї боротьби—надзвичайне зростання тиражу „Комуніста“, величезне збільшення його авторитету, його ваги як організатора мас у боротьбі за соціалізм.

Почавши з 28-ми тисячного тиражу, „Комуніст“ українською мовою досяг 340 тисяч примір-

ників тиражу, стійко виховуючи читачів, робелькорів та бригад по всіх промислових, сільсько-господарських кутках України, ведучи непримирну боротьбу за більшовицькі темпи господарського будівництва і втягнення трудящих мас у соціалістичне будівництво, за генеральну лінію партії, ведучи боротьбу проти ухилів, проти великодержавного російського шовінізму і українського націоналізму.

За ці п'ять років партія розгорнула нечувану роботу, щоб організувати маси на здійснення п'ятирічки, народився і розгорнувся широкий масовий рух соціалістичного змагання і ударництва. Наша українська пролетарська преса стал справжнім організатором цього руху робіт-

ництва пройшла у найглибші товщі мас. І на чолі всієї нашої преси в боротьбі за перемогу соціалізму стояв і стоїть „Комуніст“.

★ Привітагня „Комуністу“. З нагоди п'ятиліття українізації „Комуніста“ редакція газети дістала звідусіль силу привітань від партійних, професійних, громадських установ і організацій. Багато привітань з-за кордону — від ЦК Компартії Польщі, Франції, Чехо-Словаччини, Німеччини, Румунії, КП Західної України тощо; від нелегального центрального органу Комуністичної партії Польщі — „Czerwony Sztyndart“, ЦО КП Чехо-Словаччини — „Rude Pravo“, ЦО КП Франції — „L'Humanité“ ЦО КП Англії — „Daily Worker“, тощо.

ПО РЕСПУБЛІКАХ СРСР

БУРЯТ-МОНГОЛІЯ

★ Республіканський з'їзд в справі культури будівництва. В першій декаді червня в Вехнеудинському відбувся з'їздовий від Народного Комісаріату Освіти Бурят-Монголії Республіканський з'їзд в справі культурного будівництва.

На порядку денному стояли такі питання: 1. Сучасний стан соціалістичного будівництва і завдання культурної революції; 2. Підсумки і перспективи боротьби за загальне навчання і ліквідацію неписьменності; 3. Підсумки і перспективи роботи з реалізації нового алфавіту; 4. Про культурно-побутову роботу в колгоспах; 5. Політехнізація шкіл і піднесення якості шкільної роботи; 6. Національні школи, тощо.

★ Реорганізація Інституту культури. Згідно до постанови Центрального Виконавчого Комітету Бурят-Монголії Державний інститут культури реорганізовано. Замість Державного ін-ту культури утвориться два інститути: інститут економічних досліджень місцевого господарства при Держплані Бурят-Монгольської Республіки і інститут культури при Бурят-Монгольському ЦВК.

На директора інституту економічних досліджень призначено т. Данилова, на директора інституту культури — т. Мунькіна.

★ Бурятське державне видавництво. Видавничий сектор Бурятського ГІЗ'а

(Держвидава) було організовано восени 1926 року. До 1928 року видавничі функції в Бурятській республіці виконувала видавничя секція Буручкома, яка в зв'язку з організацією Бурятського Державного видавництва вилася до видавничого апарату останнього.

Колі 1928 року видавничя продукція Бурятського держвидава вимірювалася 45,5 тисячами друкованих аркушів, то 1929 року вже маємо 123,3 тисячі друкованих аркушів, а 1930 року — 174 тисячі друк. арк., все це — на національній мові. Окрім того, з 1929 року друкується література і російською мовою: 1929 року — 41,7 тисяч друк. арк., а 1930 року — 90 тисяч друк. аркушів.

На сьогодні, з колгоспним зростом культурного рівня населення, поширенням мережі шкіл запровадженням загального навчання і латинізацією письменства, значно зросла потреба в літературі рідною мовою.

Плянком 1931 року накреслено видати літератури національною мовою — 215 назов, — 393,5 тисяч друк. аркушів.

Поширення літератури в Бурятії покладено на Бурятське державне видавництво і Бурятський кооперативний союз. Її сітка кіосків союздруку.

За пляном 1931 року літератури буде розповсюджено на 200.000 крб.

РСФРР

★ Невідомі автографи А. С. Пушкіна. В Ульяновському, в архіві письменника В. Назарова знайдено кілька нових автентичних автографів А. С. Пушкіна, яких до цього часу ще не оброблялося і частину з них ще не опубліковувалося. Ці автографи були в розпорядженні відомого видавця і біографа Пушкіна, П. Анненкова, який одержав від поетової вдови величезну кількість рукописів. Анненков не все опублікував. Підчас видання Пушкінських текстів він виявив якусь дивну переборчивість і багато де чого забракував, як „паразитичне“ за його висловом.

Частину цих забракованих для видання рукописів Анненков повернув поетовій вдові, частина рукописів після смерті Анненкова потрапила і до редактора академічного видання творів Пушкіна, Л. Н. Майкова, і складала так зв. „майков-

ское собрание“, що зберігається в Пушкінському і цілком ще досі не опубліковане.

Але в цих відомих фондах Пушкінських рукописів, мається далеко не все те, що мав Анненков. З переданими йому рукописами він обходився „с преступным пренебрежением“ за висловом Б. Л. Модзалевського.

1887 року в сараї Анненківської садиби, поблизу тодішнього Симбірського, знайдено Д. І. Сажиниковим пачку автографів Пушкіна, запроваджена тоді ж до видавничого вжитку.

Лютий 1931 року приніс другу знахідку — значну пачку невідомих Пушкінських автографів. Сумніву про їх автентичність не може бути. Про це говорить і історія знахідки, що привидить через В. Н. Назарова до П. В. Анненкова, і папір, і померк, і жандарські помітки червоним атраментом, яких зроблено в квартирі Пуш-

жінка після його смерті жандарським полковником Дубельтом (останній за наказу Миколи І-го складав опис рукописного матеріалу Пушкіна), нарешті, самий зміст цих чернеток — з початковими планами і конспектами відомих Пушкінових творів. Все це промовляє за те, що Ульянівське стало вдруге за місце знахідки цінніших автографів Пушкінових.

Нова знахідка складається з чернеток віршів, начорно зроблених записів початкового задуму „Капітанської дочки“, пляна „Сказки о золотом петушке“, конспектів „Русского Пелама“, конспектів статті про російську літературу, статті про критику і низки конспективних записів і інших не написаних статтів.

Крім конспектів „Русского Пелама“, знайдені автографи не були опубліковані і, таким чином, є цілком новою спадщиною Пушкіна.

Окрім автографів Пушкіна в тому ж архіві знайдено інші рукописні матеріали, що пов'язані з Пушкіним: проєкт видання журналу „Современник“, написаний Красевським і Оловєвським, записи-бесіди з А. П. Кері (повно П. В. Анненкова) про деякі епізоди з життя Пушкіна.

★ Кабінет — робітника-автора. Видавництво ВЦСПС організувало кабінет робітника-автора. Кабінет має добру бібліотеку, постійну консультацію редакторів та штатних робітників, що переводить бесіди і читання.

★ Злиття „Федерації“ і „Недра“. Видавництво „Федерація“ і „Недра“ злилися в одне видавництво.

★ „Советская страна“ З квітня ц. р. почав виходити новий журнал „Советская страна“. Відповідальний редактор А. В. Лундварський. З журналі беруть участь. Комуністична Академія, Рада націоналістів ЦВК СРСР і Всесоюзне об'єднання Асоціації пролетарських письменників (ВОАПП).

УЗБЕКІСТАН

★ Пролетарська література Узбекістану на нових шляхах. Пролетарський літературний рух в Узбекістані дуже молодий, хронологічно він починає розвиватися тільки з 1930 року. До того часу в Середній Азії були ще дуже міцні буржуазні націоналістичні елементи. Ці елементи спиралися на літературну організацію „Кзил - Калям“. Після ліквідації цієї контрреволюційної групи й була створена Узбецька асоціація пролетарських письменників (УзАПП).

★ поезія узбецьких бакші. Баші — це мало або ж зовсім невідомі за межами Узбекістану народні поети — оповідачі. Їх а сьогодні налічують щось з двадцять чоловіка. Їхі твори неписьменні.

За останній час науковим відділом узбецького народнього комісаріату освіти і науково-дослідним узбецьким інститутом списано з уст бакші 600 друкованих аркушів.

Бакші — не тільки зберігачі вікового

Основне завдання цього нового журналу — інтернаціональне зближення і встановлення культурного зв'язку між національними культурами Радянського Союзу.

Журнал боротиметься за збуття національної ворожнечі, за повну ліквідацію великодержавного шовінізму і місцевого націоналізму.

Одною з основних робіт журналу „Советская страна“ буде: об'єднання навколо журналу кадрів пролетарських, селянських і попутницьких письменників, встановлення марксистсько-ленінської методології в галузі національних мистецтв і літератури, висвітлення національної політики і культурної революції Союзу за допомогою художніх ілюстрованих фотографіями і малюнками нарисів.

Журнал розраховано на всі бібліотеки, культурні відділи спілок робітників фабрик, заводів, педагогічних шкіл, суспільствознавців, культурників на місцях, в національних республіках. Журнал виходитиме російською мовою.

(Передплату приймаєся: РСФСР Періодичесектор Книгоцентра, Ленінград, Пр. 25 Октября, 28, або Москва, Ильинка, 3).

★ Комісія для виявлення закордонном пам'ятників літератури і мистецтва народів РСФРР. При народнім комісаріаті Освіти утворено комісії для виявлення за кордоном пам'ятників літератури і мистецтва народів РСФРР.

Завданням комісії є: збирання пам'ятників літератури і мистецтва в оригіналах або копіях і матеріалів, що знаходяться за кордоном і стосуються громадсько-політичного життя, літератури і мистецтва дореволюційної Росії і РСФРР.

До складу комісії ввійшли: А. С. Бубнов (голова), В. Бонч - Бруевич, Луппол, Вяч. Полонський, Невський і інші.

епосу. За наших днів вони продовжують, шоправда, в традиційній манері, творити великі епічні твори за сучасною матеріалі.

Дуже цікавий оповідач Огли - Пулкан. Під час імперіалістичної війни його було мобілізовано і вслід за цим він створив цікаву поему „Мурди - Кар“ (Батрак).

За тему для згаданої поеми став і гніт від куркулі і повстання кочових народів 1916 року у відповідь на оголошену рекрутчину. Другий твір Огли - Пулкана „Камбекял - бедрак“ (Сирмаха батрак), в якому автор відбив уже нове життя Середньої Азії — земельну реформу, розкріпачення жінок, ліквідацію кулака як класу.

Другий бакші — Фаші — взяв за тему для свого твору „Огиль - Басмач“, перемогу радянської влади над басмачьким рухом.

І накінець, бакші Іргяш, що оце створив поему „Ленін“.

Всі ці твори надзвичайно популярні серед трудящих мас Узбекістану.

ЗАКОРДОННА ХРОНІКА

АМЕРИКА

★ Зошити органу американських пролетарських письменників за чічень і за лютий. — „News Masses“ січень 1931, т. 6, № 8.

★ „News Masses“ 1931 рік вступили у 21 рік свого існування, як „Masses“ і 6 рік — як „News Masses“.

В січневому числі маємо багатий та актуаль-

ний літературний, інформаційний і ілюстраційний матеріял.

„Нотатки за місяць“ що їх завжди продає Мейкл Голд, в цьому числі писані за його відсутністю на той час (був на Міжнародній конференції революційних письменників) редакцією. Тут кілька нагадок про сьому річницю смерті Леніна, про його провізну ролу у визвольній боротьбі пролетаріату. Про бунт Пата проти Радянського союзу, про безробіття, про ролу релігії в боротьбі капіталу з пролетарським визвольним рухом.

Джозеф Фірмен у статті „На літературному фронті“ обговорює гостру рецензію М. Голда на творчість дрібно-буржуазного письменника, голосів т. зв. англо-католицизму, т. Вайлдера. Рецензія була вміщена в дрібнобуржуазному журналі „New Republic“ і викликала шалену бурю протестів з боку читачів того журналу, які закидали редакції, що вона впустила ворога на свої сторінки. Фірмен критично розглядає рецензію й напади. Стаття дискусійного характеру.

А. Смедлі, кореспондент європейської преси в Хіні, у репортажі „Хінська Червона Армія“, розповідає про враження студента, що був у зайнятому червоними військами місті.

Мюррей Годвін вмістив поему — „Мрії під англосаксофном“.

Едвард Ньюгравз у репортажі „Від Нью-Йорку до Нового Орлеану“ пише про свої подорожні зустрічі й враження, головню — безробіття.

Дон Меккензі надіслав „Листи з Європи“ яких кінчає зауваженням, що Европа виразно йде до загиби.

Лоренс Геллерт, продовжує друкувати уривки з зібраної ним колекції „Негрських пісень, протесту“ проти переслідування й кривди з боку білих посипає буржуазії.

У відділі „Театр“ Роберт Івнс обговорює черговий „виріб“ американської фільмової продукції з революційної боротьби в кол. Росії — „Увертюра“.

У відділі „Книжки“ обговорено, між іншими книжку т. Гринька. „П'ятирічка Радянського Союзу“.

У відділі „Робітниче Мистецтво“ знаходимо інформації — про заснування в Чикаго „Пам'яток“, союзу пролетарських артистів, письменників, музиків тощо про поточну роботу клубу Джона Ріда, про Радянський Політичний Театр — ТРОМ.

Закінчує число лист — заклик революційних письменників Хіни, до революційного пролетаріату світу аби він домагався відкидання з Хіни чужоземних військ і флоту, що до-

помагають хінській контрреволюції в її боротьбі з червоним хінським рухом своєю жорстокістю і насильством.

— „New Masses“ т. 6, № 9, лютий 1931-Число починається програмовою передовицею редакції. Співзвучає поезія досягнень журналу, редакція відмічає далі головні його досягнення. Це — незадовільна кількісно й якісно літературна продукція, що відбивала б ще нечуване безробіття в Північній Сполучених Штатах; мала увага до справи боротьби з безблизкою війни, незадовільне в порівнянні з можливостями просування журналу до робітництва та радикальної інтелігенції; мала кількість співробітників-негрів. Редакція закликає робітництво й радикальну інтелігенцію до ширшої активної підтримки журнал, до переведення дискусій по робітничих клубах щодо „Нових мас“, до постійного контакту читачів із редакцією, тощо.

Далі йдуть „Нотатки за місяць“ і відчит делегати „Нових мас“ і клубу Джона Ріда на Міжнародно конференцію революційних письменників, що відбулася на Україні в Харкові.

З прози в цьому числі „Нових мас“ вміщено репортаж Р. Крайна про фортівські фабрики, нарис Б. Спектора „Безробітний“ і уривок з великої новели Ч. Гарісона п. н. „Дитина народилася“. В уривку оповідається про смерть страйк-каря.

Поезія репрезентована негрським поетом Л. Гю (4 поеми). Н. Меклідом („Пісня землі“ і „Пісня мас“) і Е. Ругом („До кожного на сідалі“).

А. Смедлі дає репортаж „Крізь хінську темряву“.

В огляді книжок зреченовано книжки радикальних поетів, що наближаються своєю творчістю до лівих, і англійський переклад з російського „Брусків“ Паніфрова та книжки Гумілевського.

У відділі „Робітниче Мистецтво“ — цікаві „Інформація радянського кіно-режисера“ (Довженка).

В числі багато гостроактуальних ілюстрацій групи художників „News Masses“.

★ З книжкових новин. Серед недосить численної літератури про робітничє життя звертає на себе увагу за останній час 3 книжки „Lumber“ — Люї Кольмана, „Bott om Dogs“ — Е. Дальберга і „Darkness at Noon“ Г. Карлієля. За найкращу з них вважають це останню — з життя англійських гірників перед війною. Автор показує тут глибоко всебічне знання і життя і роботи гірників, добре розбирається в соціальному становищі того часу.

АМЕРИКА ЛАТИНСЬКА

УРУГВАЙ

★ З поля літератури. Уругвайська література стоїть осторонь загального зацікавлення. Хоча є нею позціономатись, примушений знергати майже виключно до статтів — еспанських періодичних видань — (Уругвайських мійжє не мійжє роздобути), що від часу до часу лістає, знімає три писематиків цієї південно-американської країни. Новий загальний огляд уругвайського письменства дає твір Альберто Суа Фельда. „Інтелектуальний розвиток

Уругваю і його література“, що дуже обширно малое розвиток і окремі течії уругвайського інтелектуального життя.

Інтелектуальне життя Уругваю, цієї невеличкої південно-американської аграрної республіки з містом Монтевідео як столицею і центром інтелектуального життя, природньо перепаяно сильними еспанськими впливами. Інтелігентну „верхівку“ творять ще й сьгодні еспанські емігранти. Велика кількість сучасних письмен-

ників Уругваю вроджені еспанці. Тубільне Індіанське населення не спроміглося ще вибороти собі жадного впливу. Інтелектуальне життя відбувається в так званих „сена-кулюм, ах“, себто літературно-інтелектуальних клубах. Кожен із тих клубів має своє власне політичне або культурницьке забарвлення. В 90-тих роках минулого століття ці богемські гуртки були опановані безкінечними дискусіями й полеміками — частково так є й сьогодні. В ті роки Уругвай навістило щось в роді літературної пандемії: кожний уругваець хотів бути вродженим письменником і все, і всюди носився з яким небудь із своїх рукописів. Згодом зріст індустріалізації захитав і прикінчив це контемплативне життя, доступне лише частині середньої буржуазії. Боротьба за існування не залишає дозволів для довгих дискусій. Богемія зникає і в Уругвай. Багато з тих клубів позакладали собі власні журнали й видавництва, щоб поширити свої ідеї і твори своїх членів і дбувати кшті.

Загальна картина уругвайської літератури показує перевагу лірики. Преса надзвичайно німецька, нерішуча, характер спрб і язгівс переважає. Більшість творів недостає зв'язної структури і опрацювання. До найсильніших письменників належать: Савалья Муніс, Хосе Педро Беллян і Антоніо Сото. Предтечею молодшої генерації є Карлос Ваз Ферейра. Його твори повні кипіння, без остаточного чіткого становлення. Сенсиitivity вразливий спромігє з його книжко. Його приклад викликав у молоді те, що вваж не творить рішуче й образно, а неспокійно шукає й пробує. При сильнішій конкуренції може ця школа досягнути вміня екзактного формування життя.

Найбільш відомий письменник Уругваю, що його книжки, проте, мало хто з його земляків читав, — це Родо. Мійдани, вулиці, установи, голяри, бари позазиваю його ім'ям. У кожній бібліотеці є його твори. „Аріель“ і „Мотиво де Протео“. Не зважаючи на свою славу, Родо не мав жадного впливу на літературу своєї батьківщини. Славний став він славе за одну ніч на чужині, в Еспанії, коли на батьківщині його ледве знали. Батьківщина не переріваючи, перейняла вирок чужини. Шойно сьогодні серед молоді ворухається голоси критики проти нього.

Іншого покрсю був Рафаель Барре. Прийшов з Еспанії, вигнаний стидою до наживняку бачив там. Його симпатії склялися до бідних польових робітників. В сотках коротеньких оповідань, що зібрані під назвою „Моралідадес актuales“, обурено й гостро виявляв страждання бідних. Його легкий, плавкий стих, що всі думки оформляв з великою ясністю, свідчив про нього як про справжнього журналістичний талант. Був він пропагандист повний тепла й периву. Любив яд усе працю, але його вдача не винесла надмірних зусиль. Умер від туберкульозу саме тоді, як маси звернули увагу на нього.

Леоніко Ляссоделя Вега прибув три кінці 19-го століття теж з Еспанії. Його знання, вроджений сарказм, зробили його бистроумним і потепним полемістом. Своєю часу був він дуже славний у Монтевідео. Щодня можна було читати його поезії, або епіграми в уругвайських часописач і журналах.

До вчорашніх людей причисляється теж Хуан Сорілья де сан Мартин, автор національних поем „Табаре“, „Ля деснда Патрія“,

„Ля епопея де Артигас“. Був поетом романтичної еспанської школи, хоча ще живе, належить вже до минувшини.

Молода генерація гуртується коло журналів і видавництва різних кружків.

„Тезео“, або, як звучить його підназва „Верстат соціальної мистецької й ідейної акції“ мав намір заснувати вільну універсальну академію. Цей гурток видавав досить змістовний бюлетень. Найліпші письменники мали зв'язки з „Тезео“. Та відколи властивий інспіратор і інтелектуальний проводир його Едвардо Діесте, поїхав до Англії як консул, „Тезео“ хоч теоретично ще існує, практично припинив діяльність.

Повсталла група опозиційна до „Тезео“, „Ля Крус дель Сур“ з журналом цієї ж назви. В протилежність до „Тезео“, що сильно підлягав під європейські впливи, нова група проголосила національну програму, південно-американської культури. Цей клуб отримав підтримку міністерства освіти. В його видавництві виїшли твори. Альберто Лесплясес, Хосе Педро Беллян, Філяр Дірас, Муніс, Альберто Сум Фельде. Журнал, і виглядом і змістом завжди актуальний і грубий.

Три далішні клуби й відповідні журнали в житті Уругваю теж не позбавлені ваги.

„Мураль“ це молодий клуб, що бореться за своє визнання. Фінансове його становище не дозволяє ще розкішного зовнішнього оформлення його журналу.

„Альфар“ заснований еспанцем Хуліо Х. Казаль в Еспанії і потім перешітний до Монтевідео, де Казаль сьогодні службовець муніципалітету. Дякуючи своєму походженню „Альфар“ має багато співробітників-еспанців. Журнал оформлюється завжди дбайливо.

Третій клуб це „Картель“. Його журнал псдібний до французьких „Нувель Літерер“ — тільки не має такої багатогі бібліографії. Його редакція остає в руках Сівенса, теж емігранта з Еспанії, що в ростав на Кубі, письменника з широким кругоглядом і Уругвайського письменника Ферейра. Ферейро — автор кількох книжок поезій: „Чоловік, що проковтнув автобус“ і „Прощу не подавати руки“.

Врешті треба згадати деяких новелістів. Саваль Муніс видав 1921 свій перший твір. „Хроніка Муніс“, через кілька років „Хроніку олого злочинства“ і 1930 „Хроніку пужак“. Перший твір це апологія його діла Муніса, одного з генералів гералді з ішнем минуло століття. Останній малює занепад гавчо, преганяних імігрантами з їх ранчо. Стиль Савалья не має нічого спільного з ішими, найбільш влучно шастить йому брати з мови і творчості тубільців — Індіан.

Карлос Рейлес, автор „Севільського відьомства“, цінений в Еспанії за свій блискучий стиль, в Уругвай його мало ще знають. В новіших творах звертається більше до філософських проблем. Монтеїль Балластрост виступив спршу з поезіями — „Весняні дні“, „Зрушення“, „Пієми мелодистів“ — згодом перейшов до роману. 1928 у видавництві Нусера в Буенос-Айресі виїшли його „Уругвайські істерії“. Вржання з побуту в Європі, де він у Фльоренції був 1920 консулом, викладені у книжці „Бліді обличчя“. Тут критичний ум бере під мікроскопичний розгляд Італію післявоєнного часу, в добі початкового фашизму. Фашизм на-

клонив його теж до повороту на батьківщину. Книжки його стали книжками широкого малювання звичаїв власної країни. „Наша душа“, „Зле світло“, „Казки“ оповідають про фану й флюру Уругваю. Добре написане оповідання більшого розміру — „Раса“.

Мануель де Кастро має замилювання до дрібних людей. Його роман „Історія дріб-

ного службовця“ висвітлює журби й терпіння, мале оточення й переживання малого державного службовця. Не зважаючи на часткову розтягнутість, роман в цілому вдалий. Нові його твори остають на тій же площині, змальовування життя й оточення „простих“ людей.

Р. Кальтобен

НІМЕЧЧИНА

★ Людвіг Ренн дістав міжнародну літературну премію. Женевська ліга прав людини свою міжнародно літературну премію антивоєнної літератури присудила Людвігові Ренну за його роман „Nach dem Krieg“ („Після війни“); роман перекладено на багато мов, незабаром накладом державного укр. видавництва „ЛІМ“ вийде в перекладі на українську.

★ Гармати наближаються. У Берліні в масовому виданні вийшла невелика але яскрава брошура „Гармати наближаються“, присвячена питанню готування в імперіалістичних країнах інтервенції проти СРСР. До брошури дано передмову Вільді Мюнценберга.

★ „Die Linkskurve“ орган німецького союзу пролетарської-революційних письменників; Берлін № 1 січень 1931.

В цьому числі „Linkskurve“ (Поворот на ліво) вміщено:

Анна Зегерс „Процес“ — де авторка подає низку жирних вражів з московського процесу групи промислових шкідників — Рамзіна, Лавічева й К.-о.

Ефер „Культурфашизм“; звертає увагу на плянувану акцію фашизму в напрямі опанування пресою й шкільним вихованням і на зростаючий бовгизний відхід т. зв. інтелектуалів (дрібно-буржуазних письменників і вчених) у бік фашизму.

В. Ольберг подав переклад оповідання латвійського пролетарського письменника Лінарда Лайценса п. н. „Тривога“.

Е. Фрос, член латвійської групи пролетарських письменників, змальовує героїчне змагання латвійської пролетарської літератури з фашистським терором.

Курт Керстен — виявляє двурушницьке, рекайдне ставлення т. зв. лівої демократичної до фашистського культурного терору й „культури“ пропаганди.

Гельмут Вайс — у вірші „Зрив“ — під ритм маршу пролетарів — дає пісню — заклик до барикадного бою.

О. Біха в зв'язку з появою нової музичної творчості Брехта й Айслера — „Міра“ — в якій автори орудують великими масами робітничих хорів, і П. Ват у статті „Музика й класова боротьба“ порушують справу участі музичної творчості й

широкого робітничого співзвучного руху в революційній боротьбі німецького пролетаріату.

К. А. Віттофель в „Розвиток і вплив пролетарської-революційного культурного руху“ дає підсумки дискусії й теоретичний перегляд її шляху, яка відбувалась у рядах німецьких пролетарських культурних робітників на тему: „Можливості пролетарської культури в буржуазних відносинах“.

★ З книжкових новин. — Плетнер автор відомої книжки про сексуальне життя в'язнів п. н. „Eros im Zuchthaus“ видав нову книжку з власних переживань у в'язниці, „Der Mitteldeutsche Bandenführer“. (Berlin. 1931 Asyverlag).

— Др. К. Віттофель, видав накладом видавництва Грішфельда 1-ий том своєї праці про Хіну п. н. „Господарство і Суспільство Хіни. Спроба наукової аналізи великої азійської аграрної країни“. (Dr. K. A. Wittfogel. — Wirtschaft und Gesellschaften Chinas. Analyse einer grossen Asiatischen Agrar. gesellschaft. C. L. Hirschfeld, Lipsk).

З мистецтва. В. Врехт, „Die Massnahme“. Зкрасного письменства. — М. Лехтнер „Готель Америка“ — повість репортаж на тлі американських взаємовідносин (M. Lechner. — Hotel Amerika. N. D. V., Berlin).

Анна Зегерс. „На шляху до американського посольства“. Оповідання. (A. Seugher. — Auf dem Wege zum zur amerikanischen Botschaft. Kiepenheuer, Berlin).

Йоганнес Р. Бехер „Людина нашого часу“. Том віршів. (J. R. Becher. — Ein Mensch unserer Zeit. Malik Verlag).

Література про Радянський Союз:

Боккенгауер „Кооперация в системі народного господарства Радянських країн“ (M. Bockenbauer. — Die genossenschaften im Wirtschaftssystem des Sowjetstaats. g. L. Hirschfeld, Leipzig).

А. Ельрес. „Культурна революція в Радянському Союзі“. (A. Elges. — Die Kulturrevolution in der Sowjetunion. Verlaganstalt fur proletarische Freidenker).

★ „Rote Sturmflamme“ виходить в Берліні продовжує виходити записна комуністична газета „Rote Sturmflamme“.

UKRAÏNICA

★ Іван Франко молдавською мовою. В серії „Дешва Бібліотека“ накладом державного видавництва Молдавської АССР вийшло оповідання Івана Франка — Чабан (Бібліотека ефтин. Література художника. № 8 И. Франко. Щобану. Елитура статистики а Молдавія. Тириполя, 1931 стор. 16 — Ц. 5 коп.).

★ „Резец“ № 14 (май 1931 г.) — жур-

нал пролетарської літератури — присвятив кілька сторінок Україні.

В перекладі І. Поступальського подано на сторінці „Современные украинские поэты“ вірші: І. Кулика (Калушавата), М. Терещенка (Нічне вікно) і П. Тичини (Вулиця Кузнецна, Ослало сонце і Голос).

В цьому ж числі „Резец“ знаходимо резолюції

...ої наради Національних секцій Ленінградської Асоціації пролетарських письменників ЛАПП, між ними і резолюцію на доповідь Української секції ЛАПП'у, а в кінці журналу — величку статтю Олесича „Литература Советской Украины“ і кілька критичних нотаток про переклади з української („Дам над ярами“ — І. Донченко; „Голуби мира“ — І. Микитенка) в на альманахах української секції ЛАПП'у („Український пролетар“).

★ „Огонек“ № 15 (403) 30/V — 31 видруковано переклад на російську А. Гатова вірша І. Каланикова. — „Праця“ („Робота“).

★ „Miesięcznik Literacki“, ч. 10, 1930 р. вмістив замітку про ч. 7 журналу „Вікна“ та коротенькі рецензії книжки М. Калинчука „Де ставок та млинок“, П. Козлянюка „Вогонь“, „Fata Morgana“ драматизована переклада С. Тудора „Молсче божевілля“.

★ Ніколи мине самі. Під таким оглавом у журналі чеських пролетарських письменників „Tvorbа“ № 16 (23 квітня 1931 р.) тов. Павлюк умістив маленьку статтю про західно-українських письменників — Антоніну Матулівну і Володимира Шаяна з часу його зустрічі з ними у Львові.

Статтю написано у формі теплого товариського спогаду.

★ Українські письменники російською мовою. Наприкінці минулого року і на початку цього року накладом видавництва ОГІЗ в перекладі на російську вийшли в світ, у „серии украинской литературы“:

Вражливий В. — Отец. Перекл. з укр. О. Гаришевої. Передмова В. Державіна.

Микитенко І. — Голуби мира. Авториз. переклад з укр. П. Зенкевича.

Бібліографія

„Начатах“ літературно-мистецький альманах Укрлочафу Харків, 1931 р., стор. 182. Тираж 10.000, ціна, крб.

Про Червону Армію, що під її надійною охороною країна виконує соціалістичний план великих робіт, про її життя, побут, бойове навчання, про соцзмагання й уларництво в роботі її, про армію-школу, що виховує свідомих учасників - ентузіастів союбудівництва, про класову інтернаціональну суть Червоної Армії, історію її, історію громадянської війни і ролі армії в союбудівництві — треба розповісти всім трудящим радянської країни і всім нашим друзям за кордоном.

І це є одне із завдань, що взяв на себе новий літературний загін — Лочаф, що на Україні має вже до 200 членів - бійців.

Радянський Союз буде соціалізм за загостреної класової боротьби всередині країни; міжнародня буржуазія шалено готується до війни проти Радсоюзу, щоб знищити його.

Завдання і ролі літератури в обороні країни величезні. І в цьому Лочаф ставить собі за завдання: „пропагувати в художній формі завдання оборони країни, мобілізувати навколо цих завдань громадську думку та активність трудящих РСР“; боротися проти нових імперіалістичних воєн і висвітлювати боротьбу міжнароднього пролетаріату проти в'єдної небезпеки“ (із статуту Лочафу).

Лочаф, об'єднуючи в собі літературні сили Червоної Армії і флоту, виховуючи молоді кадри і мобілізуючи широкий фронт радянської літератури, розпочав роботу коло виконання таких важливих завдань.

І цим альманахом Лочаф декларує свої перші творчі досягнення.

Альманах розпочинається статтею т. Щербини „Бійовими темпами зміцнювати обороноздатність РСР“.

Відзначивши завдання і ролі рад. літератури і зокрема Лочафу в готуванні оборони РСР і конституції, що це не всі рядяські письменники зрозуміли, що працювати на зміцнення обороноздатності країни — це їхнє найперше завдання і за межі декларцій про важливість Червоної Армії ще не вийшли, не беруть активної участі в роботі Лочафу, автор звертається до цих письменників з вимогою припинити писання критичних об'єктів, а по від'їзду взятись до роботи.

Художній матеріал альманаху політично чіткий, з тематикою про минуле Червоної Армії, громадянську війну, про „сьогодні“ Червоної Армії.

Перше в книжці оповідання М. Ірчана „Протокол“, темою своєю стоїть окремо від інших творів. В ньому розповідається про події з соціально - політичного життя Західної України, про ту жорстоку криваву розправу — погроми в селах Західної України, що її за наших часів провадить там панська Польща, називаючи це „лацифікацією“.

Салдат - кулеметник Вергун, одягнений в польський мундир, затурканий, заляканий і пригноблений, сидючи біля кулемету, скерованого проти селян, дивиться на розправу, що її чинить загін з наказу капітана: зруйнувано читальню, школу, кооператив, знищено хліб, накладено контрибуцію; покарано сотні „хлопів“ і погвалтовано жінок, і, нарешті, ще й обурливий наказ — урочисто підписати з поклоном і влячністю протокола і попросити „своїх“ офіцерів, тоді „рахунки будуть вирівняні“....

Вергун тепер зрозумів те, що говорив чотовий товариш Бернацький: — „треба повернути кулемети проти капітанів“.... — загадав страшну смерть цього товариша... А дійсність ще страшніша: знущання офіцерів з селянства не згало меж. Селяни мовчали, тільки гіяні очі суворо дивились... Вергун зрозумів, що місце його з ними і рішуче повернув кулемета на класового ворога — офіцерів... Вергун запам'ятовує, але вже близько той час, коли повстануть мільйони Вергунів і пролетарська революція і в Західній Україні поквітатиме з пастком м...

Оповідання написане стисло, реально, насичене глибоким політично - актуальним змістом. Всі останні твори від бражують життя і боротьбу Червоної Армії. Так класову боротьбу на селі за доби реконструкції і зв'язок Червоної Армії з колгоспниками розкриває оповідання П. Загрудка „У воєнному колі“. Куркуль бореться проти комуні, хоче завдати шкоди — спалити скирти і потім, зваливши всю вину на Червону Армію, що була тут на маневрах, ударити цим і по зв'язку армії з комуні. Але не звонзармієш на сторожі, разом з комунарами ловить куркулів на шкідливих місцях вощука організована допомога загону червоноармійців врятовує скирти од пожежі. Класовий ворог намагається шкодити; комунарам і Червоній Армії треба бути завжди і всюди на сторожі, щоб кинути „на воєнну лінію“, у бій з ворогом.

Класовий ворог прелазить і до лав Червоної Армії: такі типи, як Ділич і Сирота — куркулі (з п'єси А. Пятка — „Бійці“ або Потапенко - Губаревський — син білогвардійця — шпигуна, що приховавши своє минуле, проліз до ВИШ'у і армії і пролетарський Горенка — „Однорічники“), — ніколи не

тимуть разом з пролетаріатом, а протичного. Справжнє лице їх Червона Армія викриває і викидає їх з лаб своїх.

В оповіданні „Одиорічники“, в п'єсі „Бійці“ і в інших творах, уміщених в альманасху, яскраво показано життя, побут армії, взаємини між командирами і червоноармійцями, навчання і роботу їх на основі соціалізму, виховну роль армії (суд над антисемітом, усвідомлення класових завдань у відстахих, політично-нерозвинених червоноармійців), зв'язок її з колгоспниками, робітниками й роллю соціалістичному будівництві.

Героїчне минуле Червоної Армії, інтернаціональну суть її, громадянську війну відображено в оповіданні Д. Галушки — „Зміни на східному фронті“, П. Панча — „Отче наш“, в уривкові з повісті Контрудар“ Дубинського і в поезії „Перекоп“ М. Гаска.

Викривлення боротьби, голого захоплення баями задля зовнішнього ефекту батального — нема: вичинки і дії осіб, цілого колективу армії пройнято високою класовою свідомістю і цілеспрямованістю.

П. П. а н ч а, в оповіданні „Отче наш“ подав моменти боротьби і героїчної смерті в бою комунарів, порстоку з цинізмом розправу білих над полоненими комунарами, радість одеської буржуазії з того, в інтервенту — англіїці почали стріляти на більшовиків. Але незрозумілі і слабо умотивовані вчинки відста Успенського — героя оповідання. Вади — буржуазний студент і куртка, і настроями, вчить мисль української мови синка блогардівця — полковника і разом з тим він є член компартії червоноармійсь. Пов'язано це все тут досить штучно і в цілому задум — дати постать не то інтелігент, б хитався між двома класами, не то просто страхополоха, вийшов невдалий.

У молодих авторів альманасху помітна ще художня невірність, огріхи з художнього погляду але це компенсується інтересом до актуальної тематики і правильним ідейним настановленням (відстаги кмітливості сторони треба у п'єсі „Бійці“ А. Пагіяка: постаті червоноармійців — представників різних діяльних верств показано схематично, класовий ворог не такий вже простий і наївний, як це є у творі, то на коркиках не виймаєш. Друга дія зовсім недоречна).

Отже проблема удосконалення художньої форми на основі методи діалектичного матеріалізму стоїть перед автором. Своім ідейним цілеспрямованням, актуальністю тематики, альманасх заслужує великий інтерес до нього і поширення його серед широких мас робітничого читача.

Наприкінці альманасху вміщено тимчасовий статут Лочаф'у. Багато це проблем, що заслуговують на увагу письменників Лочаф'у, зовсім не порушено в цій книжці (напр. життя й історія Червоної флотії, терчастин, тсавіохему), але роботу свою Лочаф оце книжці розпочав і тому видання альманасху „На чатах“ — цього нового бійця за оборону країни, конче потрібне.

Альманасх, об'єднавши навколо себе письменників Лочаф'у, разом з червоноармійським журналом „Вірний борець“, буде також виховувати і нові літературні кадри в лавах армії. П літературних груп, це є складова частина пролетарського літературного руху, буде боротися за виховання письменників — творців Червоної Армії, бо вони краще зможуть показати її в художній літературі.

Роботу свою Лочаф повинен далі провадити уперто, систематично і ударними темпами, а цим тим краще відповідав би періодичний друкований орган, а не форма альманасху, якій важче організувати і завоювати широкого читача.

М До енка

П. Вільховий. „Зелена фабрика“ Книга перша. Плування. 1930, стор. 129, тир 5000, 65 коп.

Вільховий в рецензованій книжці зробив гарну спробу показати роллю машинно-тракторних станцій за умов колективізованого сільського господарства та класову боротьбу навколо цієї справи.

За тематичним спрямуванням „Зелена фабрика“ є, отже, твір актуальний.

Поруч основних завдань, автор подав також багато інших характерних моментів. Показав прапорізм на практиці в особі секретаря осередку КП(б)У Мозюпи, що своєю тактикою гальмує неможливості ходу колективізації.

„Я ж тільки за повільність... Ступнево це все треба робити. Треба починати з договірних груп, а потім поволі перевести на СОЗ'и... А машинно-тракторну станцію замінити прокатним пунктом. Целянинові було б до душі...“

В „Зеленій фабриці“ зустрічаємо також яскраві картинки ледарства, розгільдяйства, що межує з ідейним. „Іван кидає трактора та іде по кавуни, до дівчат, або перетирає класани цілих дві доби, кидає палива так, що цілими калюжами навколо трактора. Докладно також і влучно подав автор реалізацію самого звісту й суті „Зеленої фабрики“.

Означе, автор назів на половину не справився з тим завданням, що собі поставив, і „Зелена фабрика“ висвітлює лише організаційні процеси в житті машинно-тракторних станцій, а самої конкретної роботи ми так і не бачимо, а на цьому слід було докладно зупинитись, бо ще ні один письменник, пишучи про машинізацію сільського господарства, не подав нам зразків розгорнутої практичної роботи. Кілька слів, що сказав побіжно Вільховий про роботу старої машинно-тракторної станції зовсім не вирішують питання.

Усі досягнення станції Вільховий подав, як факт і в статичному розумінні і з погляду екскурсії — цугу, оглядають, бачать і розказують. Композиція твору спрямована на доведення переваги соціалістичних форм колективізованого господарства перед індивідуальним і як в досяганні цього перешкоди куркуль. Але цього куркуля, типового представника ворожого класу, Вільховий подає не спроби. Глибшій Ш (сіль за Вільховим мало не скидається на незможника і тим тільки, що автор змусяв розгальгувати робітницю Юцю, показав його вороже обличчя).

Це зовсім не характерний мазок. Не обов'язково робити з куркуля якогось страховидла і гвалтівника, але обов'язково треба насамперед розкрити його соціально-класову експлуататорську суть, а це у Вільхового й немає.

Поставленої проблеми знищення куркуля, як кляси, Вільховий також не розв'язав, і все звідто того, що „Шіслеви вважається грядова туча... Насуває і нікуди від неї дітиса, нікуди сховатися“.

Це ні про що не каже. І саме спрощення Шкіля до Бурура Вільховий подає не як наслідок ліквідації глутайни на базі суцільної колективізації й клясової боротьби навколо неї, а через карний злочин.

Дід Кашка безсумнівний підкуркульник, у нього дві душі і на рахунок одної автор дописує „червиним, запаливши хату Конюрі. Незрозуміле подвоєння і важко сказати, до якого ж табору за характером Вільхового еволюціонує Кашка“.

В той час, коли партія і радянська влада оголосили війну куркулеві й активізують навколо цього працюючу громадськість, Ганна, член ради комун, член сільради, член партії зв'язана коханям з одвертим клясовим ворогом Шіслеєм. Що ховається за таким, парадоксальним маневром, не зовсім зрозуміло, але елементи підминання клясової боротьби почуттям та біологічними моментами тут є.

До змалювання всіх своїх персонажів автор підійшов з однією міркою і не вніс будь-яких особливостей, що характерні для кожного з них, і через те всі вони дуже бліді, немічні, без яскраво клясового обличчя, не справляють жодного враження й по закінченні читання книжки зовсім забуваються.

Нема різниці в мові незаможника, куркуля, агронома, учителя, — на це автор не звернув уваги, і всі вони говорять мовою Вільхового.

Так само в повісті недостатньо подано незаможника й середняка, як рушійних сил на селі. Правда, було намагання репрезентувати їх Конюрою, але скрізь він виходив якийсь одірваний, самотній і зовсім не був тією центральною фігурою, яку намагався подати автор.

У повісті відсутня монотонність, а тим паче художність і превалює примітивізм та розхристаність. Четверть книжки відведена засіданням, і персонажі у Вільхового не діють, а тільки говорять, не живі люди, а доповіді, конкретна робота яких виявляється тільки в промовах, пересипаних статистикою.

Персонажі твору всі — свої люди й можуть робити все, аби ніхто не дізнався. Так, секретар осередку Мозюла квартирує у куркуля Шкіля, агроном — Ништа, в куркуля Стули, учителя, агроном, куркулі усі разом випивають, коли приїхав архирей, за одним столом з ним „возселяють на трапезі“ і т. інше. Клясова боротьба для всієї згаданої братії ніщо інше, як циркулярне розпорядження з центру. Пожежа у конторі дуже вигадана і запроваджена для того, щоб зробити з Конюрі центральну фігуру, а спаливши дитину та дружини, розв'язати Конюрі руки для кохання, за яке він і взявся через кілька днів.

Зведення до твору комунара Омеляка Дробота не умотивовано.

У Вільхового абсолютно немає навіть натяків на культуру мови, неможливо бідність художніх образів та надзвичайно обмежений лексикон. Одні й тіж, дуже старі, примітивні і зовсім зтерті епітети він вживає декілька разів, так кілька разів порівняє стригуну візцю з колосистою пшеницею.

Вільховому ще багато треба вчитись, багато читати, над собою працювати й навіть якісь раз заглянути до граматик української мови, щоб позбутись чисто граматичних помилок та дізнатись що „уп'ять, дерзка, плашма, карма“ і т. ін. зовсім не українські слова.

Ось кілька „мудрих глаголів“ Вільхового: „Конюра з а с м и г а с т ь с я, руки о к в і с и л и с я топає пішугу, бенера приспичила, більше шабаює, вимерхався дорогою, змазую по обиді, тіло істурія, топаєш по хаті, чоком забирають, мальочок повернув, навалився окоренком, чоловік мій закомизився, так я його підчекрижала“...

Ми не беремося розшифровувати, що значить уся ця „підчекрижена бенера“, не думаємо також доводити витонченості милозвучності, такої, як „знялася гуркотнява, на вулиці торохкотнява, а голові гомотнява“, але мусимо сигналізувати проти такої вульгаризації й засмічування літературної мови.

„Зелена фабрика“ може правити за зразок найбільшого „досягнення“ літ. худ. спрощення, схематизму та примітивізму. Сама зав'язка твору — зустріч Мазюпи з дідом Максимом дуже штучна, без будь-якої мотивації — секретар осередку та член Окр РК просто пішли один проти одного, щоб зустрінутись.

Вільховий дуже часто підчас розгортання подій та будування сюжетної композиції, через невинні мотивувати й створити причини захопить у безвідділь і потрапляє в безпорадні становище але зараз же, хоч і невдало, хапється за невід'ємний атрибут своєї творчості — штучність і продовжує „починає насуватися велика, темна хмара, облямована позолотою“. Звісна річ, що підеш і щоб не змокнути, дід Максим кудись мусить захаватись і це „кудись“ для Вільхового в процесі постає вихідною точкою.

У повісті Вільхового ми не знайдемо типових узагальнень і підбору художніх фактів, а тим паче струнистик в пов'язанні сюжету, і повість складається з окремих шматків, багато з яких можуть існувати, як щось самотнє.

„Зелена фабрика“ трактує село дуже вузько і специфічно, автор хоч і приділяє найбільше уваги машинотракторній станції, але в повісті вихлощена всяка технізація і це робить книжку зовсім не читальною для міста й мало цікавою для села. До цього сприяли також і те, що книжка перенасичена великою силою жаргонізмів, які відомі хіба тільки одному автору.

В. Пелинко - Карий

Л. Первмайський. „В повітовому масштабі“. Повість. Держиздавництво „Молодий Більшовик“. Стор. 190. Ц. 65 коп. 1931 р.

Леонід Первмайський — досить плодовитий поет і прозаїк. Прикметною позитивною рисою його творчості є наперед сідме намагання актуалізувати і політизувати свою літературну продукцію. Але треба сказати, що зрештою це декларативну настанову у своїй творчій практиці він зумів перевести в поезії. Прозова і в певній мірі — драматична практика Первмайського якось в сучасні процеси нашого соц. будівництва своєю тематикою не цілком включається. Тут він увесь у минулому

побут, життя і характер комсомолу за доби громадянської війни і бандитизму, побут і характер маломістечкового єврейського гетто, проблема батьків і дітей, — оце основний тематичний комплекс прози Первوماйського.

Розуміється, що всі ці теми можуть і повинні мати місце і в нашій літературі доби реконструкції. Ми хочемо тільки підкреслити, що тематично проза його відстає від поезії, і вирівняти цей фронт йому б зовсім не завдало. Не вирівнює і не зв'язує з нашим сьогодні, і його остання повість „В повітовому масштабі“.

Для повісті, що повторює тему поеми „Комольці“ розгортається в одному з повітових міст України року 1919 — 1920. Типаж — повітова організація ЛКСМУ, зокрема — її керівна верхівка. Основна ідейно-художня постановка повісті — відтворити життя, побут та самовидання героїчну боротьбу комсомолу з білополяками та бандитизмом. Отже, завдання вельми поважне, відповідальне і в українській пролетарській літературі, за винятком двох-трьох до певної міри вдалих творів, — дуже мало висвітлене.

Стилеве обличчя книжки важко точно визначити. В усякому разі, домінують стилеві риса книжки — психологічний реалізм, з великою домашньою романтикою. На сутобо психологічних момен-тах, епізодах і переживаннях, що рясніють на кожній сторінці, розгортається в основному простий, але без ніякої потреби заплутаний від автора (про це пізніше) сюжет повісті. Всі персонажі повісті якісь надособливі. Кожний з них переживає якусь чи то громадську, чи то особисту психологічну катастрофу, трагедію. І, що головне, трагізм цей часто стугиний, роблений і виникає саме там, де, по суті, — трагедії ніякої нема, чи, принаймні, не повинно бути. Наприклад, основний тип повісті, що за трактуванням автора переживає найскладнішу психологічну колізію, Лев. В чому суть його трагедії, його психологічних переживань? В тому, що його, як колишнього „вождя“ повітового комсомолу, заплідрено в зраді, в негідному для салдата революції боятвстві, що ніби він втік і сховався саме в той час, коли решта товаришів героїчно вмирала. А із повісті читач бачить, що по суті — боятвства Лева не було. Коли численна банда Сухоручка напала на невеликий порівняно загін тов. Чурчина, з яким пробрався до Полтави Лев, то саме тоді він (Лев) відстав був далеко від загону і фактично не міг бути учасником бою. На раптові постріли він побіг, але побачив, що його загін вже майже знищений. Йому залишилось два виходи, або прибігти на місце бою і хоч героїчно, та без користі для справи на певно загинути, чи, навпаки, — спастись, пристати до нового загону і борстись далі з ворогами революції. Логічно і для партії, і для революції другий шлях корисніший. І ні до чого тут якийсь абстрактний, загальнолюдський обов'язок для обов'язку, що робиться без будь-якого класового цілеспрямовання.

Зрозуміло із тексту, що автор хотів розгорнути і в плані живого психологічного показу відтворити комсомольця, що його соціальне походження (інтелігент) зумовило м'якотілість і „самоаналізування“.

В цілому треба сказати, що таким психологізуванням перейнято всю книжку. За його допомогою показано кожного персонажа. Ми взагалі не проти психологізму. Вважаємо, що психологізм коли ним не зловживати, тобто не використовувати психологізм для психологізму, або ненадавати йому романтичної гіпертрофії, є складний і досконалий засіб для художнього відтворення класової людини. Але він тільки в плані діалектично-матеріалістичної методи може відграти велику роль в формуванні і творенні стилю пролетарської літератури. Та для Первوماйського вся біда в тому, що його психологізм часто не має виразного спрямовання, щоб показати складний перепліт класових, побутово-моральних і т. д. взаємин. Його психологізм або існує сам для себе, як от хворий психічно червоноармієць у четвертому розділі, або романтично гіпертрофований, а звідси — абстрактний і схематизований (як психологізм Лева).

Психологізування людини поза її класовою суттю і акцією є непотрібне душекопательство, що на тлі сучасної нашої дійсності виглядає таким же немічним і безплідним, як, скажімо, індивідуалістично-споглядальна лірика.

Саме це стало на заваді Первوماйському відтворити глибше і переконливіше героїку комсомолу за доби громадянської війни. Саме це в певній мірі змало у нього людину свідомо-класову і натомість санкціонувало людину біологічну. („Я не думав... ні про комсомол, ні про партію, ні про нашу боротьбу. Я думав про тебе“... і т. д., — з листа Лева).

Образ комсомолки Ольги найвідчуженіше показано, але й її пошкодив цей надмірний психологізм. Вона роздвоєна, не рішуча і не певна в ставленні до Лева. Вона любить його, але не наважується довідатись до нього в лікарню, вона сумнівається в його боятвстві, але разом з тим не пробіє просто по-товариськи з'ясувати, чи ж справді це так. Вона ніби весь час пам'ятає про нього але разом з тим живе з Сак-Саровським. і т. д. і т. п. Відсутність діалектичної мстивізації чинків деяких персонажів зумовлює невирну і не діалектичну трактовку переродження „вождя“ дрібно буржуазно-куркульської Косівської організації Кондіря, що раптом приходить до комсомолу і дає згоду їхати разом на фронт. Як так трапилось? Чому саме він прийшов до комсомолу? З повісті видно, що просто тому, що „вождь“ розгубився, коли з одного боку частинка його єдинствів пішла у банду (Дуленко), з другого — їхнє гніздо, що містилось у Педтехнікумі, — розбіглася. „Кондір простояв годинами коло інтернату, — колишнього Косівського штабу, але інтернат був наче гробівщина“... „Гробівщина мрій і сподівань!“. Разом з тим „Від ЦК (Юсю — Гр. К) не чути було ні звістки, ні привіту“. Отже за такої ситуації Кондір, поплакавши гірко (стор. 105), що іншого виходу немає, змушений був прийти до комсомолу. Чи достатня така трактовка, коли мова йде про класове розшарування дрібнобуржуазії? Чи вичерпується цим та велика боротьба, що її прівів комсомол з ріжними дрібнобуржуазними, націоналістичними угрупованнями молоді на кшталт КК С'у, УКП тощо? Ні в якій мірі. Це потребує ширшої і глибшої трактовки.

Взагалі, у повісті є чимало епізодів, типів, що по суті ніякої ідейної композиційної ролі не відіграють. Для чого, наприклад, було вводити у повість і чимало приділяти уваги хворому психічно червоноармієцьві, що разом з глухим Мадикою їхав вагоном (розділ четвертий)? Він же потім без-

слідно зникає і ні для композиції, ні для ідеї повісті нічим не прислужується. Так само плує пристосувався до комсомольської комуні, чи бездарний геній, що вважає себе за вищого над ужиттєве кредо „спати й їсти“... Чи, нарешті, просто ширій юнак дрібно-буржуазного по-
Декілька дрібниших зауважень.

Місяцями мова напизничено-манірна, бундючна, а філософування претензійне і не глибоке. (Ді-
початок сьомого розділу ст. 64, 65). Мелодраматизм супроводить дію в багатьох місцях. (ст. 32, в-
повідні місця з листа Лева до Ольги, тощо). Здебільшого те, чи те явище, той чи той вчинок Пер-
сюжета, а з примх і бажання автора, або вмотивовує грубо, натуралістично. Коли Лев, якого ві-
жали мертвим, раптом приходиться на похорони загублого заgonу, там з великою радістю зустріч.
Проте авторів треба показати, що й в цій щасливій зустрічі було вже щось таке, що Ольгу ві-
штохнуло.

Після ласкавих і заспокоюючих слів, Ольга раптом змовкла й зливованими очима побачив-
велику білу вошу на комірі Левової гімнастерки. Вона повзла, перебираючи величезними лапками
ніжце шийно зісліза з агітаційного пляката, що оголошував її ворогом революції
(II — Гр. К).

Ольгу занудило, її руки загубили Левові плечі й з тихим зойком дівчина скилилася
вогкої глини... Не можна сказати, щоб ця мотивація, що разом з тим символізує і стан і логі-
розгортання Левового образу та його взаємин з Ольгою надалі, була вдалою. Скоріше навпаки.
сюжет розхристаний і занадто плутаний. Автор, розуміється, мав на меті трохи поновити техніку
сюжетної будови, він не хотів будувати свою повість за трафаретною сюжетною схемою. Але „реф-
маторство“ авторове пішло не зовсім йому на користь. Сюжет вийшов пересміяний, логічніс-
в розгортанні дії дуже відносна, далека і для „не іскушеного“ в літературних фокусах читача
це видається доволіним жонглерством. Читается повість важко, немає повної чіткості в образі
і вони не завжди мають власне обличчя і власну інтонацію.

Ми в основному зупинилися на тому негативному, що має повість. Це, розуміється, аж ні-
не значить, що книжка не має нічого позитивного. Можна було б відзначити як позитивне і
для Л. П. Промайського владство — це: теплий ліризм з налетом „духмяної“ романтики громадян-
ської війни, що в багатьох місцях книжки подибуємо. Уміння дати справжній живі сцени з кохан-
ства Лева і Ольги, з побуту комсомольської комуні. Сильні публіцистичні уступи (ст. 66 про Гумілю-
Шовського, Олеса), що зробили б честь кращій повісті пролет. літератури, спокійно, без зай-
владствості йому патетики зумів автор відтворити одного з багатьох відданих героїв революції
тов. Некутного, подано непогано масові сцени комсомольського з'їзду і т. далі і так далі. Але
все позитивне в значній мірі розливається серед тих мовно-стилістичних та композиційних
недоречностей, що їх ми вище відзначали, як і в тій хибній творчій методи надмірного пенс-
логізування та романтизованого патосу й гіпертрофії. Й переважно натискаємо на ці хибі тому, ч-
вважаємо, що автор повинен: з одного боку більш актуалізувати свою прозову продукцію, надалі
й такого ж бойового і в процесі соц. будівництва чинного спрямування, яке має його поезія
з другого — не відстаючи від справжнього патосу, що постути завжди позбавлені чіткої класової конкретності, і нареш-
не жонглювати композиційним новаторством і цим не спантеличувати читача. При такій умові ав-
з усіма тими чималими і оригінальними художніми даними, що він їх має, може досягти більшої
читабельного ефекту і в формуванні творчої методи пролетарської літератури посісти принципове
не заперечливе місце.

Гр. Костюк

Іван Франко. Бориславські оповідання. Переклад з української за-
ред. Опанасенка. Держ. вид-во, М — Л, 1930, 240 ст., тираж 3000, ц. 1 крб. 65 к.
Миколай Коцюбинський. Твори (на обкладинці: Вибрані твори. Томі I і II)
Переклад з української за ред. Ф. Конара. Держ. вид-во. М — Л, 192
XV — 454 — 461. с, тираж 4000, ц. 2 крб. 50 к. 2 крб. 50 к. (Серія „Твори і на-
дів СРСР“)

За останні два-три роки Держвидав РСФРР і інші видавництва почали систематично озв-
йомлювати широкі маси російських читачів із класичною та з кращими зразками сучасної української
літератури. Певна річ, — це факт великої культурної ваги.

У кожній новій роботі важко уникнути помилок, і помилки ці трапились у добір творі-
добротисті перекладів і характері вступних статей, а найбільше лиха в перекладах, хоч про-
не раз писали, а проте слід звернути увагу на переклади „Бориславських оповідань“ Франка
вибраних творів Коцюбинського.

Якщо в перекладі перекурчується зміст твору, сучасного автора, то він може сказати про себе
а померлі класики не мають і цієї змоги. Тим то доводиться брати на себе захист їх від барбарських
ставлення до їхньої спадщини. А ставлення справді барбарські.

Перекладачі викладають усе, що їм не до смаку або що важко перекласти, вставляють слов-
ба навіть фрази, окремі, на їхню думку, розтягнуті місця перекладають по-своєму, переклад-
дають не лише не точно, а й часом безграмотно — за співзвуччями, догадкою, не знаючи мови. А це
відображення стилю авторського гоні й говорити.

І саме так перекладено творчість Франкову. Важко зрозуміти, чому саме викинуто той чи інший
образ, те або інше порівняння, ту чи ту фразу — випадком чи намісним. Таких пропусків найрізні-

манітнішої величини — від одного слова до $1\frac{1}{2}$ — 2 сторінок — можна налічити до кількох сот. Нема жодної сторінки, де б їх не було. Ось кілька прикладів — подаю текст за томом V „Творів“ Франка і відзначаю курсивом пропущене в російським перекладі.

„Мусив вартувати, бо поліціїв Бориславі тоді ще небуло“. (стор. 27 російського перекладу). — „Лежати покоем на холодній, дерев'яній підлозі, кулак під головою, стулені одна до одної, раз за раз недостачімісіє, а подруге — так буде тепліше“. (28). Тут перекладач чомусь вважає за краще зм'якшити опис ночівлі бориславських робітників.

— „Та й що ти зробила, як без нього з маленькою дитиною, котра незадовго приїде на світ, з тим неспрошеним гостем, перед котрим не можна замкнути дверей?“ (30) — „Охочі на поживу перлиса до Бориславу, мов мухи до меду. Роями цілими вони гледилися по селу...“ (74). Викинуті слова „роями цілими“, це означає не розуміти, що вони грають за безпосереднє розгортання порівняння „мов мухи до меду“ — „Те, що давніше не змінювалося й у сто літ, тепер через десять, мов переділося. Тепер не те що давнину. Життя прудко тече, зміни швидко настають... Тепер жити тяжко. Життя — боротьба вічна, безупинна“ (74). Викинувши паралельні фрази „тепер не те, що давнину“, і „Тепер жити тяжко“, що мов зміцнюючі уяву уривок, перекладач порушив його композиційну побудову і семантичне забарвлення. — Ліха доля не спить. Треба було Василеві ходити повз той кусник луки?“ (78, початок розділу). — „Біда мати! Тікай від того проклятого місця не озирайчись! Не поглядай на його, що перед годиною звався твоїм сином!.. не порятуєш, — лише серцю жалю завдась...“ (84, кінець розділу). Я особливо відзначаю пропуски на початку і в кінці розділів бо вони різко міняють певні місця твору. Наприклад, розділ III починається у Франка сентенцією „Ліха біда не спить“, а перекладач узяв собі за краще почати безпосередньо з розповіді. Без жалю і з рук держала корби“ (82). „Запитав її, мов знехотя“(26). „Невеличка стара бориславська церква стояла сумно на пагірку за селом“ (102) і т. д. і т. д.

Напочатку VI розділу „Наверненого грішника” викинено 11 рядків — розмови Василевих сусід, що вітають його, і в їхніх словах кілька раз згадується „бог” (87)... „Чи годен, кажу, такий, чоловік називатися чоловіком? Ні, він худобина, гірш як худобина, бо і та ж таки встане рано, то вперед здихне до бога, а потім аж береться до їди!” (105). Дододити до курйозів. Василь обзивав хижаків-підприємців „нехристом”, а перекладач замінив „нехриста” на „п'явку” (78). В описі хатинки сторожової, що він її здавав у комірни робітникам почувати, потрапляєм і на такі риси: „Стіни голі, ледве побілені вапном по дошках, на одній наліплено якийсь набразок і кавалок дзеркала”. Слова „якийсь набразок” викинуті (27). У V розділі „Наверненого грішника” Василь умовляється з попом по загибелі сина за панахиду — це в російській перекладі; в VI розділі збережено слова „Батьошка пришел панихиду служить” (88), але самий опис панахиди в кількох досить неважливих словах викинуті: „В хаті світло палає круг покійника, і миру повно і два попи парастас правлять, і два дяки хриплять та бегучу священні пісні. Василь став край одвірка та дивиться, та прислухається, а якось не може зрозуміти, що воно це й до чого?” (88). Слова за Василя, який не розуміє, що діється навколо та здивовано прислухається до панахиди, після викинутого рядка випадають безглуздом. Далі знову пропуск: „Скінчився парастас... Свічки повідставляли, хрест, що стояв у головах умерлого, взяв за бік, зняли полотно...” (89). Викиноті, отже, що піп ніякої панахиди не править і взагалі нічого не робить — і дивно навіть ж його засліхав Василь і за що заплитав йому гріш. Останній розділ „чудодійця” видужання Василя, його оповідання про „чудо” в церкві, богослужбу, проповідь і смерть щиро роззякогого грішника. Вся сила кінцівки саме в тім, що її подается в момент емоційного напруження й розв'язує його цілком негайним способом: „А коли по службі божій люди хотіли його підняти й вивести з церкви, з немалим переляком поділяли з помоста бездушне, холодне вже й задеревіле тіло „наверненого грішника”. Скоротивши розділ утричі, викинувши оповідання Василя, розмови в юрбі тощо, перекладач обзекрив його й достига знищив ідеологічну дієвість кінцівки, що зворотньо відсвічує всю розповідь і надає їй цілком виразної ідейної сутності. Нічого з'ясовувати, що ця ідейна сутність нічим не в'яжеться з тими релігійними заобоманам, що про них у оповіданні говориться чимало. Поминувши все це, перекладач знівечив задум Франків, як скалічив би, наприклад, „Дворянське гніздо” Тургенева, викинувши з нього все, що характеризує релігійність Лізи. Краще він зробив би, коли б його (а не Франкові) герої не розмовляли з мертвяками. У Франка — „От, глядіть, егомость приїхали паратас правити! Ходіть до хати! — Вічний упокой його душечки! Ходім! Михайлику, синочку... — лепече Василь, шкандибачи до хати”. У перекладі „ходім”, звернено не до сусіда, а до померлого сина ... „Пойдем, Михайлик, синочк!”... (88).

селянин 70 — 80 р. р. не надто відрізняється від сучасних пролетарів й колгоспників, а тому всі „компроментуючі їх“, усі гадані „ляпуси“ Франка старанно затирає.

Нарешті, він виступив і як суворий мораліст. „В хаті тихо, тільки десь — колись котра сонна скрипить із розмахе руками, інша пробуроче якийсь прокляття, або кризь сон обійме сусідку — її певно сниться, що обіймає коханка“ (28). Слова про коханого пропущено.

Щоб можна було судити про пропуски, подам кілька чисел. На стор. 143 тому В. Творів“ Франка не перекладено 25 рядків, на 144 — 9 рядків, 146 — 3, 147 — 7, 148 — 10, 149 — 6, 150 — 4, 15, 14, 153 — 11, 155 — 10, 156 — 29, 157 — 16, 158 — 7 і т. д....

Не задумуючись у скороченнях, перекладач вдається й до творчості — раз-поз-раз приліплює щось і від себе. В оціданні „Вівчар“ читаєм „В мене очі мало з голови не вискочять, так призиралося, щоб вищити йому просто під ліву лопатку. Занюхав порох“. У перекладі поміж цих нил, фыркнул“ (237). У „наверненому грішнику“ по тому, як Василевий син упав у нафту (82) Франко пише: „В хаті було так тихо, так сумно, так мертво, немов саме тепер була хвилина, коли померші душі обходили невидимо кругом хати і від їх мовкло все, тихо, глухо, замирало“... перекладач скорочує й переробляє „в хаті було так тихо, так сумно, так мертво, немов саме тепер була хвилина, як будто вони сиділи над трупами своїх близьких“ (99).

Неточність перекладу — явище те саме, що й обходження з оригіналом. Якщо у Франка в одній фразі сказано спершу „життя“, а потім „обставини“, то перекладач у обох випадках вибирає „життя“ (74). Якщо у Франка маємо: „Ще вчора ввечері бачили... ще вночі кризь сон...“ то в перекладі рішді тричі сказано про Василя „мов дерев'яний“, „еще вчора... еще вчора...“ (143). Якщо ж у Франка на одній сторінці в першій випадку пише: „як дерев'яний“, у другім — „як одерев'янілий“ (27), „досить чоловік наймитував“ — „долго я там баграчил“ (236); „мов реп'яхи до кожуха“ — (238); в словах попа „Да... розвудуться всі онуча і вся волока кривава“ — „вся обувь в крові“ українську форму і перекладено „все враги его“ (104). А втім, взагалі важко сказати, де кінчається безбрак недбалість та розгизданість і починається безграмотність. „Напаладили корби“, перекладено „напалили корзини“ (76), а „не було в них готового гроша“ (тобто — готівки), — „не було у них готових денег“ (75). Як це останнє слід розуміти, — важко сказати.

Так поводяться з творами видатного письменника, що його по заслугі називають „представником тогочасної робітничо-селянської інтелігенції, співцем спролетаризованого селянства, та перших кадрів українського робітництва“ (Тези Агітпропу ЦК КП(б)У „До Франкових днів“ 1926 р.).

Зазначені особливості перекладу творів Франка є і в перекладі творів Коцюбинського, але дещо відображення своєрідного авторного стилю й тут не може бути й мови.

Отже, пропуски менш, пропущено переважно окремі слова, одначе їх надміру багато. Інші перекладач, очевидно, не міг дати раду собі з оригіналом, інді оригінал був йому не до смаку, інді це робилося, мабуть, через неохайність. Не пощастило епітетам Коцюбинського. От приклади (курсивом відзначаю неперекладене). „...Кремезна Варвара“ (стор. 213 перекладу — всі приклади з 213). Втім не тільки епітетам. Замість „тіло Варвари тіпається, немов од стриманого сміху“, в перекладі просто „от подавленого смеха“ (224). В словах „неслись якісь невиразні змішані згукі“, перекладачеві не сподобалась невпевність і „якісь“ зникло (214); якщо в Коцюбинського — „Вона розплучила во махала широкими білими руками“, то в перекладі „она махала широкими руками“ (214); у Коцюбинського — „народ, що кожної хвилини ладен розлітись морем приміняє думку“, „готовий кождо у минутому морем зловизалить берега“ (217). Ще кілька прикладів. „лице його, серед білявого волосся, здавалось змішаним і по року стелю. Вікну відскокло, вдарилось половинками в лутки“ (226); погромскоило (218); ряд пропусків на стор. 15, 49, 58, 59 тощо.

Перекладач творів Коцюбинського, як і його родич, невтомно додає свою творчість. „Стояла біля столу зігнута, спокійна“ — „стояла у стола согнувшись, уводящая, спокойная“ (225); „Осіний вітер мчав жовті хмари і сам тікав з міста“ — „убегал дальше... дальше из города“ (226); „слова вилигали з грудей, як хижі дитці. Йому вдалося“ — „как хижие птицы о мелодично. Речь, кажется, удалась. Ему удалось...“ (216).

Перекладачева „творчість“ виявляється в заміні невідхожих, з його поглядом, слів, невдалих виразів, на інші, хоч, звісно, жодної потреби на це і не відчувається. При чім, як і в перекладі творів Франкових, часто не можна точно сказати, що саме править за причину — чи намісна заміна, пошла улыбка (31), „тиг і цегла“ — „щебень или кирпичи“ (29), „ніхто вже не цікавився“ — „никто не интересовался“ (30), „яскравим“ — „красивым“ (58), „залізний бовт“ — „железо“ (226), „жинувсь на жінку“ — „кричал жене“ (226), „сум стювати“ — „печаль крепко засела в хате“ (49), „челядь“ — „молодежь“ (37), „жавиани“ — „отравистыми“ (59) „тринадцять“ — „тринадцать“, „проводила... неприязною думкою“ — „... недобрый взглядом“ (40), „пані Наталія“ — „Наталья Ивановна“ (213) і інші, „суне поволі хмара на роду“ — „движется цветистое облако „народа“ (31). Не лише окремі слова, а й групи їх замінені на інші. Замість „Один ясний пункт серед тих страшних подій, на якому можна спочити“ —

„один дуч света серед темного ужаса“. (220); „дні життя“ роз'єднано комою — „дні, життя“ (62), і звісно, безглуздо. „В середину з лускотом поспішались“, замінено „в гулку у середину поспішались“ (62) — що ж до речі, „гулка середина“?

„Стилізування“ заходить дуже далеко. Куховарка Варвара в оповіданні „Сміх“ говорить за прибулого студента Горбачевського в множині: „паніч Горбачевський прийшли... вони через двір зайшли до кухні“. Перекладач жене геть множину і слово „паніч“. „Студент Горбачевський“ прийшел через двор в кухню“. (217). Одну фразу часто не знати, чому поділено на дві: див. стор. 46, 53, 54, 55, 60 і інш. Іноді ці „виправлення“ доводять до абсурду. „Гей, чуте, празду ви мовите“, — таке собаче життя масмо. „Перекладач лише перемінив розділові знаки, та, зробивши це, не втямив думки поданих слів і виїхав нісенітниця. „Чуте правду? Ви говорите, по собачьи живем“ (44).

Та якщо перекладач творів Франка усеж перевірив перекладача творів Коцюбинського без церемонним обходженням з оригіналом, силою силенію пропусків тощо, то останній неперечно взяв гору над першим нічим неприхованою безграмотністю. Ім'я „Хома“ у кличнім відмінку й по російськи зазначає „Хома“ (42), ім'я поміщицького сина „Дольо“ перекладено не „Лоло“, а „Деля“ (37). У дієслівних видовах форм перекладач не розбирається, „усміхалося“ — „улыбнулось“, „завжди сиділа“ — „расселось“ (33), навіть слово „завжди“ не допомогло впізнати багаторазовість і навпаки „з гаслом знялось“, перекладено „с карканьем снималось“ (29).

Боюсь втомити силою прикладів, та все ж подам ще кілька. „набути шматок шпалеру“ перекладено „приклеить кусок обоев“ (58), „робітників“ — „работников“ (29), „козакі з червоного паперу“ — „казаки на красных картинах“ (35), „подався“ — „запропастился“ (36), „вмиг“ — „наконец“, (55), „немов“ — „молча“ (62), „але“ — „или“ (40), „з часом“ — „временно“ (272), „сила-силенна“ — „сила-страшная“ (35), „масної страви“, — „мясной пицци“ (15), про біди́яка селянина сказано „не мав навіть власної хати, не то, що землі“, а в російським перекладі якраз навпаки — „нетолько хаты, но даже земли“ (38), „козлові чоботи“ перекладено „козьи сапожки“ (39), що доводить про погане знання й руської мови. „плями“ — „ямы“ (29), „годовані кабани“ — „годовалые кабаны“ (39) і т. д. до безкраву.

Висновки сами напраковують. За революційний час на Україні в Росії нечувано зроста культура перекладу. І однаке масмо ось так: безграмотне ляпання. Його живить ще задержана в деяких шарах думка про українську мову, як мову, що її можна знати й не навчившись її і навіть не вивчаючи. Якщо розвивання цієї думки — процес порівняно довгий, — то покласти край навалі безсоромної калтурі, що затемнює величю культури справу, треба негайно.

І. Ямпольський

Віктор Гюґо. „Останній день засудженого“. З французької переклав В. Свідзинський. Редакція М. Гільова і В. Державіна. ДВОУ. „Література і Мистецтво“. Харків 1931. Стор. 115. Ціна 30 коп.

Невеличка прогі літературних велетнів Гюґо, а проте світова, ця новела з'явилася р. 1829. Сім лише років минуло з того часу, як двадцятилітній поет з юнацьким запалом співував патетично в „Одах та баладах“ дерволюційну Францію, мальовничі феодальні землі й абстрактна, лілії королівського прапору, вандейське повстання, катями й тиранами Конвент узиваючи. З 1822. ультра-роялістські переконання Гюґо, соціально-політичні й літературні його погляди зазнали поступової трансформації. Його статті критичні в „Літературнім консерваторі“ — консервативна оборона класових традицій, що він їх не порушує в своїй поезії. А з тим Гюґо підлягало прислухатись до голосів нових поетів, покладаючи великі на них надії. Починаючи з 1825 р. підпадо Гюґо впливові тематики й поетски Шатобріана, цього видатного представника реакційно-дворянської течії французького романтизму. Терміну „романтизм“ Гюґо не визнає ще, ставлячи Буалью поряд Шатобріана. Проте р. 1824 лише про революцію в мистецтві, про молоде покоління літературне, що рішуче відкинуло геть класичне лахміття. Той „кляси́к“ тепер, хто безсило наслідую когось. Істини, природи (la nature) вимагає від поезії Гюґо. Мистецтво не копіює життя, воно перетворює реальність за допомогою магічної своєї палички, поєднує красу й гідке в житті (теорія „гротеску“) — прокламує він у передмові до „Кромеля“, а в передмові 1830 р. до епохіального „Ернані“ романтизм визначено, як „лібералізм у мистецтві“. Еволюція поетичних форм пов'язується з еволюцією соціального ладу. „Толерантність і вільність“... спільне в поезії з політикою гасло. Минає ще рік, і вже по „чудовий“, „сп'янялючий“ революції липиней, як називає її Гюґо, зрікається він у передмові до „Маріон до Люрм“ юнацьких політичних помилок, своїх „роялістичних ілюзій“. Відтепер — мистецтво вільне“. Нахненний адепт лібералізму, відбиваючи в літературних своїх маніфестах і романтично-ліберальних драмах процес зростання опозиційних настроїв французької буржуазії доби Реставрації, її незадоволення, нарешті й обурення з огляду на реакційну політику Карла X — Гюґо жорстоко помилявся щодо „вільного мистецтва“. Париж, як був, за висловом Бальзака, базаром, де „все розцінено, все продается, все купується“, — таким і залишився. Доба панування великої буржуазії, королів біржі на чолі з „королем-міщанином“ не справділа надії Гюґо на соціальну гармонію. Хоч особисто він у пошані „ліберального“ Луї-Філіппа, проте видивиде „жахливого безладдя“ соціального, за висловом „Жорж Занд, засмучує письменника. На історичній арені все більше дає себе знати пролетаріат. І де, на фоні тогочасного безладдя, в зв'язку з бурхливим, у хижачьких формах, розвитком капіталізму, наліхає утопічних соціалістів 30 — 40 р. р. на проекти реформ існуючого ладу. Сен-Сімон, Фур'є, П'єр Леру, полум'яна їх прубічниця. Ж.-Занд, Консідеран, Кабе — аналізують структуру капіталістичного суспільства, викривають експлуатацію трудящих, однаке, майже всі прагнуть мирного поєднання класових інтересів. Класова боротьба страхає. Сен-Сімон хоче „покласти край революціям“. Фур'є вважає революцію 1789 р. за жахливий вибух. Шляхом цього буржуазного соціалізму й політичного лібералізму простуватиме Гюґо до „Непашаса“, що підготовилим до них етодіам е дві новелі 30-х р. р. — „Останній день засудженого“ та „Клюд Ге“ (1832 р.), тематично щільно

„за го й дав важкою баштою“, тільки змусив П „заколихатися“. „Один момент він не відмовляв мені“ — специфічно французький зворот змість значаїшого — „він не зразу відповів мені“. Як і в російських перекладах пісенька дівчини втрачає своєрідне ритмічне й мовне забарвлення.

С. Родзевич

В'ялі Бредель — Машинобудівний завод Н. і К. Роман із життя пролетарських буднів. Maschinenfabrik N & K. Roman Internationaler Arbeiter Verlag Берлін, 1931, стор. 128.

Нешодано в серії „Червоного роману“ — Міжнародного робітничого видавництва видано роман молодого пролетарського письменника В'ялі Бределя. Роман цей написав робітник, партійно-активіст, нині політв'язень (2 роки фортеці за присудом уряду Гінденбурзької республіки). Із короткої автобіографічної замітки, опублікованої в книзі, ми дізнаємося, що В'ялі Бредель під час в'язни, по виключенню зі школи стає за робітника на завод; ще юнаком він уже в секції „Спартак“; з 1918 р. він активно працює в парторганізації м. Гамбурга; він — токар металю одного з гамбурзьких заводів, звідки звільнено його за політику. Роки, що пробув він на підприємстві „Компанія Нагеля і Коппа“ і дали йому багатий матеріал написати роман „Машинобудівний завод Н і К“.

Робкор, матрос, учасник гамбурзького жовтневого повстання, відтак один із редакторів комуністичної газети „Гамбург-Рольфсхайтунг“, засуджений тепер соціал-фашистським судом у фортецю. Бредель пише свій роман першими місяцями свого ув'язнення. Уривок із автобіографії Бределя такий типовий для допі революційних письменників Німеччини, яким доводиться працювати в надзвичайно важких обставинах політичної і літературної боротьби, що нині розгортається чимраз дужче і жорстко кші на Заході.

Згадаймо хоча б талановитого фейлетоніста, одного з редакторів газети „Ді Роте Фане“ поета Спанга, діяльного співробітника німецької комуністичної преси, ув'язненого в одну з найтяжчих в'язниць у Баварській провінції, судовий процес, що підготовлюється цієї осені проти Фрідріха Волфа — автора п'єс „Ціян - Калі і „Матрос із Каттаро“ тощо.

У 49-тих невеличких розділах проходить перед нами сорокати картини пролетарських буднів машинобудівного заводу Нагеля і Коппа, де виробляють сільсько-господарські машини. Головний матеріал роману подано з життя революційної профпозиції.

Бредель чудово знає той матеріал, що ним оперує; все змальоване в цім романі пережите в німецькій суворій дійсності і, читаючи цю хроніку, наче чує голос її оповідача, робітника, що розповідає своїм товаришам за пролетарські будні у „Нагеля і Коппа“, про ту боротьбу проти реформістів, що можна провадити німецькі металісти, члени КПН, організатори революційної профспівії в середині підприємства. Його написано не за старими рецептами розширених романів, що вжили на читання в заштитній гойдалці. „Завод“ написав працівник газети і тут ми маємо справу частково з художнім репортажем, спробою використати репортажну манеру, щоб створити гучний, бойовий масовий роман.

У ньому не сповна змальовано взаємодію бредельських типів і ту обстановку, де вони зросли, але це те, коло чого в майбутньому повинен попрацювати Бредель та опанувати його сповна.

Перший розділ уводить читача в життя невеличкого (близько 300 чоловіків робітників) машинобудівного заводу одної з околиць Гамбурга. Ранній ранок, за черв'я сьомою, і ми разом із автором квапливо увіходимо у заводський двір через вузькі похмурі вертати. Далі — цехи: слюсарський, машинозбиральний, деревообробний і інші. Ми бачимо, як минає день на німецькій заводі. Увійшли у коло інтересів робітників; бачимо боротьбу за профсоюз, який кермуєт с-д реформісти, профсоюзні бонзи, послугники капіталу. У робітничому комітеті заводу комуністів меншість, у комосередку лише 29 чоловік разом із новачком токарем Мельмстером, з яким укупі ми далі пізнаватимемо заводський побут. Насамперед заводські „порядки“: брудна іалня, що з неї майже ніхто не користується і звичаєм снідають біля вентилу; далі черги до змивальників, черги коло контрольного годинника і зчеплення снідають біля вентилу; мало орієнтуватися. Завком, що його влучно назвав автор „завком з голосом кастрата“ й його верховоди — меншовики, або, як їх називають робітники — комуністи „соці“ — грають на дудку заводчиків, прислужуються.

Мельмстер у роботі знайомиться з робітниками; типи робітників — профсоюзники — реформісти, соціалі — демократи; зневажливші у політичній боротьбі, вони нехилими працюють на своїх городках „La Bkelerien“ — калітві арендіванні землі з брудною тупо собачої буди, куди робітник із озброєною виїжджає „на дачу“, а ввечорами розважаються грою в карти, в „скат“; робітники — богошукатки, члени т. зв. християнських профсоюзів, профсоюзні бюрократи тощо.

Ось — нарада комосередку, де починає роботу Мельмстер. Стоять питання політичні і боротьби за економічні права робітників; у зв'язку з новою системою калькуляцій відрядної зарплати знижується реальна зарплата. Спц.-фшш. йдуть на уступу з підприємцями, їх більшість і вони зривають пропозиції комуністів.

В однім з наступних розділів гарно змальовано бурхливу нараду робітничого колективу заводу Н. і К. Постановою виходить за аквізитами робітнику Шмагеля, соціалі — демонстрата. Далі проходить перед читачем нарада токарів і квілей 76-річного робітника Йоганна Гольта, що попрацював безперервно в „Нагеля і Коппа“ 50 років, віддав усі свої найкращі сили панам підпругітк і — грішті внідає „нагороду“ за такий довготривалий трудовий стаж, одержуючи депозиту сумою 50 марок!

Старий Гольт, довідавшись про це, не може знести такої кривди... і вішастесь.

Змальовано життя заводської газети, що її організували комуністи, візнично її вплив на заводське життя, робота робкорів — газета викриває соціал-фашизм, як агітатів підприємців. Комосередок зростає все впертіше та жорстокіше боротьба революційної профпозиції за підвищення зарплати, за зменшення робочого дня.

Ми бачимо перебіг капіталістичної раціоналізації, що пхає робітників до ще більшого обмеження (в СРСР, каже Бредель, соціалістична раціоналізація доводить до підвищення реальної зарплати робітника, до зростання соціалістичного виробництва, скорочення робітничого дня — 7 год. робітничого

дня, — на Заході — раціоналізація — це збільшення безробіття, жорсткий випис робітників, що дає збагачення фабрикантам) і живими образами автор змальовує цей німецький „рай“.

Хазяїни заводу знімають питання про зменшення робітної сили і плазують перед ними соц.-дем. пристрастю на звільнення частини слюсарів (через „раціоналізацію“). Наближається страйк. Відбувається боротьба за „червоні списки“ проти списків с-д. Незабаром вибори, відбуваються галасливі наради по перевибори до профсоюзних органів, на заводі є шпигуни, що сповіщають поліції про настрій робітників і перший серед них — соц.-дем., партійний чиновник Ольбрахт. Робітники його б'ють, але „система“ зостається.

Гарно змальовано передвиборну нараду — виступ комуніста Мальмтера і поразка меншовиків — профсоюзників реформістів.

І ось початок страйку, що тривав 16 день і робота ІАН (Мікробому), і арешт страйкового комітету, і обличчя реформістів, що допомагають поліції організовувати страйкбрехстерство і вступ безнареншті, перемога „червоних списків“.

Такий повсякдень тяжкий і суворий. У романі Бределя нема ліричних відступів, „белетризму“, інтриг, — дія розгортається як запис того, що справді було пережите у „вільнім“ місті Гамбурзі на талімі, ким то заводі, такий то ось вулиці, такого то року.

Роман Віллі Бределя мав серед робітників Німеччини великий і цілком заслужений успіх. Треба ознайомити нашого читача з заводською дійсністю Заходу і можна побажати найшвидшого видання цього роману українською мовою в масовій бібліотеці.

Гр. Петиків

П-ль Ляффарг. „Язык и революция“. Французский язык до и после революции. Изд. М.-Л. 1930 г. 99 ст. Цена 1 р. 25 к.

Проблема вивчення цілої спадщини класиків марксизму, що так або так говорили про мову, стоїть у нас дуже гостро. Якщо в мистецтвознавстві, літературознавстві ми зробили тут дуже мало, то в лінгвістиці нема майже абсолютно нічого. Вже років із два російські мовознавці обіцяють випустити хоча б порівняно — повну збірку відповідних місць з творів Маркса Енгельса-Лєніна тощо, де йдеться про мову, — але й досі, на жаль, цього нема. Ми здебільшого цитуємо якісь два-три місця з їх робіт і далі не посуваємось, і це відбувається майже на кожній роботі, що виходить останнім часом. Чим, як не повною необізнаністю з марксо-лєніновими думками про мову можна приміром, пояснити слова проф. Мещанінова, що „невозможно — мовляв — привести примеры диалектики в жизни языка“ (..Яфетидология и марксизм“ стор. 42), або його таки думку про те, що за нашої матеріалізм? Чи як інакше можна пояснити слова Кельді, що 1929 р. писав: „Сделаю оговорку в отношении употреблений терминов „математический“, „колдование“, „жрец“, „класс“ (неприсвоивая их присвоению)“ (І) („Вестник Комкакадемии“, кн. 33 — 34 стор. 140). Цебто, Кельда береється переглядати за Марром одне з основних марксо-лєнінових визначень. Я вже не кажу про таких „дослідників“ як М. Осипов, що в своїх „лексичних этюдах“ однаково подає читачам за марксистсько-витриманих акад. Марра і Р. Шор, Доброгоава й Кудрявського, пов'язавши їх в один клубок.

Ці думки мимоволі виникають у читача, проглядаючи брошуру Ляффарга, що оце вийшла російською мовою (хоча написана вона ще 1894 р., але досі була неприступна широкому загалові мовознавців). Читаючи що роботу, раз-у-раз переконалися, яка справді могутня зброя діалектичний матеріалізм у руках серйозного дослідника мови. Ось на чому слід нашим мовознавцям вчитися застосовувати діалектику до мовних явищ. Не раз доводилось чути, що, мовляв, робота Ляффаргова вже давно великої французької революції“ — зб. „Язык и Литература“ т. П, в. I, або ж на статтю проф. Сергієвського в „Ученых записках“ Инст. Языка и Литературы, т. I під назвою „Проблема социальной диалектики в истории французского языка XVI, XVII в. в.“, що в ній тепер нема нічого нового. Ті, що далеко не використаний як слід), зовсім спускаючи з ока принципи методологічні. Але саме тут є чого вчитися у Ляффарга. Треба сказати, що „La langue française“ в ряді місць тільки коротко характеризує автор. Але чи знали досі широкі кола наших мовознавців про ці розвідки Ляффаргові? Ще 1923 року мінимизм Карла Маркса. Исследования о происхождении и развитии идей: справедливости, добра, души, ства, як прикладної науки, дає зразок справді наукового застосування мовних фактів до проблеми культури. В цій книзі П. Ляффарг раз-у-раз підпірає свої твердження мовними фактами.

Ось дві, навісміє наведені від мене цитати, щоб показати який багатющий матеріал маємо в його розвідках і який злочин ми робимо, не знаючи або не використовуючи його. А таких місць у Ляффарга багато.

„Люди, не зная мозгового процесса, превращающего ощущение в идею — точно такое, как они не знают, каким образом динамо превращает движение в электричество, — не дают себе труда разоблачение абстрактных идей, являющихся отражением объектов, доступных чувствам; меж тем, произисуждения, не давшего еще определенного результата.“

¹⁾ Я вже написав ці „нотатки“, коли ознайомився зі статтею Р. „Наотложная задача“ („Рус. язык в совет. школе“ 1931 р. № 1) де вона висуває таке саме питання. Автор р.

Греческие философы, которых мы встречаем при входе в любую область мысли, выдвинули и попытались разрешить проблему абстрактных идей. Зенон, основатель стоической школы, смотрел на чувства, как на источник знаний; но ощущение превращается в понятие только того, как подвергается ряду интеллектуальных превращений. Дикари и варвары, бывшие творцами латинского и греческого языков, очевидно полагали, опережая в этом философов, что мысли происходят от ощущений; так по-гречески *idea* — физическая видимость предмета, то, что действует на зрение — означает „идею“, а по латыни *sapientia* — вкус тела, то что действует на небо — означает „разум“.

Греки, очевидно, придавали больше значения чувству зрения, а латиняне — чувству вкуса; это доказывают примеры:

eidos (по-гречески) — гит, физическая форма; *eidolon* — образ, тень, и — образ идея; *phantasia* — вид, внешняя форма, и — образ, идея; *gnome* — знак и мысль; *gnomon* — угломер, солнечные часы; и тот, кто знает, ученый; *saphes* — ясный, очевидный, то, что бросается в глаза; *sophia* — знание, мудрость; *sapor* (по-латински) — чувство вкуса, ощущение вкуса и — разум; *sapidus* — вкусный, имеющий вкус, и — мудрый, доброжелательный; *sapiens* — имеющий чувствительное небо, и мудрый; *sapio* — иметь вкус, и иметь разум, знать; (стор. 78 — 79 „Экономич. детерминизм К. Маркса“).
Ще цікавіші такі місця з статті „Происхождение абстрактных идей“:

„— Каким образом проскользнули в человеческий мозг абстрактные представления и понятия, являющиеся для цивилизованного человека такими обыкновенными? Для того, чтобы решить этот вопрос, необходимо пуститься вместе с энциклопедистами в путь, указанный Вико, изучать дикарей и идей, исследовать язык, самый важный, если не первый способ проявления чувств и понятий. Язык занимает слишком большое место в развитии интеллекта, чтобы этимологическое обозначение слов их последовательное значение не отражало на себе условий жизни и умственного состояния людей, создавших и употребляющих их. 1) Прежде всего поражает один факт: очень часто одно и то же слово употребляется для обозначения и абстрактной идеи и конкретного объекта. Слова, обозначающие в европейских языках материальные блага или прямую линию, выражают также добро в моральном смысле, или право и справедливость“ (Стор. 95 — 96 „Экономич. детерминизм К. Маркса“). И далі Ляфарг підпірає свої твердження низкою мовних фактів із грецької та англійської мови.

А на стор. 161, у статті „Происхождение идеи добра“, говорячи про еволюцію моралі, Ляфарг пише: „Язык этот безупречный доносчик“ 2) открывает нам, что под густыми облаками самой чистой морали скрывается верховный идеал капиталистов — добро, бог, собственность. Мораль, подобно другим явлениям человеческой деятельности, подпадает под закон экономического детерминизма, формулированный Марксом: „Способ производства материальной жизни обуславливает собою процесс жизни социальной, политической и духовной вообще“.

Між іншим, автор передови до „Языка и Революции“ тов. Гоффеншефер, характеризує Ляфарга як випадково вторгнувшогося в область лінгвістики. Леваче чи можна так говорити. Небіжчик В. М. Фріче, приміром, так висловився з цього приводу: „У Плеханова, у Каутського можна найти только отдельные высказывания о языке, разве Ляфарг, по образованию филолог (підкреслив я — Ол. П.) сумел дать специальную работу“ (Див вступне слово до доповіді акад. Марра „Актуальные проблемы и очередные задачи яфетической теории“, стор. 5).

Тільки повною необізнаністю з Марксо-Ленінськими думками про мову можна пояснити спроби лекого пов'язати за наших часів на „Паритетних началах“ соціологію й фізіологію мови. Ще й досі в п'яній соціальної обумовленості мови наші дослідники непомірно плутають. Ось кілька найяскравіших робіт останнього часу. Н. Гладкий у своїй книжці „Мова сучасного українського письменства (вийшла 1930 року) так говорить на цю тему: „Лінгвістика відрізняє язык і мову... Язык є явище соціальне, це усталена (!) норма... Мова є явище індивідуальне (!)... Тим то мова, як явище індивідуальне часом (!?) відхиляється від звичайних мовних традицій, приймає в себе елементи індивідуальної творчості й порушує (!) усталену норму. З цього погляду ми маємо право дивитися на язык, що являє свого роду мову, як на тезу, а на мову, з її порушенням цієї норми, з її індивідуальним творчим елементом (!) як на антитезу“ (стор. 6 — 7) Оце й все. Так можна, прикрившись термінами тези й антитези, замазати ціле питання. Це звичайнісінька плутанина серед запозичених думок, а не справді серйозна спроба заглянути в діалектику мовного процесу.

Не краще в цілому стоїть справа і в відомій роботі професора Селищев „Язык революційної епохи“. Дуже багата на фактичний матеріал, вона так само слабка з методологічного боку. Стоячи на філософських засадах Дурнгейма, Селищев і до мови застосовує „внешность соціальних норм“ по відношенню до окремих членів общества і принудительность воздействия этих норм на индивидуума“ (див. стор. 8). „Литературная норма — пише далі проф. Селищев — не подвергается произвольным изменениям (порівняймо це з тільки на наведеними словами М. Гладкова), она воздействует на индивидуальное говорение. Она общеобязательна для отдельных членов общества, пользующихся одним языком“.

Ми розуміємо за Марксом і за Леніном соціальний факт, як об'єктивну реальність, що змінюється не від індивідуальної волі, а від зміни продукційних взаємин. Саме в щільній пов'язаності з цими взаєминами і полягає зміст даного соціального факту. „С новыми производственными силами люди изменяют свои способы производства, способы обеспечения своей жизни, они изменяют все свои общественные отношения... Принципы, идеи, категории люди производят соответственно своим общественным отношениям“ („Ницшта философии“). Ту саму думку маємо й у класичній передмові

1) підкреслив я (Ол. П.).

2) Про це я недавно писав у рецензії на „Лекційні етюди“ Осипова, див. „Критика“ 1931 р. № 3.

„Максимум за десять років ми повинні пробігти ту відстань, що на неї ми відстали від передових країн капіталізму. Для цього в нас всі „об'єктивні“ можливості. Не вистачає лише вміння використати як слід ці можливості. А це залежить від нас. Тільки від нас. Пора нам навчитися використовувати всі можливості. Пора знищити гниле настановлення невтручатися в виробництво. Пора засвоїти інше, нове, відповідне до сучасного періоду настановлення втручатися у все“ (Сталін).¹⁾

Підкреслені від мене слова тов. Сталіна треба добре засвоїти, і запроваджувати в життя і нашим лінгвістам. Не стояти осторонь, не додержувати гасла „laissez faire — laissez passer“, а свідомо втручатися в мовний процес, свідомо й науково — улагоджувати, регулювати його — ось що стоїть перед радянськими мовознавцями як одне з першорядних завдань. Досить говорити, що „ми — мовознавці, наша справа — констатувати факт, а висновки хай роблять інші“²⁾. Активної, повсякденної участі в регулюванні мовного процесу — зимагає від радянського лінгвіста життя. Визнання С. Єфремова на процесі СВУ в справі складання академічного словника наочно свідчать, що й в мовній діяльності, як не будемо ми самі керувати процесом, завжди знайдуться „друзі“ наші, на зразок Єфремова, які „хоче“ викладуть своїх рук.

Назва брошура Ляфаргова із цього приводу дає чимало матеріалу для думок. Мимоволі порівнюєш факти великої французької революції й наших років (див. хоча б статтю Н. Кагановича „Соціальне втаралення слів“ „Критика“ 1930 р. № 7 — 8). Мова дійсно таки — могутнє знаряддя в руках панівної класи, буржуазія завжди це визнавала, боролася й бореться за своє верховенство й на цьому фронті. Ляфарг подає чимало фактів, як від пасивного невдоволення буржуазними новинами в мові тогочасні пуристи переходять до активної боротьби з „засоренням великого прекрасного французького языка“. І пуристи хотіли вижити всіма заходами не тільки слова „игроков, воров, картежников — як писав один з них — но и тех, кто зарабатывал себе хлеб грузом цирюльника, зеленщицы, прачки, портнихи“ — як вірно зазначає Ляфарг. Нідзвичайно цікаво перечитати сторінки, де Ляфарг художньо розповідає боротьбу Вольтера за чистоту мови. Ця боротьба в мовній царині справді таки була та сама політична боротьба, тільки на літературній ниві.

Од. Петренко

¹⁾ Як говорили ще 1927 р. московські лінгвісти на диспуті в „Доме Печати“, див. „Журналст“ № 1927 р.

ЧИТАЙТЕ, ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ, ПОШИРЮЙТЕ ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
БАГАТОІЛЮСТРОВАНІЙ ДВОТИЖНЕВИК

МАСОВИЙ ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ СПІЛКИ
ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ (ВУСПП)

РЕДАКЦІЯ:

М. БІРЮКОВ, ІВ. ГОНЧАРЕНКО,
І. КИРИЛЕНКО, Я. ЛЮБЧЕНКО,
І. МИКИТЕНКО, РОМАН ПРИМЕР,
(відповід. редакт.), М. РЕЗНІКОВ,
Г. ШИШОВ.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ:

Ціна номера . . . — крб. 20 коп.
На 2 міс. . . . . — крб. 75 коп.
На півроку . . . . 1 крб. 50 коп.
На рік . . . . . 3 крб. — коп.

Редакція журналу міститься: Харків, Пушкінська вул., № 46

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ

ставить свої завдання боротися за генеральну лінію пролетарської літератури, за те, щоб справа пролетарської літератури стала справою всієї робітничої класи.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ

стежачи за літературним і мистецьким життям Заходу, висвітлюватиме зріст і боротьбу пролетарської літератури і пролетарського мистецького руху загалом, в напіталістичних країнах.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ

міститиме статті, огляди, оповідання, нариси, вірші, фейлетони, шаржі, карикатури.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ

подаватиме багатий ілюстрований матеріал зі всіх галузей літературно-мистецького життя, пов'язаних з процесами соціалістичного будівництва.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ

організовуватиме і провадитиме конкурси на кращі зразки пролетарського мистецтва, оповідання, вірші, пісні серед ударників-призовників у літературі.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ

періодично організовуватиме огляд робіт літгуртків по заводах, фабриках в колгоспах.

ЛІТЕРАТУРНИЙ ПРИЗОВ

повинні читати робітники-ударники, колгоспники, всі працівники культурного фронту, партійний і радянський актив, працівники культурдіяльності профспілок й відділів народної освіти, бібліотекарі й працівники масового пролетарського літературного руху, письменники й критики, викладачі літератури на робітфанах, фабзавучах і трудових школах та ВСІ, що цікавляться сучасною літературою і мистецтвом.

**ДВОУ
УКРННИГОЦЕНТР**

**ГОЛОВНА КОНТОРА
УКРПЕРІОДИКИ**

**Державне в-во
художньо-мистецької
ЛІТЕРАТУРИ**

„ЛІМ“

**ПРОДОВЖУЄТЬСЯ ПЕРЕДПЛАТА
НА 1931 РІК НА ЖУРНАЛ**

ЛІТЕРАТУРНИЙ АРХІВ

**ОРГАН ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРО-
ЗНАВЧОГО ІНСТИТУТУ ім. Т. ШЕВЧЕНКА**

**РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ: АКАД. ДМ. БАГАЛІЙ, О. БІЛЕ-
ЦЬКИЙ, О. ДОРОШКЕВИЧ, В. КОРАН, М. ПЛІВАНО,
С. ПИЛИПЕНКО (відпов. редактор), А. РІЧИЦЬКИЙ.**

ЛІТЕРАТУРНИЙ АРХІВ

МАЄ ЗА МЕТУ ОБ'ЄДНАТИ ІСТОРИКІВ ТА ДОСЛІДНИ-
КІВ ЛІТЕРАТУРИ НА ТЕРЕНІ УСРР ТА ЗА ЇЇ МЕЖАМИ,
ДАТИ ЗМОГУ ПУБЛІКАЦІЇ ДЛЯ ШИРШОГО ЗАГАЛУ
ЧИТАЧІВ ТАК СПЕЦІАЛЬНИХ ДОСЛІДІВ ІЗ УКРАЇН-
СЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА, ЯК І СИРОВИХ МАТЕ-
РІАЛІВ, ЩО ЇХ ВІДСУТНІСТЬ У НАУКОВОМУ ОБІГОВІ
СУЧАСНОМУ СТАЄ НА ПЕРЕШКОДІ В ЛІТЕРАТУРО-
ЗНАВЧІЙ ДОСЛІДНИЦЬКІЙ ПРАЦІ.

НАЙГОЛОВНІШУ УВАГУ ПРИДІЛЯЄ ВИСВІТЛЕННЮ
ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ, ВІД КОТЛЯРЕВСЬКОГО
ПОЧИНАЮЧИ, А ТАКОЖ МІСТИТЬ РОЗВІДКИ І МАТЕ-
РІАЛИ З ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ РАДЯНСЬКОЇ ЛІТЕРА-
ТУРИ, КРИТИЧНІ ОГЛЯДИ, РЕЦЕНЗІЇ ТА ХРОНІКУ
ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВА В УСРР, СРСР І ЗА КОРДОНОМ.

**ЖУРНАЛ РОЗРАХОВАНИЙ НА ЛІТЕРАТУРОЗНАВ-
ЦІВ, ВИКЛАДАЧІВ ЛІТЕРАТУРИ, БІБЛІОТЕКИ,
ВИШІ, ЛІТГУРТКИ ТОЩО.**

В 1931 РОЦІ ВИЙДЕ 6 НУМЕРІВ ЖУРНАЛУ.

ПЕРЕДПЛАТА:

**На 1 рік — 8 крб., на 6 міс. — 4 крб. 25 коп.
Ціна окремого номера 2 крб.**

Ціна 2 крб. 10

V.N. Karazin Kharkiv National University

00721596

9